

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2021

Josef Vodička

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Boxerské povstání

Josef Vodička

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Boxerské povstání

Josef Vodička

Vedoucí práce:

PhDr. Roman KODET, Ph. D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Romanu Kodetovi, Ph. D. za cenné rady, odborné připomínky a trpělivost při vedení mé práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Obsah

Úvod	1
1 Situace Číny po roce 1895.....	5
1.1 Důsledky čínsko-japonské války	5
1.2 Hospodářská situace Číny.....	7
1.3 Misijní činnost před boxerským povstáním.....	10
1.4 Boj o koncese.....	13
2 Sto dní reforem.....	17
2.1 Vznik reformního hnutí	17
2.2 Reformy a cesta k převratu	20
3 Zrod boxerského hnutí	26
3.1 Kolébka boxerů Šan-tung	26
3.2 Vznik boxerů.....	30
3.3 Působení boxerů v Šan-tungu	34
4 Boxerské povstání.....	40
4.1 Začátek povstání	40
4.2 Vypuknutí války	45
4.3 Dění v provinciích a reakce velmocí	51
4.4 Obrana a vysvobození cizinců v Pekingu	56
4.5 Ruská intervence v Mandžusku	62
5 Mírová jednání	66
5.1 Cesta k boxerskému protokolu	66
5.2 Boxerský protokol.....	72
Závěr	75
Seznam použitých pramenů a literatury	81
Publikované prameny	81
Literatura	81
Resumé.....	84
Přílohy.....	86

Úvod

Boxerské povstání v Číně v letech 1899–1901 bylo unikátní událostí, která začala nejprve vznikem protikřesťanského a proticizineckého boxerského hnutí. Zpočátku působilo pouze v provincii Šan-tung a úřady mu nevěnovaly velkou pozornost, což mu umožnilo rychle se rozšířit i za hranice provincie. V roce 1900 se boxerské skupiny nacházely již v celé severní Číně. S rostoucími počty se zvyšovala také smělost boxerů. Jimi páchané krádeže a drobné potyčky přerostly až v otevřené bitvy a obléhání křesťanských vesnic. Působení boxerů v průběhu června 1900 přešlo v otevřený konflikt mezi Říší středu a koalicí osmi velmocí. Vyslanci v Pekingu byli nespokojení s neschopností císařského dvora se s povstáním vypořádat. Cizinci proto vzali záležitost do vlastních rukou. Podnikli několik opatření, která však byla Pekingem chápána jako akt agrese. Císařský dvůr odpověděl vyhlášením války 11 zemím a bojem po boku boxerů. V prvních dnech konfliktu dosáhli Číňané několika menších úspěchů proti rozděleným silám cizinců. Avšak po příchodu dalších mezinárodních jednotek nebyla Říše středu schopná vojenské převaze koalice nadále čelit. Porážka Číny plně odhalila neschopnost stávajícího režimu řešit vnitřní potíže země a vzdorovat tlaku mocností, které si v mírových jednáních vymohly další ústupky a značnou finanční náhradu.

Samotný běžně používaný název „boxerské povstání“ je přitom nepřesný. Nejednalo se o povstání obyvatelstva vůči vládnoucí dynastii, nýbrž vůči cizincům, křesťanům a především misionářům. Taktéž termín „boxeři“ je zavádějící, sami účastníci povstání se tak nenazývali. Jedná se o souhrnný název používaný cizinci pro všechna xenofobní hnutí a jejich členy existující v průběhu povstání. Boxeři představují v Číně i dnes zajímavou kapitolu dějin, na jejíž interpretaci se historická obec dodnes neshodne. V Maově éře režim boxery obdivoval, zatímco po reformách Teng Siao-pchinga se začala objevovat kritičtější hodnocení.

Rovněž v západní literatuře se lze setkat jak s chápáním boxerů jako xenofobních zločinců, tak i jako běžných rolníků, které zoufalá situace dohnala k hledání viníků. Spíše než díla věnující se čínské straně převládají práce zabývající se osudem cizinců během povstání. Tradičně je největší pozornost věnována hrdinnému odporu obránců obléhaných pekingských legací, kteří se i přes rozdílné národnosti dokázali spojit proti společnému nepříteli.

Cílem předkládané bakalářské práce je určit příčiny boxerského povstání a zhodnotit, zdali se jednalo o akci organizovanou císařským dvorem, nebo zdali šlo

primárně o lidové hnutí zdola bez spojení s vrcholnou politikou. Dalším cílem je analyzovat průběh boxerského povstání a zhodnotit jeho důsledky. Pozornost bude věnována zejména příčinám proměny povstání z proticizineckých nepokojů na ozbrojený konflikt s velmocemi.

Práce je rozdělena do pěti částí, které jsou řazeny tematicky a z chronologického hlediska se částečně překrývají. Úvodní kapitola má za cíl charakterizovat situaci Číny v období od konce čínsko-japonské války do začátku boxerského povstání. Zhodnoceny jsou dopad válečné porážky na čínskou vládu a snahy o modernizaci Říše středu. Autor také zkoumá hospodářskou situaci v daném období, přičemž se snaží nalézt její proměny, jež mohly přispět ke vzniku boxerů. Sledován je zejména proces modernizace čínské ekonomiky a její dopad na čínské obyvatelstvo. Kapitola se rovněž zabývá působením misijních organizací a vztahem čínské populace ke křesťanství. V závěru kapitoly se autor zabývá tzv. bojem o koncese, tedy snahou mocností vymoci si v letech 1897–1899 na Číně další území a ústupky v hospodářské oblasti.

Druhá kapitola je věnována období tzv. Sta dní reform, pokusu císaře Kuang-süho o restauraci císařské moci a zavedení pokrokových změn. Klíčovou postavou tohoto období byl reformátor Kchang Jou-wej, kterému je v kapitole věnován velký prostor. Obsaženy jsou události vedoucí k vyhlášení období Sta dní a jejich následný průběh, během kterého docházelo k soupeření konzervativní a proreformní kliky na císařském dvoře. Císařovy snahy byly zmařeny převratem vedeným císařovnou vdovou Cch'-si, který se však setkal s negativními reakcemi diplomatického sboru v Pekingu. Autor se v této kapitole snaží položit základy pro pozdější vysvětlení vztahu mezi císařovnou vdovou a zástupci velmocí.

Třetí kapitola se zaměřuje na samotný zrod boxerského hnutí a jeho rozvoj v Šan-tungu. Autor se nejprve snaží vysvětlit, proč vzniklo právě v této provincii. Zaměřuje se přitom na kulturní specifika regionu i konkrétní dopady hospodářského vývoje a působení cizích zemí na místní obyvatelstvo. Na přesném původu boxerů v provincii dosud nepadá v odborné literatuře shoda. Autor proto předkládá a analyzuje nejvýznamnější teorie v této otázce. Ve zbytku kapitoly je popsáno působení boxerů v hranicích Šan-tungu a odpověď místních autorit na nově zformované hnutí. Pozornost je věnována i odvetným protiboxerským expedicím německé posádky v zálivu Tiao-čou.

Rozšíření boxerů za hranice Šan-tungské provincie na počátku roku 1900 představuje zásadní moment, po kterém si vážnost situace začali uvědomovat i členové

diplomatického sboru v Pekingu. Obsahem čtvrté kapitoly je popis událostí boxerského povstání od počátečních útoků v provincii Č'-li na jaře 1900. Ty postupně zachvátily celou provincii a boxerům se podařilo proniknout i do hlavního města. V reakci na boxerskou hrozbu učinily mezinárodní jednotky v Číně i císařský dvůr řadu opatření, která obě strany nakonec přivedla do ozbrojeného konfliktu, během kterého byla obléhána vyslanectví v Pekingu. Autor se snaží kroky vedoucí k válce vysvětlit z pohledu všech účastníků. Dále se věnuje průběhu bojů mezi Říší středu a koalicí osmi velmocí, tj. Velké Británie, Ruska, Německa, Francie, Japonska, Spojených států, Itálie a Rakouska-Uherska, a také zájmům zmíněných velmocí během povstání. Prostor je dán také jeho průběhu v dalších provinciích se zvláštním zaměřením na Mandžusko, které bylo obsazeno ruskými vojsky.

Závěrečná pátá kapitola pokrývá období od dobytí Pekingu silami mezinárodní koalice do podpisu tzv. Boxerského protokolu, který značí definitivní konec boxerského povstání. Autor se zabývá průběhem jednání mezi císařským dvorem a velmocemi a problémy, které bránily rychlému dosažení dohody. V druhé polovině pak analyzuje podmínky samotného Boxerského protokolu.

Bakalářská práce byla zpracována s pomocí převážně cizojazyčné odborné literatury, neboť téma boxerů není v českém prostoru příliš zpracované. Významnou výjimku tvoří kolektivní práce *Hra o Říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, především příspěvky Jana Kočvara k samotnému povstání. Přestože v mezinárodním prostoru existuje k tématu řada prací, většina se jejich zaměřuje pouze na část boxerského povstání a nepojímají událost jako celek. Cennou výjimku představuje starší dílo Hosea Ballou Morse *The International Relations of the Chinese Empire. Vol. III, The Period of Subjection, 1894–1911*. Velice přínosnou byla díky kapitolám věnovaným hospodářské situaci konce 19. století práce *The Cambridge History of China. Late Ch'ing, 1800–1911. Vol. 11, Part II*. editovaná historiky Johnem Kingem Fairbankem a Liu Kwang-Chingem (Liou Kuang-ťing)

Pro pochopení okolností vzniku boxerského hnutí byla zcela zásadní práce Victora Purcella *The Boxer Uprising. A Background Study*, a zejména velice detailní kniha předního odborníka na novodobé čínské dějiny Josepha W. Eshericka *The Origins of the Boxer Uprising*. Obě knihy velice podrobně zkoumají předchozí vývoj tajných společností v Šan-tungu a předkládají různé teorie o původu boxerů. Esherick se také detailně zabývá demografií a hospodářstvím provincie. Za velice zajímavou považuje autor také knihu Paula A. Cohena *History in Three Keys. The Boxers as Event*,

Experience, and Myth, jež se kromě začátků boxerů zabývá především jejich kulturou, filozofií a zvyky.

Čínský pohled na kořeny konfliktu především ze strany císařského dvora nabízí práce Xiang Lanxina (Siang Lan-sin) *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*. Xiang ve své knize zdůrazňuje především soupeření mocenských dvorských klik a jeho následný vliv na rozhodnutí učiněná před a během povstání. Pro samotný průběh konfliktu bylo přínosné dílo *The Boxer Rebellion and the Great Game in China. A History* amerického historika Davida J. Silbeyho. Velice detailně se věnuje především průběhu vojenských operací. V kontextu mezinárodní politiky a soupeření velmocí popisuje boxerské povstání také Thomas G. Otte v díle *The China Question. Great Power Rivalry and British Isolation, 1894–1905*, které nabízí zejména britský pohled na problematiku.

Pro závěrečnou kapitolu věnující se diplomatickým jednáním a boxerskému protokolu byla zásadní práce Chester C. Tana *The Boxer Catastrophe*, ve které její autor předkládá události opět především z čínského pohledu, přičemž největší prostor je v knize věnován právě době po dobytí Pekingů mezinárodními vojsky. Autor rovněž využil edici Charlese Irvinga Bevana *Treaties and other International Agreements of the United States of America 1776–1949* obsahující úplné znění boxerského protokolu.

Citované monografie byly dále doplněny řadou odborných článků. Pro kapitolu věnující se období Sta dní reform byl velice přínosný článek Lukea S. K. Kwonga (Kchuang Čao-ťiang) *Chinese Politics at the Crossroads. Reflections on the Hundred Days Reform of 1898* a dále také práce Wong Young-tsua (Wang Žung-cu) *Revisionism Reconsidered. Kang Youwei and the Reform Movement of 1898*. Oba autoři se liší v pohledu na osobnost Kchang Jou-weje. Wong jej chápe jako klíčovou osobnost období Sta dní reform, zatímco Kwong v něm spatřuje pouze jednoho z mnoha reformátorů, jehož význam bývá přeceňován. Velice užitečným byl také příspěvek Davida Schimmelpennincka van der Oye *Russia's Ambivalent Response to the Boxers*, ve kterém je zkoumána problematika vztahu Číny a Ruska v průběhu boxerského povstání a invaze ruských sil do Mandžuska.

Autor se rozhodl využívat v celé práci při psaní čínských jmen a názvů standardní českou transkripci čínštiny. Výjimku představují některá běžně užívaná česká exonyma, jako např. Peking nebo Tiencin, a dále jména autorů obsažená v úvodu v zájmu zachování konzistence s poznámkovým aparátem.

1 Situace Číny po roce 1895

1.1 Důsledky čínsko-japonské války

Dne 17. dubna 1895 skončila podpisem Šimonosecké smlouvy první čínsko-japonská válka naprostým vítězstvím Japonska. Pro Čínu se jednalo o šok, poprvé v moderních dějinách byla poražena nikoliv západní mocností, ale svým sousedem, kterého vždy pokládala za sobě podřízeného. Výsledek války byl pro mnohé překvapením. Zahraniční pozorovatelé na počátku války předvíдали snadné vítězství Číny, která disponovala moderním loďstvem a nově zbudovanou soustavou pevností. Nicméně, i přes technickou převahu byla čínská Pejjangská flotila poražena 17. září 1894 v bitvě při ústí řeky Ja-lu. Zbytek loďstva pak byl ztracen v bitvě u přístavu Wej-chaj-wej na přelomu ledna a února 1895.¹ Ani pozemnímu vojsku se nevedlo lépe. Během 80. let 19. století byly v Číně uskutečněny některé vojenské reformy. Byly zakládány moderní jednotky západního stylu, např. v roce 1888 založená Pejjangská armáda. Ta ale představovala výjimku, během války byly stále jen tři pětiny vojáků vyzbrojeni puškami, zbytek se musel spokojit s meči a oštěpy.² Stejně nedostatečným jako vojenské reformy se ukázal být během války stav železnic a komunikací. Železnice vedoucí do Mandžuska nebyla v době konfliktu dokončena, a tak nemohla být využita k zásobování vojska. Čínský dvůr dal příznačně přednost rekonstrukci Letního paláce zničeného v roce 1860, na kterou využil skoro polovinu prostředků určených na stavbu dráhy.³ Válka jasně odhalila nedostatečnost reform a naprostou slabost Číny, obzvláště v kontrastu s úspěchem modernizovaného Japonska.

Podmínky mírové smlouvy byly tvrdé. Čína byla donucena uznat úplnou nezávislost Koreje, která byla doposud jejím vazalským státem a odváděla Peking tribut. Čína dále ve prospěch Japonska ztratila území Liao-tungského poloostrova, vymezené ústím řeky Ja-lu a městy Feng-čcheng a Chaj-čcheng, dále ostrov Tchaj-wan a Peskadorské ostrovy. Zrušena byla platnost veškerých dosavadních smluv a Tokio si na Peking vynutilo podepsání nové obchodní dohody, přiznání doložky nejvyšších výhod a otevření čtyř nových smluvních přístavů.⁴ Japonci získali v Číně postavení odpovídající obchodníkům západních zemí. Kromě těchto podmínek musel Peking také

¹ SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o Říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Praha 2017, s. 50.

² POWELL, Ralph L., *The Rise of the Chinese Military Power 1895–1912*, Princeton 1955, s. 38–39.

³ SILBEY, David J., *The Boxer Rebellion and the Great Game in China. A History*, New York 2012, s. 30–31.

⁴ Jednalo se o přístavy Ša-š', Čchung-čching, Su-čou a Chang-čou.

zaplatit válečnou náhradu v hodnotě 200 miliónů kupingských taelů, a pevnost Wej-chaj-wej měla být okupována do té doby, než dojde k vyrovnání prvních dvou splátek náhrady a podepsání nové obchodní dohody.⁵

Podmínky smlouvy z Šimonoseki zásadně změnily poměr sil v oblasti. Tato skutečnost nakonec pomohla Číně udržet si alespoň dočasně Liao-tungský poloostrov, neboť požadavky Japonska vyprovokovaly akci Ruska. Petrohrad měl své zájmy v Mandžusku, kde se nyní cítil ohrožen rostoucím japonským vlivem. Japonský zábor Liao-tungu by znamenal ránu ruskému úsilí o zajištění nezamrzajícího přístavu v Pacifiku a představoval trvalé ohrožení Pekingů ze strany Japonska. Obavy z narušení statu quo sdílely také Paříž a Berlín. Proto dne 23. dubna předali vyslanci Ruska, Německa a Francie, každý samostatně, nóty stejného znění zástupci japonského ministra zahraničí Hajaši Tadasuovi. Nóty obsahovaly doporučení vrátit Číně území Liao-tungského poloostrova. Japonsku nezbývalo než tyto podmínky přijmout, neboť nebylo schopné čelit tlaku tří velmocí.⁶ Zavázalo se vyklidit Liao-tungský poloostrov do 4. května 1895 výměnou za navýšení válečné náhrady o částku 30 miliónů taelů.⁷ Zásah Petrohradu významně posílil ruský vliv na Dálném východě a do budoucna vedl k sblížení s Pekingem. Nemohl ale nikterak zakrýt slabost Číny a naprosté selhání jejího předválečného modernizačního úsilí.

Válečný neúspěch měl velký vliv také na vnitropolitickou situaci v Číně. Té formálně vládl od roku 1875 císař Kuang-sü, vlastním jménem Caj-tchien, kterého na trůn dosadila vlivná „císařovna vdova“ Cch'-si,⁸ která až do císařovy dospělosti vládla jako regentka, a i později si ponechávala značný vliv a byla de facto císařovou spoluvladařkou. Legitimita Kuang-süho byla zpochybňována, neboť oproti zvyklostem pocházel ze stejné generace jako předešlý císař Tchung-č'.⁹ Rozhodnutí dosadit jej na trůn bylo motivované především obavou Cch'-si ze ztráty moci. Pokud by nastoupil panovník o dvě generace mladší, musela by se podle tradice vzdát podílu na výkonu vlády, ale v případě pouze o generaci mladšího Caj-tchien si mohla udržet své

⁵ MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire. Vol. III, The Period of Subjection, 1894–1911*, New York, Bombay, Calcutta 1918, s. 45–47.

⁶ OTTE, Thomas G., *The China Question. Great Power Rivalry and British Isolation, 1894–1905*, Oxford, New York 2017, s. 69.

⁷ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 59.

⁸ KOČVAR, Jan, *Germany and the Boxer Uprising in China*. In: *West Bohemian Historical Review* 5, 2015, 2, s. 121, Cch'-si ve skutečnosti nebyla ani císařovnou ani vdovou, ale pouze konkubínou císaře Sien-fenga a matkou předchozího císaře.

⁹ XIANG, Lanxin, *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*, London, New York 2003, s. 6.

postavení adoptivní matky císaře.¹⁰ Před válkou bojovaly o vliv na dvoře dvě kliky. První, složená z liberálnějších čínských hodnostářů z jihu země, prosazovala progresivní reformy a podporovala osobní vládu císaře. Naopak druhá klika, která zahrnovala především hodnostáře ze severu země s konzervativními názory, sice připouštěla pokrok v oblasti techniky, ale odmítala změny zpochybňující tradiční konfuciánský charakter země. Válečná porážka vychýlila rovnováhu moci na dvoře ve prospěch severní kliky seskupené kolem osoby člena Velké rady¹¹ Li Chung-cao, naopak jižní klika se zdiskreditovala svou podporou rozhodnutí vstoupit do války a z jejích představitelů si udržel moc pouze císařův učitel Weng Tchung-che. Jeho role na dvoře byla do budoucna zásadní, neboť právě on ve snaze získat zpět podporu pro jižní stranu představil císaři v roce 1898 kantonského reformátora Kchang Jou-weje.¹²

Kromě politických špiček si potřebu změny uvědomovali i intelektuálové a do určité míry i běžní rolníci. Ještě v průběhu války začal v oblasti Kantonu, kde později panoval největší odpor k mírovým podmínkám, organizovat povstání proti císaři doktor Sunjatsen v čele Organizace pro obnovu čínské prosperity (*Sing-čung-chuej*).¹³ Povstání bylo nakonec odhaleno kantonskými úřady a Sunjatsen musel na několik let odejít do exilu. Navzdory tomu tento případ dokládá rostoucí nespokojenost s mandžuskou dynastií – zejména s její neschopností vzdorovat západním mocnostem.¹⁴ Po válce se pak začal projevovat rostoucí odpor k cizincům, zejména k misionářům. Ten přerostl během května 1895 ve městě Čcheng-tu v provincii S'čchuan v ozbrojené útoky na misionáře.¹⁵ Další útok 1. srpna v Kchu-čchengu v provincii Fu-t'ien stál životy jedenácti cizinců, což bylo nejvíce obětí od Tiencinského masakru v roce 1870.¹⁶

1.2 Hospodářská situace Číny

Bezprostředně po konci války s Japonskem představoval pro Říši středů největší problém zoufalý stav hospodářství a státních financí, který byl dále komplikován povinnostmi platit Japonsku vysokou náhradu.¹⁷ Čína byla až do války schopná své

¹⁰ PURCELL, Victor, *The Boxer Uprising. A Background Study*, London 1963, s. 19.

¹¹ Velká rada sloužila jako nejvyšší poradní orgán panovníka.

¹² XIANG, s. 13–15.

¹³ FAIRBANK, John King. LIU, Kwang-Ching (ed.), *The Cambridge History of China. Late Ch'ing, 1800–1911. Vol. 11, Part II.*, Cambridge, London, Melbourne, New York, New Rochelle, Sydney 1980, s. 467–468.

¹⁴ ROWE, William T., *China's Last Empire. The Great Qing*, London, Cambridge (Mass.) 2009, s. 236–237.

¹⁵ MORSE, s. 54.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ SKŘIVAN, *Hra o Říši středů*, s. 62.

nepříliš velké závazky splácet, ovšem důsledkem válečných výdajů a požadované náhrady její zadlužení skokově narostlo. Peking si v období let 1895–1898 vypůjčil v pěti půjčkách částky v celkové hodnotě 49,8 miliónů liber, přičemž poskytnutí úvěru bylo předmětem střetu mezi velmocemi, neboť se jednalo o významný diplomatický prostředek pro získání vlivu v Říši středu.¹⁸ Například v Rusku poskytnutí půjčky v rámci koncepce tzv. mírového pronikání do Číny prosazoval ministr financí hrabě Sergej Juljevič Witte.¹⁹ V důsledku zadlužení byl Peking donucen hledat úspory. Došlo k omezení stavu armády, které pro mnoho vojáků znamenalo ztrátu obživy. Velká část propuštěných se následně uchýlila k loupežné činnosti.²⁰ Během vlády Kuang-süho stále narůstala daňová zátěž a rozšiřovala se korupce.²¹

Dlouhodobým problémem čínského hospodářství byl růst populace, který trvale převyšoval nárůst rozlohy obdělávané půdy. Zatímco v roce 1893 odpovídal počet obyvatel Číny 108 % počtu obyvatel z roku 1873, rozloha obdělávané půdy vůči roku 1873 odpovídala pouhým 101 %.²² Problémy byly prohloubeny také nedostatečnými investicemi státu do sítě obilných sýpek a do údržby a rozšiřování zavlažovací soustavy. V druhé polovině 19. století se tak neustále zvyšoval podíl úředních hlášení udávajících podprůměrnou sklizeň.²³ Nedostatečné investice a zanedbání údržby také zhoršily odolnost zemědělství vůči přírodním katastrofám.²⁴ Trvalým problémem byly časté záplavy v povodí Chuang-che, která v letech 1852–1855 změnila svůj tok a nově se do moře vlévala severně od Šan-tungského poloostrova, přičemž důsledkem této změny utrpělo zemědělství a obchod. Stát nezareagoval poskytnutím dostatečných investic do systému hrází, a nánosy zeminy časem vynesly koryto Chuang-che nad úroveň okolní krajiny. Tím se dále zvýšilo riziko záplav, které v severním Šan-tungu ničily úrodu po roce 1880 téměř každoročně. Změna poškodila i Velký kanál, důležitou obchodní trasu spojující řeku Jang-c' a Peking. Nově byl v oblasti mezi Tung-e a Lin-čchingem napájen přímo ze Žluté řeky, následkem čehož byl kanál zanášen velkým množstvím bahna.

¹⁸ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 63.

¹⁹ OTTE, s. 82.

²⁰ ESHERICK, Joseph W., *The Origins of the Boxer Uprising*, Berkeley, London, Los Angeles 1987, s. 104; MURAMATSU, Yuzi, MURAMATSU, Yuji, *The „Boxers“ in 1898–1899. The Origin of the „I-Ho-Chuan“ Uprising 1900*. In: *The Annals of the Hitotsubashi Academy* 3, 1953, 2, s. 244–245.

²¹ PURCELL, s. 52.

²² FAIRBANK, LIU (ed.), s. 4–5.

²³ Tamtéž, s. 6.

²⁴ SILBEY, s. 22–23.

Nánosy společně s nedostatečnou údržbou výrazně ztížily plavbu a doprava se z kanálu přesunula na námořní trasy podél čínského pobřeží.²⁵

Vliv na život v Číně měla také postupující modernizace. Pro řadu rolníků představovalo důležitý vedlejší zdroj příjmů zpracování bavlny, kterému se věnovaly především nejchudší vrstvy s minimem vlastní zemědělské půdy. Ovšem s pronikáním zahraničního obchodu do Číny rostla tomuto zažitému faktorskému systému konkurence, která se koncentrovala především v pobřežních oblastech a v povodí řeky Jang-c'.²⁶ Nicméně o přesném vlivu těchto změn na životní úroveň nepanuje shoda. Importované látky byly stále poměrně drahé, dovolit si je mohly jen zámožnější vrstvy a dovoz tak představoval konkurenci spíše pro řemeslníky než nekvalifikované rolníky produkující málo kvalitní levné látky. Obě skupiny čelily větším problémům až s rozvojem domácí velkovýroby po roce 1899, zejména v provinciích Ťiang-su, Šan-tung a Č'-li.²⁷ Pronikání cizích látek do vnitrozemí bylo také vystaveno překážce v podobě povinnosti platit vnitřní clo, tzv. *li-t'in*. Zhoršení životní úrovně způsobené dovozem látek se projevilo až na sklonku 19. století zejména u nejchudších vrstev bez vlastní půdy v již zmíněných pobřežních provinciích.²⁸

Podpora čínských společností a rozvoj domácího průmyslu závisely především na postoji správce konkrétní provincie. Po roce 1895 docházelo ke vzniku domácích podniků, jenž ale byly povětšinou vázány na iniciativu místního guvernéra či vicekrále, z jehož podpory těžily a který jim často zajistil monopolní postavení. Vnitřní obchod v Číně nebyl příliš rozvinutý. I přes nízkou cenu práce byly náklady na dopravu stále příliš vysoké, což omezovalo obchod mezi provinciemi především na položky s vyšší hodnotou. Většina produkce byla spotřebována lokálně.²⁹ To se změnilo se zaváděním přepravy prostřednictvím parníků a železnice. Rozvoj železnic probíhal především v provincii Č'-li a v Mandžusku, tedy v oblastech, do kterých se boxerské hnutí rozšířilo až po svém vzniku. Zatímco v roce 1894 byla celková délka drah v Číně jen něco přes 200 km, na konci roku 1899 to bylo již 450 km. Skutečný boom nastal až v následujících letech. Koncem roku 1902 byla již délka železniční sítě přibližně 3100 km. Její hospodářský význam v době před boxerským povstáním byl však příliš malý na to, aby způsobil velký růst nezaměstnanosti a masové propouštění nosičů

²⁵ ESHERICK, s. 14.

²⁶ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 17–18.

²⁷ Jedná se o dnešní provincii Che-pej.

²⁸ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 18–19.

²⁹ Tamtéž, s. 40–41.

zboží.³⁰ Lodní doprava hrála největší roli v povodí řeky Jang-c' a v dopravě zboží podél pobřeží. Rozšíření paroplavby od 70. let 19. století mělo v porovnání s rozvojem železnic mnohem větší hospodářský dopad. Jejím zavedením utrpěly oblasti, přes které procházely dosavadní obchodní trasy, jako např. Velký kanál.³¹

1.3 Misijní činnost před boxerským povstáním

Základním rysem boxerského hnutí bylo jeho protikřesťanské zaměření. To mělo své kořeny v dlouhodobé činnosti misionářů, která byla chápána velkou částí čínské populace převážně negativně. Křesťanství bylo v Číně přítomné již od středověku v podobě nestoriánství. Velký rozmach katolické víry později přineslo 16. a 17. století, kdy si díky svým vědomostem získali velký respekt jezuitští misionáři, šířící víru v souladu s tradičními čínskými rituály a kultem předků.³² Útlum v činnosti misionářů nastal po roce 1715, kdy papež Kliment XI. zakázal čínským křesťanům tyto rituály nadále vykonávat, čímž vznikl nesmiřitelný rozpor mezi katolicismem a čínskými lidovými náboženstvími.³³ Křesťanství bylo následně císařem Jung-čengem zařazeno mezi zakázané sekty.³⁴ Nová vlna misijní činnosti přišla až po konci první opiové války, po které bylo misionářům povoleno šířit víru v pěti smluvních přístavech, avšak řada misionářů působila nelegálně i ve vnitrozemí. Legalizace vstupu misionářů do vnitrozemí byla zajištěna až ratifikací Tiencinských smluv v roce 1860. Francie si navíc vymohla v Pekingské konvenci uzavřené 25. října 1860 patronát nad katolíky v celé říši a restituce majetku katolické církve v Číně.³⁵

Po roce 1860 nastalo období rozvoje misijní činnosti a úměrně tomu narůstal i počet konvertitů. Vedle katolíků se do šíření víry zapojili i protestanti, do konce 19. století působilo v Číně nejméně 44 misijních organizací a tři protestantské biblické společnosti usilující o co nejširší rozšíření písma.³⁶ Přijetí misionářů bylo v Číně spíše vlašné, křesťanství bylo často považováno za cizí náboženství vnucované barbary, narušující tradiční strukturu a řád společnosti. Číňané měli problém pochopit některé koncepty víry, jakými byly snaha o spásu duše, prvotní hřích, oddělení těla a duše

³⁰ MINERS, Norman, *Building The Kowloon-Canton-Hankow Railway*. In: *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* 46, 2006, 1, s. 6.

³¹ ESHERICK, s. 15.

³² TAN, Chester C., *The Boxer Catastrophe*, New York 1955, s. 3–4.

³³ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 158.

³⁴ ROWE, s. 68.

³⁵ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 166.

³⁶ Tamtéž, s. 162.

a zasahování víry do každodenního života.³⁷ Tradiční náboženství taoismus, konfucianství a buddhismus byly tolerantní a čínská společnost byla ochotna koexistovat s křesťanstvím, odmítala mu však přiznat jakkoliv výjimečné postavení. Křesťanská víra v čínských očích paradoxně představovala nebezpečí především svou netolerancí, neboť konverze k ní v důsledku znamenala odmítnutí podstaty čínské kultury. Konvertité se nepodíleli na veřejných slavnostech, údržbě vesnických chrámů a sňatky uzavírali jen s dalšími křesťany, což často znamenalo porušení již dohodnutých zásnub. Přestup jedince ke křesťanství představoval pro jeho komunitu výpadek části příjmů a zvýšení finanční zátěže. Velký odpor vůči křesťanům vyvolávalo také jejich odmítání uctívání předků a tradičních rodinných vazeb, základních pilířů čínské společnosti.³⁸

Stále však existovala část společnosti připravená novou víru přijmout, byť často z materiálních důvodů. Misionáři se bez ohledu na denominaci zajímali o problémy svých komunit a zejména katolíci měli díky francouzskému protektorátu nad křesťany velkou možnost zasahovat do chodu úřadů za účelem zlepšení života svých farníků. Misionáři také rozvíjeli charitativní činnost, bojovali proti zvyku svazování chodidel u dívek, zakládali nemocnice a sirotčince, poskytovali vzdělání a lékařskou péči, čímž si udělali nepřátele v řadách tradičních léčitelů a mastičkářů.³⁹ V křesťanských komunitách misionáři zaujímalí vůdčí postavení a nahrazovali tak konfucianskou džentry.⁴⁰ Kontroverzním způsobem pomoci konvertitům bylo zasahování do soudních sporů, které bylo u zbytku populace největším předmětem kritiky a nenávisti. Misionáři neváhali požadovat audienci u místních úředníků, kde svědčili ve prospěch konvertitů a hrozili akcí své domovské země v případě „nespravedlivého“ rozsudku. Často následně požadovali za nespravedlivé stíhání finanční odškodění. V letech 1856–1899 bylo hlášeno kolem 700 větších sporů, do kterých zasáhli misionáři, z nichž asi 600 se týkalo katolíků.⁴¹ Odpor čchingského dvora k misionářům nejlépe dokládá výrok prince

³⁷ PURCELL, s. 126–127; COHEN, Paul A., *History in Three Keys. The Boxers as Event, Experience, and Myth*. New York 1997, s. 102.

³⁸ XIANG, s. 31–32.

³⁹ KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. Boxer Rebellion. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. London 1991, s. 20–21.

⁴⁰ LI, Ji, *Catholic Communities and Local Governance in Northeast China*. In: *China Review* 18, 2018, 4, s. 115. Pojem džentry v prostřední Číně neoznačuje nižší šlechtu, nýbrž konfuciansky vzdělané jedince vykonávající veřejné funkce. Vzhledem k tomu, že složení zkoušek bylo obtížné a příprava nemohla být spojena s vykonáváním práce, pocházela většina úředníků z bohatších rodin, pro které se rovněž uplatňuje pojem džentry. FAIRBANK, John King, GOLDMAN, Merle, *China. A New History*, Cambridge, Massachusetts, London 2006, s. 102–103.

⁴¹ XIANG, s. 38.

Kunga: „*Odneste si své opium a své misionáře, a vše bude dobré!*“⁴² Tyto zásahy podlomily důvěryhodnost soudního systému v Číně, neboť spor s misionářem mohl soudnímu úředníkovi zničit celoživotní kariéru, a ten tak zpravidla ze strachu rozhodoval ve prospěch křesťanů, navíc každý jeden spor hrozil vyvoláním nového konfliktu s některou z mocností.⁴³ Častější účast katolíků v soudních sporech oproti protestantům byla důsledkem odlišné strategie při šíření víry a také daleko většího zájmu katolických zemí, zejména Francie. Zatímco katolíci usilovali o vytvoření celých katolických komunit, protestanti se zaměřovali na získání jednotlivce.⁴⁴ Katoličtí misionáři chápali zasahování do soudních sporů nejen jako způsob získání nových věřících, ale jako svoji povinnost vyplývající ze smluv s Čínou.⁴⁵ Naneštěstí této soudní ochrany kromě běžných rolníků často využívaly kriminální živly a členové zakázaných sekt. Tímto si křesťanství získalo nálepku náboženství, ke kterému se uchyluje „to nejhorší ze společností“. Sektáři obecně měli ke křesťanství poměrně blízko a chápali církve jako jedinou státem povolenou sektu.⁴⁶ Dezinterpretována byla i charitativní činnost misionářů. Zakládání ústavů pro slepé vyvolalo falešné zprávy o tom, že křesťané kradou lidem oči, které využívají na vyvolání fotografií. Podobným nařčením z únosu dětí zase často čelily sirotčince a populárním bylo obviňovat křesťany z trávení studní.⁴⁷

Spory mezi křesťany a čínskými úřady představovaly pro západní mocnosti ideální záminku k vyvolání konfliktu, obzvláště po neúspěšné válce Číny s Japonskem. Tu nakonec poskytla reakce na činnost *Societas Verbi Divini* (Společnost Božího Slova; S.V.D.) v provincii Šan-tung. Tato katolická misijní společnost, založená v roce 1875 Arnoldem Janssenem v Holandsku, sledovala v Číně podporu německých zájmů a její vliv výrazně vzrostl po skončení *Kulturkampf*, kdy se jí dostalo státní podpory. Jejím nejvyšším představitelem v Číně byl od roku 1879 Johann Baptist Anzer (roku 1886 vysvěcen biskupem), pod jehož vedením S.V.D. představovala dokonalý příklad misionářské agresivity.⁴⁸ Špatnou pověst si získala častým zasahováním do soudních sporů a snahou proniknout do města Jen-čou, které se nacházelo v blízkosti posvátných

⁴² XIANG, s. 38.

⁴³ Tamtéž, s. 34.

⁴⁴ PURCELL, s. 126.

⁴⁵ Tamtéž, s. 137.

⁴⁶ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 174–175.

⁴⁷ BICKERS, Robert, TIEDEMANN, Rolf Gerhard (ed.), *The Boxers, China, and the World*, Lanham 2007, s. 230–231; COHEN, s. 162–165.

⁴⁸ ESHERICK, s. 79–80; SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 193–194.

chrámů v okresech Čchü-fu a Cou, míst původu Konfucia a Mencia.⁴⁹ Členem S.V.D. byl také Němec Georg Stenz, jehož misie ve vesnici Čang-t'ia-čuang v okrese Ťü-jie byla v noci 1. listopadu 1897 přepadena. Při útoku přišli o život dva němečtí misionáři z S.V.D Richard Henle a Francis Xavier Nies, kteří byli Stenze navštívit. Sám Stenz, jenž byl nejspíše zamýšleným cílem akce, přežil, neboť návštěvě poskytl svůj pokoj a v době vraždy přespával v místnosti pro služebnictvo, kde jej vrahové nehledali. O pozadí události není mnoho známo, patrně se však nejednalo o nahodilý čin banditů, neboť útočníci zamířili cíleně na Stenzovu ložnici.⁵⁰ Útok byl nejspíše odpovědí rozhořčených Číňanů na působení německých misionářů a mohla tak za ním stát některá protikřesťanská společnost, nejčastěji se uvažuje o v oblasti aktivní Společnosti velkého nože. Tato vražda, známá také jako incident z Ťü-jie, vyvolala odvetu ze strany Německa, která vedla k zahájení boje o koncese v Číně.⁵¹

1.4 Boj o koncese

Incident z Ťü-jie je obvykle považován za zlomový okamžik vedoucí k rozpoutání boje o koncese. Pravdou ovšem je, že úsilí s cílem zajistit si vlastní sféry vlivu v Číně vyvíjely velmoci již od konce čínsko-japonské války. Jako první si ústupek vynutila Francie. Dne 20. července 1895 dosáhla uzavření čínsko-francouzské konvence, která vymezila hranici mezi Čínou a Francouzskou Indočínou dle francouzského výkladu. Obdobnou smlouvu uzavřela 4. února 1897 i Velká Británie, která si tak zajistila příznivé vymezení hranice s Barmou. Obě velmoci si kromě potvrzení hranic vymohly také ekonomické výhody v oblasti jihozápadní Číny.⁵² Velký úspěch zaznamenal také Petrohrad, kterému Čína vděčila za uhájení Liao-tungu, a to u příležitosti korunovace cara Mikuláše II. v květnu 1896. Čína na žádost Ruska vyslala na korunovaci jako svého zástupce zkušeného diplomata Li Chung-čanga.⁵³ Li byl stoupenec aliance s Ruskem a cestu využil k jednání s carem, hrabětem Wittem a ministrem zahraničí knížetem Alexejem Lobanovem-Rostovským. Přestože k tomu nebyl formálně oprávněn, uzavřel 3. června 1896 smlouvu, která přiznávala Rusku možnost vybudovat

⁴⁹ ESHERICK, s. 80–81.

⁵⁰ Náhodný útok banditů považuje za příčinu Morse, naopak Esherick tento výklad odmítá. Cohen pak považuje za pravděpodobnější cílenou vraždu, ale připouští i zapojení banditů. COHEN, s. 20; ESHERICK, s. 124; MORSE, s. 106.

⁵¹ ESHERICK, s. 123–126.

⁵² TAN, s. 11–12.

⁵³ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 23. Li Chung-čang získal své postavení úspěchy v boji s Tchaj-pchingy, v letech 1870–1895 pak působil jako vicekrál provincie Č'-li. Ze své funkce se snažil podpořit proces „sebeuposilování“ Číny. Uplatnil se také jako vyjednaváč, právě on za čínskou stranu sjednal a podepsal smlouvu z Šimonoseki.

Transmandžuskou dráhu z Čity do Vladivostoku přes území Číny. Trať měla být v praxi plně ovládána Ruskem, které po ní mohlo bezplatně převážet i vojsko a vojenský materiál. Ve smlouvě bylo také uzavřeno tajné rusko-čínské spojení proti Japonsku na období patnácti let. V souvislosti s podpisem smlouvy se objevuje také názor, že Li za ni obdržel od Rusů úplatek. I v případě jeho přijetí se však zcela jistě nejednalo o jedinou motivaci, neboť Li byl dlouhodobě stoupencem orientace na Rusko.⁵⁴

Skutečný „boj“ o koncese však nastal až po vraždě misionářů Henleho a Niese. Rozhodnutí Německa získat základnu v zálivu Ťiao-čou padlo již na konferenci ministrů v Berlíně 29. listopadu 1896, ovšem jeho žádost o poskytnutí základny byla Pekingem odmítnuta. Vražda obou misionářů se tak stala vhodnou záminkou pro její vojenské obsazení.⁵⁵ Pět dní po incidentu vyslal císař Vilém II. východoasijskou eskadru s rozkazem okupovat záliv. Car umožnil uskutečnění německé akce, když bez porady s ministry reagoval tak, že vyslání flotily „nemůže schválit ani neschválit“.⁵⁶ Německé lodě vpluly do zálivu 14. listopadu 1897 a rychle donutily čínskou posádku se bez boje stáhnout. Guvernér Šan-tungu Li Ping-cheng chtěl sice bojovat, ale jeho názor nebyl dvorem vyslyšen. Dne 20. listopadu předložil německý vyslanec Edmund von Heyking Pekingmu seznam požadavků, který zahrnoval poskytnutí prostředků na výstavbu nových kaplí, finanční odškodnění, instalaci pamětní desky, odvolání guvernéra Li Ping-chenga a především poskytnutí námořní stanice v zálivu Ťiao-čou Německu spolu s výhradním právem na stavbu a provoz železnice a dolů v Šan-tungu.⁵⁷ Čínská strana nebyla ochotna požadavky akceptovat okamžitě a vyjednávání probíhalo až do jara následujícího roku. Čína v podstatě požadavky přijala 4. ledna 1898 a celá záležitost byla uzavřena 6. března 1898 podepsáním konvence, díky které Německo získalo do pronájmu na 99 let záliv Ťiao-čou a obdrželo také značné ekonomické výhody v oblasti Šan-tungu a výsadní právo na stavbu dvou železničních tratí spolu s těžebními právy ve vzdálenosti do 15 km od trati.⁵⁸

Německá okupace zálivu vyvolala odpověď dalších velmocí. Jako první se ozvalo Rusko, které rovněž v letech 1895–1896 uvažovalo o zisku Ťiao-čou, od čehož však posléze upustilo. Jako nejvhodnější základna byl nakonec vybrán Port Arthur, jehož obsazení silně propagoval přes Witteho odpor nový ministr zahraničí hrabě

⁵⁴ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 111–112; OTTE, s. 87; SKŘIVAN, s. 83–85.

⁵⁵ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 95.

⁵⁶ ESHERICK, s. 128.

⁵⁷ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 96–97.

⁵⁸ Tamtéž, s. 100.

Michail Nikolajevič Muravjov. Peking v listopadu 1897 nejprve umožnil ruským lodím přezimovat v Port Arthuru, neboť doufal, že poskytnou protiváhu Německu. Přítomnost ruské eskadry v tamním přístavu se však paradoxně setkala s nadšením německého císaře Viléma, který Rusko podpořil. Naopak v Japonsku a Británii zavládlo znepokojení, ovšem ani jedna země nehodlala sama vstoupit kvůli Port Arthuru do války.⁵⁹ Rusové ale neplánovali zůstat jen u přezimování. Dne 27. března 1898 si na Číně vynutili podpis konvence z Pekingů, díky kterému Petrohrad získal na 25 let do pronájmu přístavy Port Arthur a Ta-lien (Dalnyj). Oba přístavy byly odděleny od čínského území neutrální zónou a Rusko získalo možnost propojit přístavy železnicí s dopravním uzlem v Charbinu.⁶⁰

Územní zisky zaznamenali rovněž Britové, neboť Číňané v kontextu německého a ruského postupu nabídli Velké Británii do pronájmu přístav a pevnost Wej-chaj-wej. Nabídka se nejprve neseťkala s nadšením, protože Wej-chaj-wej neměl pro Brity velký význam, nicméně Londýn se nakonec rozhodl čínský návrh přijmout a 25. března 1898 britský vyslanec v Pekingů Claude MacDonald formálně zažádal o pronájem Wej-chaj-weje, přičemž předání proběhlo den po ukončení japonské okupace 24. května.⁶¹ Pro upevnění svého postavení v jižní Číně usilovala o pronájem území i Paříž. Počátkem dubna 1898 si vymohla pronájem zátoky Kuang-čou-wan a již 22. dubna nad zátokou zavlála francouzská vlajka. Dohrou francouzské akce pak bylo protiopatření Britů, kteří v červnu dojednali pronájem tzv. Nových teritorií kolem Hongkongu na dobu 99 let.⁶²

Mimo zmíněné velmoci měla zájem získat území v Číně i Itálie, která si chtěla podobným zahraničněpolitickým úspěchem zvýšit prestiž a vynahradiť porážku ve válce s Etiopií. Po průzkumu vhodných lokalit předal italský vyslanec Giacomo de Martino Pekingů 10. března 1899 ultimátum, ve kterém byly vzneseny požadavky na pronájem zálivu San-men a právo vybudovat železniční spojení s jezerem Pcho-jang. Italské ultimátum bylo ale Cung-li ja-menem⁶³ rázně odmítnuto a Římu nezbylo než de Martina odvolat a ultimátum stáhnout.⁶⁴ Jednalo se o velký diplomatický úspěch Pekingů, především konzervativní frakce, která se v září 1898 chopila moci. Naopak vážnost Itálie na Dálném východě tímto neúspěchem značně utrpěla. Průzkum vhodných lokalit

⁵⁹ PURCELL, s. 93–94.

⁶⁰ MORSE, s. 111–112.

⁶¹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 104–105.

⁶² PURCELL, s. 95–96.

⁶³ Úřad zodpovědný za styk s cizinci, de facto čínská obdoba ministerstva zahraničí.

⁶⁴ XIANG, s. 88–90.

pro založení základny provedlo také Rakousko-Uhersko. Vídeň uvažovala i o odkupu Macaa od Portugalska, ale nakonec se rozhodla o vlastní přístav v Číně neusilovat.⁶⁵

Boj o koncese měl obrovské důsledky pro vnitřní stabilitu Číny. Neúspěch čelit velmocím vyvolal růst tlaku na provedení reformy a posílení země, které vyvrcholilo příchodem reformního hnutí kolem Kchang Jou-weje k moci a zahájením období Státní reformy, které vedlo k dalšímu politickému převratu.⁶⁶ Na jeho konci se u moci ocitla konzervativní klika, která byla do budoucna odhodlaná postupovat proti požadavkům cizinců mnohem sebevědoměji, v čemž byla utvrzena i úspěchem, který představovalo stažení italského ultimáta. Během období boje o koncese byla Čína donucena kromě území přenechat cizincům také právo na výstavbu přibližně 10 500 km železnic.⁶⁷ U čínských elit se vynořily obavy z rozdělení slabé země po vzoru Polska, ke kterému měl vznik koncesí představovat první krok. U běžné populace vyvolávaly koncese a pokračující stavba železnic proticizinecké nálady, které v Šan-tungu přerostly v sérii střetů s Němci z Ťiao-čou a ve vznik boxerského hnutí.⁶⁸

⁶⁵ SKŘIVAN, Aleš a kol., *Zdvořilý nezájem. Ekonomické a politické zájmy Rakouska-Uherska na Dálném Východě 1900–1914*, Praha 2014, s. 33–35.

⁶⁶ KWONG, Luke S. K., *Chinese Politics at the Crossroads. Reflections on the Hundred Days Reform of 1898*. In: *Modern Asian Studies* 34, 2000, 3, s. 663.

⁶⁷ MINERS, s. 6.

⁶⁸ BICKERS, Robert, *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire, 1800–1914*, London, New York, Toronto 2012, s. 345.

2 Sto dní reformem

2.1 Vznik reformního hnutí

Dlouhá řada vojenských a diplomatických porážek vyvolala v 90. letech 19. století vznik radikálního reformního hnutí, které usilovalo nejen o modernizaci, ale i o přeměnu celé čínské společnosti. Tyto cíle měly být dosaženy shora prostřednictvím restaurace císařské moci po vzoru Japonska císaře Meidžiho. Úsilí změnit charakter státu a společnosti během Sta dní reformem ovšem narazilo na odpor konzervativců. Došlo ke střetu, který odvedl pozornost dvora od situace v provinciích a problému počínajícího vzniku boxerského hnutí.⁶⁹

I přes prohlubující se kontakt se západním světem po skončení opiových válek se západní vědomosti šířily v Číně jen pomalu, především na pobřeží ve smluvních přístavech. Vzdělání stále kladlo důraz na klasickou konfuciánskou literaturu a západní vědy byly povětšinou stále ignorovány. Největší pokrok zaznamenalo od dob tchajpchingského povstání vojenství v rámci tzv. sebeposilování, tj. programu umírněných reformem prosazovaných zejména princem Kungem.⁷⁰ Ten zahrnoval zřizování jednotek podle západního vzoru, nákup moderních zbraní, státní podporu podniků a stavbu infrastruktury a zbrojních arzenálů. Iniciativu v této oblasti vyvíjeli především Li Chung-čang a o něco později Čang Č'-tung, který po roce 1884 zastával s krátkou přestávkou pozici vicekrále ve třech různých oblastech. Většina čínských elit si uvědomovala potřebu modernizace armády, ovšem reálně se jí věnovalo jen několik jedinců.⁷¹ Od 80. let zejména na jihu Číny vznikala skupina kritiků, považující program sebeposilování za povrchní a zcela nedostatečný. Jednou z osobností kritizující přijaté změny byl Kchang Jou-wej, vůdčí postava vznikajícího radikálního reformního hnutí.

Kchang Jou-wej se narodil do rodiny vzdělaného kantonského statkáře ve městě Fo-šan v roce 1858 a díky jeho původu se mu dostalo prvotřídního konfuciánského vzdělání. Určitou dobu strávil i v Hongkongu a Šanghaji, kde se seznámil se západními poznatky a místo příprav na složení úřednické zkoušky se věnoval četbě všech dostupných překladů západních knih.⁷² Mimo jiné se také věnoval boji proti zvyku

⁶⁹ KEOWN-BOYD, s. 22–23.

⁷⁰ BICKERS, s. 192. Princ Kung byl bratrem císaře Sien-fenga. Společně s Cch'-si po jeho smrti zorganizoval převrat, kterým se dostal k moci na pozici regenta. Po válce s Francií v letech 1884–1885 odešel do ústraní, ve kterém setrval až do čínsko-japonské války. Po svém návratu ke dvoru si až do své smrti udržel značný vliv. Byl stoupencem umírněných reformem. XIANG, s. 6–9.

⁷¹ POWELL, s. 60.

⁷² ROWE, s. 237–238.

podvazovat ženám nohy. Kchang poprvé vyjádřil své myšlenky v roce 1888, kdy je prezentoval v dopisech zaslaných třem významným hodnostářům včetně Weng Tchung-cheho. V dopisech požadoval reformy shora podle vzoru Petra Velikého či císaře Meidžiho a neštěstí Číny dával za vinu zkorumpovanému byrokratickému systému.⁷³ Zároveň se Kchang neúspěšně pokoušel memorandum s podobným obsahem předložit i císaři. Kchangovi se na sebe sice podařilo upozornit, ale zatím nedisponoval takovým vlivem, který by mu umožnil cokoliv prosadit. Rozhodl se tedy zanechat pokusů proniknout ke dvoru a raději se začal věnovat šíření svých idejí u mladé generace úředníků. Od roku 1889 vyučoval na škole ve městě Čchang-sing-li v provincii Kuang-tung, kde vychoval celou generaci pozdějších stoupců reform, včetně novináře Liang Čchi-čchaa. Současně se Kchang věnoval práci na svém díle *Podvržené klasiky dynastie Sin (Sin-süe wej-t'ing kchao)*, které dokončil v roce 1890. Spis byl útokem na zažitě chápání konfucianství a reformnímu programu poskytl filosofický základ.⁷⁴

Novou příležitostí upozornit na své myšlenky dvorské elity poskytlo Kchangovi na jaře 1895 konání nejvyššího stupně úřednické zkoušky *t'in-š'* v Pekingu. Tu nejenže úspěšně složil, ale vypjatou atmosféru konce války také využil k vystoupení s druhým memorandumem císaři. Kromě institucionálních reform požadoval také odmítnutí Šimonosecké mírové smlouvy a pokračování války. Svým podpisem tyto požadavky podpořily stovky uchazečů.⁷⁵ Ačkoli ani toto memorandum nedosáhlo až k očím Kuang-süho, úspěšným složením zkoušky si Kchang zajistil pozici na Úřadu prací (*Kung-pu*), která jej do budoucna opravňovala obrátit se přímo na císaře. Díky tomu se konečně třetí memorandum, nově navrhuje ustanovení konstituční monarchie a parlamentu, dostalo 3. června 1895 ke Kuang-sümu a s dokumentem byla seznámena i Cch'-si.⁷⁶

Svým vystoupením si Kchang zajistil podporu několika významných osobností. Do budoucna byl klíčovým Jüan Š'-kchaj, který Kchanga sponzoroval a společně s ním založil v srpnu 1895 krátce existující Studijní spolek národního posílení

⁷³ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 291–292.

⁷⁴ WONG, Young-Tsu, *Revisionism Reconsidered. Kang Youwei and the Reform Movement of 1898*. In: *The Journal of Asian Studies* 51, 1992, 3, s. 516–517.

⁷⁵ HSÜ, Immanuel C. Y., *The Rise of Modern China*, New York, Oxford 2000, s. 367. Přesný počet podpisů se ve zdrojích liší. Většina literatury udává 1200–1300 podpisů, ovšem Hsü citující Liang Čchi-čchaa pouze 603 podpisů. Možné vysvětlení udává Wong, podle kterého řada signatářů svůj podpis později zapřela či odvolala.

⁷⁶ WONG, s. 518.

(*Čchiang-süe-chuej*). Jüan Š'-kchaj, bývalý čínský rezident v Koreji a velitel tamní čínské posádky, byl stoupencem umírněných reformů a chráněncem Li Chung-čanga. V roce 1895 byl pověřen velením a výcvikem Nově zřízené armády (*Sin-tien Lu-tün*) v Siao-čanu nedaleko Tiencinu, ale i přes své povinnosti udržoval styk s Kchangem i hlavou reformní kliky u dvora Weng Tchung-chem.⁷⁷ Po určitou dobu nacházely radikální reformy podporu i v provincii Chu-nan, kde působil Liang Čchi-čchao a další reformátor Tchan S'-tchung. Liang úspěšně propagoval požadované změny v tisku a společně s Tchanem se těšili podpoře vícekrátě Čang Č'-tunga. Ovšem reformátoři v Chu-nanu se postupně zradikalizovali a jejich díla začala obsahovat protimandžuský sentiment. Na počátku léta 1897 proto ztratili politickou podporu a byli nuceni provincii opustit a zamířit do Peking.⁷⁸

Činnost Kchang Jou-weje a jeho žáků však nelze chápat jako jedinou příčinu období Sta dní reformů. Za svůj vzestup po roce 1895 vděčil Kchang do velké míry právě vlastním reformním snahám císaře a Wenga. Oba toužili po obrodě Číny a posílení císařské moci, ovšem dosud neměli dostatečný vliv pro prosazení těchto cílů. Navíc jim chyběl ucelený program, který mohl poskytnout právě Kchang.⁷⁹ V letech 1895–1898 byl Kchang členem Wengovy strany a odmítal spolupracovat s lidmi nakloněnými spíše císařovně vdově, např. Li Chung-čangem. Během těchto let se věnoval hlavně literární činnosti mimo Peking, do kterého se vrátil až v důsledku německého záboru Ťiao-čou.⁸⁰ V obavách z nadcházejícího zániku říše se Kchang vrátil k rozsáhlé kritice státní správy a znovu se pokusil spojit přímo s císařem. Tentokrát však měl Wengovu podporu, která mu 24. ledna 1898 zajistila audienci u pěti nejvyšších čínských hodnostářů a 29. ledna možnost předložit nové memorandum císaři s jistotou, že bude doručeno a prostudováno. Obsah memoranda se od předchozích částečně odlišoval. V zásadě zůstávalo nezměněno v oblasti reformů administrativy, vzdělání a hospodářství, ale byly z něho vypuštěny zmínky o zavedení parlamentního systému vlády. Místo parlamentu měl být vytvořen císaři odpovědný Úřad plánování, jakási vláda s mocí prosazovat změny, aniž by musely projít skrze dvorský byrokratický aparát.⁸¹ Kchang sice stále usiloval o vznik konstituční monarchie, ta ale měla následovat až po úspěšné modernizaci čínské společnosti. Na císaře memorandum

⁷⁷ SHAN, Patrick Fuliang, *Yuan Shikai. A Reappraisal*, Toronto, Vancouver 2018, s. 78–79.

⁷⁸ ROWE, s. 241–242.

⁷⁹ KWONG, s. 684.

⁸⁰ TAN, s. 16.

⁸¹ HSŮ, s. 370–371.

nejspíše silně zapůsobilo, neboť jej předal k připomínkování Cung-li ja-menu. Na jaře 1898 pak začal přesouvat svoji pozornost od Wengovy umírněné strany ve prospěch příznivců hlubších změn. Tento obrat v císařově směřování nebyl způsoben pouze charismatickým působením Kchanga, ale v úvahu je potřeba vzít také těžkou situaci právě vrcholícího boje o koncese. Z císařova pohledu tradiční postupy a program sebeposilování selhaly a říše čelila bezprostřední hrozbě rozdělení cizími velmocemi. Návrh nekompromisní westernizace celé Číny se tak mohl v kontextu probíhajících událostí jevit jako nejlepší řešení.

Avšak s tím, jak rostl Kchangův vliv, vycházela na povrch také jeho kritika státního konfuciánství, zejména v díle *Konfucius jako reformátor (Kchung-c' kaj-č' kchao)*. Zpochybňováním samotných kulturních kořenů čínské civilizace a nekonvenčním chápáním Konfucia jako reformátora si zneprátelil řadu členů umírněné strany, zejména vlivného prince Kunga a svého dřívějšího podporovatele Wenga. Princ Kung před svojí smrtí v květnu 1898 doporučil 12. dubna císaři, aby se „svědomitě řídil zavedenými pravidly“.⁸² Jeho rada však zůstala nevyslyšena a Kchangovi byla ponechána možnost předkládat své návrhy přímo do rukou panovníka. Smrt prince Kunga 29. května znamenala odstranění poslední překážky bránící přijetí radikálního kursu. Již den po jeho smrti Kchang sepsal dvě memoranda vyzývající císaře k zahájení změn. První obdržel císař již 1. června a další mu bylo předloženo jménem Kchangova stoupence Sü Č'-ťinga o týden později. Za těchto okolností se Kuang-sü konečně rozhodl učinit první krok. Výnosem z 11. června se císař veřejně přihlásil k reformám a vyzval všechny poddané ke studiu západních věd, čímž zahájil tzv. období Sta dní.⁸³

2.2 Reformy a cesta k převratu

Císařův výnos z 11. června 1898 odstartoval nejen období reform, ale také tvrdého politického boje. Již o čtyři dny později došlo k zásadní události, která podkopala základy radikálního reformního hnutí. Weng Tchung-che, autor návrhu výnosu z 11. června, byl odvolán ze všech svých funkcí a zbaven veškerého vlivu. Tímto rozhodnutím se císař zbavil svého nejvlivnějšího spojence a rázem si zneprátelil umírněné křídlo pekingského dvora, aniž by za něj měl odpovídající náhradu. Kchangova skupina tuto ztrátu nemohla nahradit, neboť se jednalo pouze o literáty

⁸² WONG, s. 523.

⁸³ HSŮ, s. 371; MORSE, s. 134–135.

a intelektuály bez reálné politické síly. Motiv císařova rozhodnutí zůstává předmětem sporů. Jedním z udávaných vysvětlení je, že Wengovo odvolání bylo důsledkem tlaku konzervativců kolem Cch'-si. Tato teorie ovšem naráží na sice konkurenční, ale stále dobrý vztah Wenga s císařovnou vdovou.⁸⁴ Pravděpodobnější je možnost, že se císař rozhodl svého učitele odvolat kvůli rostoucím názorovým neshodám a Wengově opozici vůči návrhům Kchang Jou-weje.⁸⁵ Podle svědků se Weng dostával do sporů s císařem již od ledna 1898, a tyto rozepře vyvrcholily rozsáhlou kritikou Kchanga z 27. května. Jeho odvolání 15. června pak lze vysvětlit tím, že císař se svým učitelem jednoduše ztratil trpělivost. Tuto teorii potvrzuje i edikt zdůvodňující jeho odvolání proviněním z „*nekonzistence a arogance*“.⁸⁶

Bez ohledu na příčinu měl Wengův pád významné důsledky. Předně ještě více posílil vliv Kchang Jou-weje. Hned druhý den mu byla udělena formální audience a Kchang se tak mohl vůbec poprvé osobně setkat s císařem. Kchang v rozhovoru opět zopakoval obsah svých dřívějších memorand a navrhl zřízení Úřadu plánování, který by následně inicioval reformy a dal vzniknout zcela novému systému státní správy. Kchang byl přesvědčen, že jakmile Kuang-sü jeho vizi přijme, nebude jejímu provedení již nic bránit. Spoléhal na to, že pokud se císař rozhodne reformy autokraticky nadiktovat, nezbude poddaným jiná možnost, než je přijmout. Naopak Kuang-sü hodnotil své možnosti realističtěji a vyjádřil pochyby o své pozici. Celý rozhovor trval nezvykle dlouho a jeho výsledkem bylo jmenování Kchanga do funkce tajemníka Cung-li ja-menu. Císař si také vyžádal několik jeho starších prací a napříště mu potvrdil právo obracet se s návrhy reforem přímo k trůnu. Tuto pravomoc Kchang aktivně využíval nejen k předkládání načrtů svých plánů, ale také k prosazování svých žáků do volných pozic.⁸⁷

Reformní činnost byla svým pojetím velice široká. Kromě změn politického systému kladla důraz na proměnu vzdělávání a hospodářství. V období od 11. června do 21. září bylo císařem vydáno přes čtyřicet výnosů, ale snaha vytvořit Úřad plánování narážela na odpor Cung-li ja-menu a Úřadu obřadů. Bez jeho zřízení nebylo možné zahájit všeobecnou reformu, císař tedy musel přistoupit k vydávání samostatných nařízení, aniž by byly koordinovány. Kchang i císař si uvědomovali význam volného obchodu a podnikání. Ve dnech 5. a 13. července byly vydány výnosy věnující se

⁸⁴ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 321–322.

⁸⁵ KWONG, s. 670; WONG, s. 524.

⁸⁶ WONG, s. 524.

⁸⁷ HSŮ, s. 372.

podpoře hospodářství.⁸⁸ Usilovali o zlepšení reputace obchodníků ve společnosti, která tradičně upřednostňovala zemědělství. Zároveň měly být zřízeny nové úřady, které měly dohlížet na rozvoj systému pošt, zemědělství a průmyslu.⁸⁹ Velký důraz byl kladen na proměnu školství a úřednických zkoušek. Vzdělání se dosud zaměřovalo na perfektní znalost klasické konfuciánské literatury, ale selhávalo v poskytování znalostí použitelných v praktickém životě a západní poznatky byly téměř vždy ignorovány. Kchang proto doporučil přeměnit tradiční akademie a některé chrámy na školy, a dokonce navrhoval i zavedení povinné školní docházky pro děti nad šest let. Císař části těchto doporučení vyhověl, dne 8. srpna došlo k založení „západní“ Císařské univerzity, ke které byla přidružena také vládní tiskárna a oddělení věnující se překladatelské činnosti. O týden později schválil i návrh vytvořit z chrámů a akademií moderní ústavy. Dalšími výnosy ze srpna a počátku září dále schválil zakládání odborných škol a nařídil v každé provincii otevřít alespoň jednu zemědělskou, průmyslovou a obchodní školu.⁹⁰ Úřednické zkoušky zůstaly zachovány, ale došlo ke změně jejich obsahu. Osmidílný esej, vyžadující po kandidátovi znát zpaměti klasická díla, byl nahrazen úvahou na téma aktuálních problémů. Vstřícnější byl také postoj císaře k misionářům, kdy jim výnosem z 12. června znovu potvrdil státní ochranu.⁹¹ Teoreticky se jednalo o řadu skutečně přelomových změn, avšak jejich prosazování v praxi naráželo na velký odpor nejen dvorských klik, ale také úředníků v provinciích. Ti často neváhali císařské výnosy zcela ignorovat. Velká část reformy tak zůstávala pouze na papíře. Nespokojení konzervativci se však nehodlali smířit ani s omezenými změnami a pokusili se najít zastání u jediné osoby, která mohla proti císaři vystoupit.

Císařovna vdova Cch'-si předala Kuang-sümu v roce 1889 velkou část své moci a ponechávala mu dohled nad běžnou agendou. Ovšem v časech krize, jako během války s Japonskem, se neváhala vrátit ze své rezidence v Letním paláci do Pekingu a znovu uplatnit svou autoritu. Otevřeně vzdorovat své, byť adoptivní matce bylo v kontextu čínské kultury pro císaře nepředstavitelné. Přestože Cch'-si rozhodně nelze podezřívat ze sympatií k radikálnímu reformnímu proudu, faktem zůstává, že proti němu až do září nezakročila. Teprve obava z přímého ohrožení její moci a personální čistky jí věrných hodnostářů přiměly Cch'-si k jednání.⁹² Kchang Jou-wej nadále

⁸⁸ FAIRBANK, GOLDMAN, s. 229.

⁸⁹ WONG, s. 530–531.

⁹⁰ Tamtéž, s. 529.

⁹¹ HSŮ, s. 375–376.

⁹² KWONG, s. 674–675.

usiloval o zlepšení koordinace reforem a umlčení hlasu opozice zřízením Úřadu plánování. Aby zajistil této instituci legitimitu, doporučil císaři vytvořit ji na základě nefungujícího Svědomitého dvora (*Mao-čchin tien*). Náplní tohoto úřadu bylo zabývat se speciální či naléhavou problematikou, avšak proti jeho znovuotevření se zvedl značný odpor ze strany členů Velké rady.⁹³

Ke skutečnému konfliktu došlo až v důsledku rozhodnutí císaře umožnit komukoliv předkládat návrhy přímo jemu. Vedoucí Úřadu obřadů Sü Jing-kuej odmítl předat jedno z memorand, na což císař zareagoval 4. září propuštěním všech sedmi nejvyšších představitelů Úřadu obřadů včetně Süa. Odvolané úředníky pak nahradil stoupenci reforem, byť ne všichni nově jmenovaní patřili ke Kchangově skupině. Císař také jmenoval nové sobě loajální tajemníky, kteří měli převzít část agendy členů Velké rady.⁹⁴ Tato opatření představovala jasný útok vůči konzervativcům a příznivcům Cch'-si. Vicekrál provincie Č'-li a zároveň vrchní velitel vojsk v severní Číně, Žung-lu, přesunul již dříve k Pekingu vojska svých podřízených generálů Nie Š'-čhenga a Tung Fu-sianga. Žong-lu, přestože sám podporoval umírněné reformy, byl naprosto loajální k Cch'-si, a díky jeho zásahu měla proticísařská klika v okolí Pekingu rozmístěno na 29 000 mužů.⁹⁵ Kuang-sü si nejspíše uvědomoval slabost své vlastní pozice, neboť 13. září navštívil matku v Letním paláci, kde ji požádal o podporu a vyjádření souhlasu s jeho politikou. Zde se však císař setkal s odmítnutím, o čemž zpravil Kchang Jou-weje prostřednictvím tajného dopisu. Vyjádřil v něm své obavy z nesouhlasu Cch'-si a možného sesazení. Nařídil proto Kchangovi, aby se pokusil nalézt způsob, kterým by se on i reformisté mohli udržet u moci. Dopis dále provázel císařův oficiální příkaz nařizující Kchangovi neprodleně opustit Peking.⁹⁶

Mezi příslušníky císařské frakce se již o několik dní dříve rozšířila zvěst o připravovaném převratu, který měl proběhnout v říjnu během císařovy vojenské inspekční cesty do Tiencinu. Kchang si byl vědom nutnosti mít v případě konfliktu podporu alespoň části ozbrojených sil a rozhodl se vložit svoji důvěru ve starého přítele Jüan Š'-kchaje. Dne 11. září jej doporučil císaři, který Jüanovi poskytl 16. září audienci a povýšil jej do hodnosti generála. Doručení císařovy žádosti o pomoc někdy ve dnech 17. a 18. září přimělo reformátory jednat. V noci 18. září proběhla tajná schůzka Tchan S'-tchunga s Jüanem ve chrámu Fa-chua v Pekingu. Přesný obsah rozhovoru zůstává

⁹³ WONG, s. 532.

⁹⁴ FAIRBANK, LIU (ed.), s. 328.

⁹⁵ SHAN, s. 82.

⁹⁶ TAN, s. 22.

neznámý. Podle pozdějších Jüanových vyjádření jej měl Tchan zpravit o bezprostředním nebezpečí hrozící císaři a následně jej požádat o zapojení do spiknutí, jehož cílem mělo být zabití Žong-lua, obsazení Letního paláce a svržení Cch'-si. Naopak Kchang a Liang ve vyhnanství odmítali existenci jakéhokoliv plánu na svržení císařovny vdovy. Připouštěli snahu zbavit se Žong-lua, ovšem pouze v případě, že se o převrat pokusí jako první.⁹⁷ Ve výsledku Jüan svoji účast na plánovaném převratu odmítl, nejspíše z loajality vůči svému nadřízenému Žong-luovi a obav z přílišných ambicí Kchanga. Navíc, i kdyby účast přijal a pokus o převrat proběhl, mohl Jüan proti 29 000 vojáků konzervativců vést nejvýše 7000 mužů své Nově zřízené armády, která se v té době ani nenacházela v Pekingu. Vyhlídky na úspěch akce tak byly více než špatné.⁹⁸

Není jisté, zdali Cch'-si před událostmi 18. a 19. září skutečně plánovala císařovo sesazení a násilnou likvidaci Kchangovy skupiny. Zprávy o připravovaném převratu a vraždě Žong-lua ji však přiměly jednat. Jasně informace o zamýšleném spiknutí získala nejspíše 19. září přímo od Jüan Š'-kchaje. Již o den dříve obdržela také varování od cenzora Jang Čchung-iho, který Kchanga obviňoval z napojení na cizince, konkrétně japonského státníka hraběte Hirobumiho Itóa. Císařovna se okamžitě po rozhovoru s Jüanem odebrala do Pekingu, kde znovu převzala přímý dohled nad císařem, kterého izolovala od jeho příznivců. O dva dny později se Cch'-si oficiálně ujala opatrovnictví nad císařem, jehož jménem zrušila všechny provedené reformy, obvinila reformátory ze spiknutí a nařídila jejich zadržení.⁹⁹ Dne 28. září bylo popraveno šest předních stoupenců reformy včetně Tchan S'-tchunga, a kruté represe postihly také rodiny reformátorů. Kchangovi zachránilo život jeho rozhodnutí opustit 20. září Peking a vypravit se do Šanghaje.¹⁰⁰ O svém pronásledování se dozvěděl až po dosažení svého cíle, odkud se mu podařilo uprchnout s britskou pomocí a nalézt útočiště v Hongkongu. Zadržení se vyhnul také Liang Čchi-čchao, kterému se s pomocí konzulátu v Tiencinu podařilo uniknout do Japonska. Do budoucna je podstatný fakt, že obě země odmítly uprchlíky vydat. Toto rozhodnutí bylo vodou na mlýn domněnce, že Kchang a jeho plán svržení císařovny vdovy měly zahraniční podporu.¹⁰¹

⁹⁷ WONG, s. 536.

⁹⁸ SHAN, s. 85.

⁹⁹ KWONG, s. 675.

¹⁰⁰ SHAN, s. 84.

¹⁰¹ XIANG, s. 22.

Jakmile se Cch'-si zbavila reformistů, začala upevňovat moc odměněním svých příznivců. Žung-lu obdržel celou řadu úřadů, které z něj učinily druhého muže Číny. Ponechat si mohl i kontrolu nad vojskem provincie Č'-li, která byla po krátkém intermezzu Jüana Š'-kchaje svěřena mandžuskému aristokratovi Jü-luovi. Li Chung-čang byl přesunut do Kantonu s úkolem vypátrat a zlikvidovat Kchanga.¹⁰²

Otázkou zůstávalo pouze, jak naložit s císařem. Na rozdíl od Kchanga by jeho sesazení mohlo vyústit ve střet s provinciemi. Kuang-sü měl sympatie značné části vzdělaných elit a proti jeho svržení se razantně postavil vícekrát Liang-t'iang Liou Kchun-i a zdrženlivým zůstal i Čang Č'-tung.¹⁰³ Reakční klika přesto uvažovala o možném formálním jmenování nástupce a následné abdikaci císaře. Hlavním obhájcem tohoto postupu byl princ Tuan, jehož syn Pchu-t'ün byl uvažovaným následníkem. Proti změně na trůnu se však poměrně překvapivě postavily velmoci. Vyslanci v Pekingu se po vyjádření o císařově chatrném zdraví začali zajímat o dění na dvoře, vyjádřili svoji podporu císaři a varovali před případným komplotem s cílem jej odstranit.¹⁰⁴ Výjimku představoval zastupující ruský vyslanec Alexandr Pavlov, který se o zářijovém převratu vyjadřoval pozitivně a chápal reakcionáře jako lepší alternativu k liberálnímu projaponskému a probritskému císaři.¹⁰⁵ Mezinárodní intervence dále utvrdila Cch'-si v názoru, že celé období reform byl cizinci iniciovaný podnik. Její chování po roce 1898, zejména během boxerského povstání, bylo ovlivněno trvalým stínem možného pokusu velmocí o její svržení. Vlivem této hrozby byla reakční klika daleko méně ochotna akceptovat stupňující se požadavky cizinců během počáteční fáze boxerského povstání, především po svém úspěchu při pokusu Itálie o získání koncese. Pro řadu nově dosazených konzervativních hodnostářů začali boxeři v následujících letech představovat v porovnání s cizinci menší hrozbu.

¹⁰² MORSE, s. 146–147.

¹⁰³ XIANG, s. 22.

¹⁰⁴ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 188.

¹⁰⁵ VAN DER OYE, David Schimmelpenninck, *Russia's Ambivalent Response to the Boxers*. In: *Cahiers Du Monde Russe* 41, 2000, 1, s. 60.

3 Zrod boxerského hnutí

3.1 Kolébka boxerů Šan-tung

Boxerské hnutí, přestože se později rozšířilo do celé severní Číny, mělo svůj původ v provincii Šan-tung. K jeho vzniku přispěl zvláštní charakter této oblasti. Provincie měla dlouhou a hrdou tradici bojových umění, působila v ní řada tajných společností a koncem 19. století patřila k regionům zvláště těžce zasaženým přírodními katastrofami a úpadkem hospodářství. Kromě obtížných životních podmínek zde panovaly také silné proticizinecké nálady. Vztah místních obyvatel k cizincům se zhoršil mj. v důsledku působení misijních společností. V Šan-tungu působily kromě agresivní katolické Společnosti božího také misijní organizace spojené s americkou Presbyterní církví, Jižní baptistickou konvencí, americkou Episkopální církví a dalšími protestantskými církvemi. Další příčinou proticizineckých nálad byl německý zábor Ťiao-čou a následná zvýšená německá přítomnost v provincii.¹⁰⁶

Místní obyvatelé si uvědomovali výjimečnost své provincie. Z Šan-tungu pocházely některé z největších osobností čínských dějin včetně Konfucia a Mencia. Nacházelo se v ní mnoho významných památek a svatých míst a výsadní místo měla také v literatuře. Hora Liang na západě provincie sloužila v románu *Příběhy od jezerního břehu* (Šuej-chu-čuan) jako úkryt fiktivní skupiny 108 „spravedlivých“ zbojníků. Románové postavy se staly v provincii hrdiny a vzorem nejen pro literáty, ale prostřednictvím lidových slavností a opery i pro běžné rolníky a boxery.¹⁰⁷ Cvičení se v boji představovalo oblíbenou kratochvílí. S tím souvisí povaha obyvatel provincie, které čínští i zahraniční pozorovatelé hodnotili jako vzpurné, avšak mimořádně odvážné a vojensky zdatné. Díky těmto kvalitám byli vojáci ze Šan-tungu v armádě i námořnictvu vysoce ceněni, což dokládá i vysoký počet osob, které úspěšně složily vojenskou obdobu úřednických zkoušek. Znalosti bojových umění měly pro místní rolníky také praktické využití. Kromě sebeobrany jich užívali také v loupežích, které v časech neúrody představovaly častou formu přivýdělků. Zvláště rozšířené bylo loupežnictví v pohraničních oblastech. Zločiny spáchané v sousední provincii totiž často nebyly kvůli kompetenčním sporům řádně vyšetřovány.¹⁰⁸

¹⁰⁶ ESHERICK, s. 77–78.

¹⁰⁷ CHEN, Jerome, *The Nature and Characteristics of the Boxer Movement. A Morphological Study*. In: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London* 23, 1960, 2, s. 291.

¹⁰⁸ SILBEY, s. 48–49.

V Šan-tungu měly dlouhou tradici také sektářství a existence tajných společností. Právě ve spojitosti s jistou sektou praktikující bojová umění se poprvé objevuje pojem „boxeři“ (*I che*). Tato sekta byla nicméně již roku 1728 císařem Jung-čengem zakázána, a patrně neměla kromě jména žádnou spojitost s pozdějšími boxery. Asi nejvýznamnější tajnou společností působící v Šan-tungu byla sekta Bílého lotosu, resp. její odnože. Jednalo se o protimandžuskou společnost usilující o restauraci dynastie Ming. V Šan-tungu se podílela na velkých povstáních v letech 1774 a 1813.¹⁰⁹ Ta byla rychle potlačena, ovšem zanechala po sobě odkaz v podobě vytrvalého pronásledování heterodoxních sekt. Ty musely omezit svoji činnost a částečně splynuly s lokálními milicemi a apolitickými školami bojových umění. V důsledku této proměny bylo pro úřady mnohem obtížnější sektářství potírat, a stejně tak složité bylo i odlišit činnost starých sekt od činnosti nově vzniklých skupin jako byli boxeři.

V Šan-tungu existovalo kulturní zázemí vhodné pro zrod povstaleckých skupin, nicméně podnět k jejich vzniku přineslo až období 90. let 19. století. Provincie byla obzvláště těžce stížena všemi negativními trendy v Číně. Zejména to platí o její západní části, která se stala místem vzniku boxerského hnutí. Západní Šan-tung jako jedna z předních oblastí pěstování bavlny silně utrpěl ztrátou odbytišť pro své látky, které byly vytlačeny dovozem. Navíc byla tato oblast těžce postižena úpadkem Velkého kanálu. Kvůli neadekvátnímu systému závlah zde byly průměrné výnosy z polí nejnižší v celé provincii.¹¹⁰ Projevem společného působení těchto faktorů bylo vyliďňování měst, emigrace a přesun mocenského centra provincie na východ do oblasti Šantungského poloostrova. Dalším významným trendem na západě byl také úpadek místní džentry a pokles podílu úspěšných absolventů státních zkoušek v populaci. Přestože západní regiony provincie představovaly v roce 1900 asi 35 % populace Šan-tungu, podíl držitelů provinčního stupně zkoušky *tü-žen* byl pouhých 21,7 %.¹¹¹ Přitom právě úspěšní absolventi bez vlastního úřadu představovali oporu režimu na venkově. Jednali jako prostředníci mezi vesnicí a úřady, a v rámci komunity disponovali značnou autoritou. Zejména na jihozápadě došlo k růstu loupežné činnosti a nastal přesun od pěstování bavlny k opiu. Problém banditismu byl pak ještě zhoršen

¹⁰⁹ FAIRBANK, GOLDMAN, s. 190–191.

¹¹⁰ ESHERICK, s. 9.

¹¹¹ Tamtéž, s. 30–31. Esherick ve své knize rozděluje Šan-tung na šest socioekonomických regionů. Udané údaje se vztahují k součtu jím stanoveného severozápadního a jihozápadního regionu.

propouštěním vojáků po konci čínsko-japonské války.¹¹² Úřady nedokázaly rostoucí kriminalitě účinně čelit, a boj s bandity tak padl na bedra domobrany organizované velkými pozemkovými vlastníky. Na jedné straně se těmto milicím podařilo zločinnost vcelku úspěšně potírat, na druhé straně některé milice pronásledovaly nejen bandity, ale zapojovaly se také do střetů s konvertity. Naopak na severozápadě k pěstování opia nedocházelo, a nárůst kriminality byl omezen pouze na některé oblasti přiléhající ke Žluté řece. Milice zde nevznikaly, neboť tu chyběla dostatečně silná vrstva pozemkových vlastníků ochotná jejich činnost financovat.¹¹³

Ke konfliktům mezi Číňany a křesťany docházelo v Šan-tungu již před vznikem boxerů, ovšem v 90. letech začal počet incidentů rychle narůstat. Zjevnou příčinou byl rozmach misijní činnosti v provincii, v letech 1889–1900 se zde počet katolických misionářů zvýšil z 16 na 82.¹¹⁴ Jejich velkou část tvořili členové Společnosti božího slova, kteří měli u místních obyvatel špatnou pověst již od jejich pokusu proniknout do svatého města Jen-čou. K dobrým vztahům nepřispěl ani německý konzul Albert von Seckendorff, který misionářům zajišťoval ochranu. Netaktním chováním při návštěvě Jen-čou v roce 1891 se mu proti sobě podařilo vyprovokovat dav, kterému následně hrozil střelbou a tvrdou odplatou v případě, že bude napaden. Seckendorffovi se sice podařilo zachránit si život, ovšem tlak S.V.D. po tomto incidentu neustal a v roce 1896 si přístup do města vynutil i biskup Anzer.¹¹⁵ I přes řadu pochybení však nelze misionářům v Šan-tungu upřít i mnohé zásluhy. V časech hladomoru poskytovali potravinovou pomoc a zdravotní péči, navíc jejich práce v prostých podmínkách s sebou nesla i nezanedbatelné riziko nákazy různými chorobami.¹¹⁶

Kombinace banditismu a činnosti misionářů vedla v provincii ke konfliktu, ve kterém je možné spatřit první krok ke vzniku boxerů. Na jihozápadě Šan-tungu se v letech 1895–1896 objevila tzv. Společnost velkého nože (*Ta-tao-chuej*). Jednalo se o domobranu organizovanou velkými pozemkovými vlastníky pocházející z okresů Šan a Cchao, kteří mezi sebe přijali taoistického mnicha jménem Čao. Ten se vzápětí stal instruktorem a duchovním vůdcem společnosti, kterou obohatil také o rituály mající zajišťovat nezranitelnost, tzv. učení „zbroje zlatého zvonu“ (*t'in-čung-čao*). Tyto rituály později převzali (v pozměněné podobě) i boxeři, což následně vedlo k snadné záměně

¹¹² Guvernér Šan-tungu Čang Žu-mej ohlásil v dubnu 1898 snížení stavu vojsk v provincii o 30 % s plánem propustit dalších 20 % ze zbylého počtu. PURCELL, s. 176.

¹¹³ SILBEY, s. 50.

¹¹⁴ ESHERICK, s. 93.

¹¹⁵ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 19; SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 194.

¹¹⁶ ESHERICK, s. 78.

obou organizací. Společnost velkého nože byla vedena dvojicí bohatých sedláků Liou Š'-tuanem a Cchao Te-lim.¹¹⁷ Formálně se jednalo o nelegální heterodoxní organizaci, kterou však místní úřady tolerovaly či dokonce podporovaly. Když na jaře 1895 zahájil mandžuský prefekt Cchao-čou Jü-sien tažení proti banditům, se Společností velkého nože úzce spolupracoval. Výsledkem spojenectví bylo několik desítek mrtvých a několik stovek zadržených banditů. Podle výpovědí pamětníků: „*Prefekt Jü vydal prohlášení, že bychom se měli učit od Společnosti velkého nože a odporovat banditismu.*“¹¹⁸ Bojem s kriminalitou si společnost získala oblibu u obyvatel, a díky toleranci úřadů její řady prudce narůstaly. Velká část nových členů však byla mimo kontrolu původních zakladatelů, kteří nemohli zamezit přijetí problematických jedinců.¹¹⁹

Do střetu s křesťany se společnost dostala ze dvou důvodů. Prvním byla snaha části banditů vyhnout se spravedlnosti skrze konverzi ke křesťanství, a využít tak právní ochrany poskytované misionáři. Druhým důvodem byla snaha některých jedinců vyřizovat si prostřednictvím Společnosti velkého nože své osobní spory. Poprvé se společnost střetla s konvertity v únoru 1896, když se na ni s prosbou o pomoc při vymáhání dluhu od křesťana obrátil léčitel Chao Che-šeng z okresu Čcheng-wu. Cchao Te-li přijal návrh skupiny konvertitů chránící dlužníka vyřešit celou záležitost bojem, jemuž ale stačil zabránit místní magistrát.¹²⁰

K vážnějšímu střetnutí došlo až v červnu v důsledku zapojení společnosti a ozbrojené křesťanské milice do sporů mezi dvěma rodinnými klany v sousední provincii Ťiang-su. Vůdce jednoho z klanů Pchang San-ťie vypálil 3. června 1896 kapli v Liou-tchi-tchou, čímž zahájil sérii útoků, které se rozšířily i do jihozápadního Šan-tungu. Dne 16. června vyplnil již s podporou Společnosti velkého nože pobočku misie v Chou-ťien-čuangu a v dalších útocích pokračoval až do 29. června, kdy byla jeho skupina rozehnána vojskem.¹²¹ Pozoruhodný je fakt, že během potyček nebyl zabit ani jeden křesťan. Přesto se Pchangovi svými činy podařilo Společnost velkého nože zdiskreditovat. Sám sice posléze unikl, ale přes 30 jeho mužů bylo zadrženo. Liou Š'-tuan a Cchao Te-li se nejspíše z obav ze ztráty přízně Jü-siena potyček vůbec nezúčastnili. V červenci se oba přihlásili úřadům, které je postavily před soud

¹¹⁷ COHEN, s. 17.

¹¹⁸ ESHERICK, s. 111.

¹¹⁹ COHEN, s. 19.

¹²⁰ ESHERICK, s. 114–115.

¹²¹ ESHERICK, s. 118–119; PURCELL, s. 189.

a následně nechaly popravit.¹²² Jü-sien a guvernér Šan-tungu Li Ping-cheng se podle přijímaného principu *kuo-fan* spokojili pouze s potrestáním vůdců a řadovým členům ponechali možnost se rozejít. Tato taktika se setkala s úspěchem, a vytvořila důležitý precedens, podle kterého se Jü-sien snažil postupovat i při potírání boxerů.¹²³ Společnost velkého nože byla úspěšně potlačena, což ovšem nebránilo dávat jí za vinu i pozdější události, jako např. podíl na incidentu z Ťü-jie. Jednoduchým vysvětlením spojování Společnosti velkého nože s těmito událostmi i po jejím rozpadu v červenci 1896 je, že incidenty z následujících let měla na svědomí nová organizace, která od ní přejala název.¹²⁴

Posledním faktorem, který přispěl k nestabilitě provincie, byly aktivity Němců po událostech v listopadu 1897. Zábor Ťiao-čou a nahrazení xenofobního, ale schopného guvernéra Li Ping-chenga cizincům vstřícnějším Čang Žu-mejem 15. ledna 1898 způsobilo pobouření místních obyvatel.¹²⁵ Navíc nově získané obchodní výhody a koncese na stavbu železnice přivedly do provincie ještě více nevídaných cizinců. Číňané si stěžovali zejména na chování německých inženýrů a architektů, kteří plánovali trasy železnic přes vesnická pohřebiště a nerespektovali obvyklé principy výstavby budov, tzv. *feng-šuej*. Němci zatěžovali úřady požadavky na odškodnění misionářů i v naprosto marginálních případech. Jejich zásahy vyvrcholily několika trestnými výpravami v letech 1898–1899, tedy již v době existence boxerů. Guvernér Čang byl odváděn od obvyklých povinností, neboť musel většinu svého času vynaložit na jednání s cizinci.¹²⁶

3.2 Vznik boxerů

V názorech na vznik boxerů v roce 1898 dodnes nepanuje v literatuře shoda. V Šan-tungu se v druhé polovině 90. let vyskytovalo několik společností, jejichž členové byli označováni za boxery, nebo které měly v názvu pěst. Kromě jména však neměly žádné spojení s boxerským povstáním či útoky na cizince. Zpravidla se jednalo o lokální milice či školy bojového umění. Situaci dále komplikuje obliba častých změn názvu, zejména u nelegálních organizací, které se tak snažily zmást úřady. Vzhledem k tomu, že boxeři byli až na výjimky negramotní, neexistují k jejich počátkům téměř

¹²² PURCELL, s. 189.

¹²³ XIANG, s. 114.

¹²⁴ COHEN, s. 20; ESHERICK, s. 126.

¹²⁵ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 195.

¹²⁶ ESHERICIK, s. 133–134.

žádné písemné prameny.¹²⁷ První zmínka obsahující název užívaný většinou boxerů *I-che-čchüan*, tedy Pěsti ve jménu míru a spravedlnosti, se objevuje v korespondenci Čang Žu-meje z května 1898 v souvislosti s konflikty v okrese Kuan na severozápadě provincie.¹²⁸

Někteří badatelé spatřují skutečný původ boxerů již dříve na počátku století a vztahují jej až ke skupině působící v Šan-tungu v roce 1808 rovněž pod jménem *I-che-čchüan*.¹²⁹ Tehdejší boxeři se měli podle zpráv cenzorů věnovat loupežím a hazardu, který provozovali ve stanech na vesnických tržnicích. S touto úvahou jako první vystoupil v září 1899 svojí *Studii o původu boxerské sekty* úředník Lao Naj-sien. Boxery z roku 1808 označil za odnož Společnosti osmi trigramů, která byla sama odnoží sekty Bílého lotosu.¹³⁰ Lao považoval moderní *I-che-čchüan* za přímé nástupce původní sekty, která měla v ilegalitě přečkat celé století. Svě tvrzení dokládá přiznáními některých zajatých boxerů včetně mnicha Wu Sioua a velitele Ta Kueje ke členství ve Společnosti osmi trigramů.¹³¹ Poukazoval také na podobnost některých rituálů boxerů a Bílého lotosu. Lao hodnotil boxery jako nebezpečnou skupinu loajální pouze navenek, a sám proti ní několikrát veřejně vystoupil a požadoval její rozpuštění. Proti Laově teorii však mluví některé nedostatky. Problémem je především odlišné chování boxerů v roce 1808 proti roku 1898. Novodobí boxeři neprovozovali hazard a s výjimkou křesťanů nepodnikali akce proti běžnému obyvatelstvu. Rozpor lze nalézt i v cílech Bílého lotosu a boxerů. Zatímco sekta Bílého lotosu usilovala o svržení Čchingské dynastie a restauraci Mingů, boxeři se většinou pouze bránili pokusům o jejich násilné rozehnutí. Problematickým je také poměrně dobrý vztah Bílého lotosu ke křesťanství. Proti kontinuitě s boxery z roku 1808 svědčí také výpovědi vesničanů označující boxery za novou sektu. Je možné, že někteří jedinci byli současně členy více společností. Nelze také vyloučit, že Lao spojil boxery s heterodoxní sektou Bílého lotosu záměrně proto, aby je zdiskreditoval a vyprovokoval proti nim zásah armády.¹³² Svoji teorii společně s šestibodovým plánem na zničení boxerů Lao prezentoval vícekráli Č'-li Jü-luovi, jehož prostřednictvím byla 13. prosince 1899 Laova teze přijata

¹²⁷ CHEN, s. 290.

¹²⁸ MURAMATSU, MURAMATSU, s. 243.

¹²⁹ K této teorii se kloní především starší díla, např. Purcell, Fairbank, ale také Hsü. Za možnou jí pokládá Tan.

¹³⁰ PURCELL, s. 161.

¹³¹ TAN, s. 44.

¹³² ESHERICK, s. 220.

za oficiální čínský výklad původu boxerů. Jü-lu nařídil Laův spis okopírovat a rozšířit, odmítl ovšem navrhované kroky na potlačení boxerů.¹³³

Odlíšný pohled na vznik boxerů poskytl George Nye Steiger. Podle jeho názoru byli boxeři původně domobranou založenou v odpovědi na výzvy císařovny vdovy ke zřízení milic z 5. listopadu a 31. prosince 1898. Podle Steigera byl název *I-che-čchüan* pouze zkomoleninou skutečného názvu *I-che-tchuan*, tedy Oddíly míru a spravedlnosti. Tento název boxeři skutečně užívali, ovšem ve větší míře se začal objevovat až v roce 1899.¹³⁴ Označení *tchuan* lze vykládat i jako „milice“. Boxeři tedy měli být od počátku převážně loajální skupinou, ačkoliv v sobě zahrnovali i některé protimandžuské sekty. Rituály boxerů vysvětluje prostým nedorozuměním. Vesničané podle něj zaměnili moderní vojenský výcvik a pochodová cvičení s mystickými rituály. Jejich úkolem pak měl být boj s bandity a pomocná role v případě války s cizinci. Dnes je však Steigerova teorie většinou autorů považována za chybnou.¹³⁵ Nejsilnějším argumentem proti ní je zmínka o činnosti boxerů již v květnu 1898, tedy několik měsíců předtím, než měla být tato domobrana založena. Také lze pochybovat o tom, že by dvůr cíleně podporoval existenci skupiny, která stála za útoky na křesťany a ohrožovala již tak obtížnou pozici Cch'-si. Rezervovaný postoj dvora dokládá také opakované označení boxerů za rebely a sektáře, konkrétně ve výnosu z 28. listopadu 1899 a znovu ve výnosech z února a dubna roku 1900.¹³⁶ Neodpovídá ani interpretace rituálů boxerů jako vojenského cvičení. Udávané praktiky boxerů se vojenskému výcviku nepodobaly a připomínaly spíše obvyklá sektářská cvičení.¹³⁷

Jako nejpravděpodobnější se jeví další teorie, podle které lze původ boxerů spatřovat v okrese Kuan, konkrétně v obci Li-jüan-tchun. Toto město bylo specifické svojí polohou. Administrativně spadalo pod Šan-tung, ale současně bylo enklávou uvnitř provincie Č'-li. Ke vzniku boxerů zde došlo v důsledku sporu o vlastnictví vesnického chrámu táhnoucího se od roku 1869 mezi místními obyvateli a křesťany. Odpor proti křesťanům vedla skupina tzv. Osmnácti náčelníků (*Š'-pa kchuej*). Vůdce náčelníků Jen Šu-čchin, sám člen školy Rudých boxerů (*Chung-čchüan*), požádal v roce 1892 o pomoc mistra Boxerů švestkového květu (*Mej-chua-čchüan*) Čao San-tua.¹³⁸ Boxeři švestkového květu byli organizací, která se věnovala především zdokonalování

¹³³ PURCELL, s. 240.

¹³⁴ CHEN, s. 296.

¹³⁵ ESHERICK, s. 244; MURAMATSU, MURAMATSU, s. 238–239; PURCELL, s. 184; TAN, s. 42–43.

¹³⁶ PURCELL, s. 183.

¹³⁷ TAN, s. 39.

¹³⁸ XIANG, s. 106–107.

se v boji, a která neměla žádnou politickou či protikřesťanskou náplň. Následovníci Osmnácti náčelníků v dalších letech převzali během výcviku od Čaa některé části učení boxerů švestkového květu, ale uchovali si svůj protikřesťanský charakter. V dubnu 1897 provedli pod vedením Jena a Čaa demonstraci síly veřejným boxerským cvičením uprostřed Li-jüan-tchunu. To vedlo k růstu napětí, které vyvrcholilo 27. dubna bitvou mezi boxery z Kuanu a křesťany. Boj měl za následek jednoho mrtvého, několik zraněných a zničení místního kostela. Úřady se pokusily situaci uklidnit odškodněním křesťanů a zakoupením pozemku pro výstavbu nového kostela.¹³⁹ Záležitost však znovu ožila v kontextu incidentu z Tü-jie. Čaovi kolegové ze skupiny Boxerů švestkového květu se obávali, že by mohli být spojováni s útoky proti křesťanům a požádali proto Čaa o přerušování styků s náčelníky. Ten však přišel s vlastním řešením. Se svými následovníky založil novou boxerskou školu s názvem *I-che-čchüan*, která převzala za činy v Li-jüan-tchunu odpovědnost. Poprvé se zde někdy během jara 1898 objevilo i typické heslo boxerského povstání: „*Podporujme Čchingy, vyhlad'ne cizince!*“¹⁴⁰

O rozpuštění boxerů v Li-jüan-tchunu se pokusil v únoru 1898 prefekt Chung Jung-čou. Úmyslně Jenovi umožnil uprchnout a Čaovi písemně potvrdil beztrestnost výměnou za zastavení bojů a rozpuštění jejich následovníků. Situace se uklidnila až do října, kdy byl zatčen bratr Jen Šu-čchina Jen Š'-che. Jen Šu-čchin opět zorganizoval své síly a ke spolupráci přinutil vydíráním i Čaa. Následně 26. října zahájil postup přes okolní vesnice s cílem osvobodit bratra, přičemž vypálil několik křesťanských domů a kostel v Siao-li-ku. Do oblasti byla povolána armáda, ovšem až v době, kdy Jen své tažení 31. října ukončil. Většina boxerů se rozešla a v útocích pokračovala pouze malá skupina, která byla poražena armádou 4. listopadu u vesnice Chuo-wej.¹⁴¹ Zničením této skupiny nepokoje v Kuanu skončily. Jen Šu-čchin a Čao San-tuo zůstali na svobodě až do roku 1900 a následně se zúčastnili boxerského povstání, při kterém byl Jen zadržen a popraven, zatímco Čao opět unikl. Boxeři z Kuanu zanikli na podzim roku 1898, avšak jejich bývalí příslušníci rozšířili své myšlenky a rituály mimo okres po celém severozápadním Šan-tungu. Již na počátku roku 1899 se jméno *I-che-čchüan* objevuje znovu v souvislosti s ozbrojenými skupinami působícími v oblasti Čch'-pchingu.¹⁴² Pravděpodobně se jednalo o směsici bývalých boxerů z Kuanu a zchudlých rolníků, doplněnou také o některé praktiky Společnosti velkého meče. Tímto spojením vznikla

¹³⁹ ESHERICK, s. 151.

¹⁴⁰ COHEN, s. 24.

¹⁴¹ ESHERICK, s. 163–164; XIANG, s. 108.

¹⁴² COHEN, s. 29.

nová odnož *I-che-čchüan*, která od boxerů z Kuanu převzala název, a která fungovala až do konce samotného boxerského povstání. Tito boxeři postrádali jednotné vedení a jednalo se spíše o volné seskupení mnoha různých skupin, které spojovala především chudoba, odpor ke křesťanství a lidový kult hrdinů.¹⁴³

Bez ohledu na jejich původ se boxerům podařilo etablovat se na přelomu let 1898 a 1899. Skutečně masovou podporu získali v důsledku přírodních katastrof. V létě 1898 postihly Šan-tung silné deště, jejichž následkem se 8. srpna vylila voda z břehů Žluté řeky. Zasaženo bylo 34 okresů, ve kterých bylo zaplaveno území o rozloze několika tisíc kilometrů čtverečních. Tisíce lidí přišly o život a na milion lidí přišlo o domov. Ztracena byla celá úroda a dalším následkem bylo vypuknutí epidemie úplavice.¹⁴⁴ V listopadu zasáhly provincii záplavy v menší míře znovu, načež následovalo dlouhé období sucha až do jara 1900. Pekingský dvůr sice vyslal na místo Li Chung-čanga, aby zhodnotil škody a připravil návrh pomoci zasaženým oblastem, ale po vyčíslení předpokládaných nákladů na částku 40 milionů taelů bylo od plánu na pomoc upuštěno.¹⁴⁵ Kvůli suchu byla zničena i úroda v roce 1899. Zoufalí rolníci s nedostatkem potravin a práce, zato však s přebytkem volného času, se stali ideálními rekruty pro rostoucí boxerské skupiny. Jejich rituály a bojový výcvik představovaly vítaný únik od reality. Stejně líbivá byla i protikřesťanská rétorika, přisuzující vinu za sucho křesťanům. V zoufalých podmínkách nabízeli boxeři jednoduché vysvětlení krize a její řešení. Nebesa byla rozzlobena chováním křesťanů a pasivitou dvora, pročež trestala Čínu suchem.¹⁴⁶ Vyhnání křesťanů mělo Nebesa uspokojit a přivodit návrat deště: „*Až budou všichni cizí ďáblové zabiti, přijde silný déšť.*“¹⁴⁷ Podíl na šíří katastrofy nesl také Čang Žu-mej. Jelikož zanedbal údržbové práce na systému hrází, byl na jaře 1899 odvolán z pozice guvernéra a 11. dubna nahrazen Jü-sienem.¹⁴⁸

3.3 Působení boxerů v Šan-tungu

Během roku 1899 došlo k velkému rozšíření boxerů na území celého severozápadního Šan-tungu, zejména v oblasti ležící mezi Žlutou řekou, Velkým kanálem a hranicí s provincií Č'-li. Dosud s sebou však nárůst síly boxerů nepřinesl odpovídající navýšení počtu útoků. Spíše než perzekuce křesťanů bylo zatím jejich cílem získání co největšího

¹⁴³ SILBEY, s. 67.

¹⁴⁴ BICKERS, s. 338.

¹⁴⁵ MORSE, s. 161.

¹⁴⁶ SILBEY, s. 50–51.

¹⁴⁷ COHEN, s. 85.

¹⁴⁸ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 198.

počtu stoupenců, aniž by přitom vyprovokovali odpor úřadů. Nový guvernér Jü-sien si byl vědom toho, že existence boxerů je reakcí na nespravedlnost plynoucí z výhod křesťanů, a proto proti boxerům nejprve odmítal zakročít. Naopak je považoval za vhodnou protiváhu vlivu cizinců a navrhoval jejich začlenění mezi uznané milice. K tvrdším opatřením přistoupil pouze u střetů vyprovokovaných boxery a i v těchto případech vycházel ze svých zkušeností s potlačením Společnosti velkého nože. Omezil se pouze na potrestání vůdců, zatímco řadovým boxerům byla ponechána možnost se svobodně rozejít. Díky Jü-sienově benevolenci tak v Šan-tungu vzniklo do konce jeho úřadování v prosinci 1899 přes 800 boxerských skupin.¹⁴⁹

Kromě záplav přispěla k rychlosti, s jakou se boxerské hnutí šířilo, také jednoduchost jeho učení a efektivní metody náboru a propagace. Po svém příchodu do nové oblasti boxeři nejprve zřídili v některé z vesnic „cvičiště“ (*čchüan-čchang*), na kterém předváděli svoji činnost. Tím přitáhli pozornost obyvatel z celého okolí. Zaujatí rolníci pak obvykle pozvali některé z boxerů, aby zřídili cvičiště i v jejich vesnici, načež se celý proces opakoval. Podmínkou byl souhlas vesnických starších a (pokud existovala) místní džentry. Cvičiště představovalo základní organizační jednotku boxerů, zpravidla o 25–100 mužích. Ve větších městech nahrazoval cvičiště tzv. „oltář“ (*tchan*), přičemž v jednom městě mohlo existovat několik těchto „oltářů“.¹⁵⁰ Věkový průměr rekrutů se pohyboval okolo 20 let a až na výjimky pocházeli boxeři z rodin rolníků či upadající džentry.¹⁵¹ K popularizaci svého hnutí boxeři využívali především divadlo, neboť umožňovalo šířit sdělení i mezi negramotnou populací. Ztotožňovali se s hrdiny z čínské historie a operních děl a skládali básně na podporu císaře s proticizineckým vyzněním.¹⁵² Na gramotné cílila oblíbená metoda řetězového dopisu. Adresát měl dopis, obsahující boxerskou propagandu, opsat a rozeslat deseti dalším lidem, jinak jej mělo postihnout neštěstí.¹⁵³

Jakmile se jedinec rozhodl stát se boxerem, musel nejprve podstoupit zkoušku,¹⁵⁴ po jejímž složení mohl absolvovat výcvik. Ten zahrnoval základy bojových umění, ale hlavní důraz byl kladen na schopnost přivolat mocného ducha, který boxera

¹⁴⁹ SHAN, s. 90.

¹⁵⁰ PURCELL, s. 234. Pojem *tchan* označuje jednak samotný svatostánek, jednak území kontrolované boxery z daného svatostánku.

¹⁵¹ ESHERICK s. 237–238.

¹⁵² Většina duchů uctívaných boxery pocházela z klasických románů *Příběhy Tři říší*, *Příběhy od jezerního břehu* a *Putování na západ*. COHEN, s. 106.

¹⁵³ ESHERICK, s. 135.

¹⁵⁴ Obvyklou zkouškou bylo napsání jména uchazeče na kousek papíru, který byl následně spálen. Pokud bylo jméno čitelné i po shoření papírku, pak byl mezi boxery přijat.

posedl a propůjčil mu tak svoji moc. Díky této síle měli být boxeři údajně nezranitelní, a to jak chladnými zbraněmi, tak i střelbou. Pokud někdo přesto utrpěl zranění, pak tomu bylo podle boxerů proto, že některý z rituálů neprovedl správně. Zřejmou výhodou „posednutí“ bylo okamžité získání síly, aniž by musel člověk roky složitě trénovat. Většina přivolávaných duchů byla reálnými historickými postavami. Oblíbeným byl především „bůh války“ Kuan Jü, vojevůdce a přísežný bratr císaře Liu Peje z počátku třetího století. Boxeři měli také vést asketický život a měli přísný zákaz stýkat se s ženami či vymáhat potraviny od rolníků a pravidla upravovala například i způsob pozdravu.¹⁵⁵

Zvláštní ženskou odnož hnutí tvořily tzv. Rudé lucerny. Jednalo se buď o dívky převážně ve věku 11–17 let, nebo o vdovy, kterým byla připisována zvláštní moc. Přestože se objevovaly i v Šan-tungu, většina zpráv o nich pochází až z léta 1900, a to především z oblasti kolem Tiencinu. Kromě toho, že měly svojí přítomností podporovat boxery v boji, staraly se také o zásobování. Na rozdíl od mužů měly lépe vymezenou organizační strukturu a také jedinou společnou velitelku Chuang Lien. Na boxerském povstání měly Rudé lucerny pouze malý podíl, přesto se však staly během kulturní revoluce symbolem boje proti tradičním hodnotám.¹⁵⁶

Zatímco boxeři rozšiřovali svůj vliv na pomezí Šan-tungu a Č'-li, na jihu provincie přerostly spory mezi Němci a misionáři na jedné straně a místní populací na straně druhé v otevřený konflikt. Ještě v listopadu 1898 byl ve městě Ž'-čao místními obyvateli na několik dní uvězněn kněz Georg Stenz. Následně došlo v okolních okresech k sérii útoků, kterým padlo za oběť 13 čínských křesťanů, většinou spadajících pod misie amerických presbyteriánů. Přestože Stenz přežil a biskup Anzer akceptoval odškodnění ve výši 25 000 taelů, nehodlali Němci nadále nečinně přihlížet a rozhodli se uspořádat odvetnou vojenskou expedici.¹⁵⁷ Navíc byla 22. března 1899 v okrese Lan-šan napadena trojice tří německých inženýrů provádějící průzkum oblasti. Incident si vyžádal tři oběti na čínské straně a poskytl guvernérovi Ťiao-čou kapitánu Paulu Jaeshkemu záminku k dalším akcím.¹⁵⁸ Dne 29. března se z Čching-taa vypravily dvě jednotky. První zamířila do okresu Lan-šan, kde v odvetě za předešlý útok vypálila asi 300 domů. Druhá, které se účastnil i Stenz, obsadila Ž'-čao a držela jej až do 25. května,

¹⁵⁵ CHEN, s. 297–298.

¹⁵⁶ COHEN, s. 270; PURCELL, s. 235–236.

¹⁵⁷ ESHERICK, s. 188.

¹⁵⁸ MORSE, s. 174.

načež se vrátila zpět s pětící rukojmích.¹⁵⁹ Následovalo několik dalších expedic, z nichž největší do města Kao-mi proběhla od 23. května do 10. července. V jejím průběhu Němci zabili 22 vesničanů a přes 30 dalších na následky utrpených zranění posléze zemřelo.¹⁶⁰ Brutalita německého postupu však nepřinesla kýžený výsledek a proticizinecká hnutí nijak neoslabila. Němci docílili pouze nepřátelství guvernéra Jü-siena, který jim kladl nepokoje za vinu a neváhal vymáhat odškodnění za zničený majetek a ztráty na životech.¹⁶¹ Prvotní uvěznění Stenze s největší pravděpodobností nemělo žádnou spojitost s boxery, ovšem během letních střetů s Němci se mezi vesničany začaly objevovat prapory s typicky boxerským heslem: „*Podporujme Čchingy, vyhladíme cizince!*“¹⁶²

Počátkem září došlo k vážnému zhoršení situace i na severozápadě provincie, zejména v Čch'-pchingu, Po-pchingu a především v okrese Pching-jüanu, kde krizi prohloubil přístup magistráta Ťiang Kchaje. Při konfrontaci s italskými misionáři ohledně nárůstu počtu útoků, se Ťiang Kchaj rozhodl před guvernérem zatajit skutečný rozsah nepokojů a odmítl požádat o pomoc. Problémy se mu dařilo zvládat až do 17. září, kdy skupina boxerů vedená Li Čchang-šuejem napadla křesťany ve vesnici Kang-c' Li-čuang.¹⁶³ Ťiang opakovaně nařídil Liho zadržet, ovšem jeho muži si proti velké skupině boxerů neodvažovali nic podniknout. Limu se podařilo uprchnout a spojit se s vůdcem boxerů z Čch'-pchingu Ču Chung-tengem, který získal velké množství následovníků díky své pověsti zázračného léčitele. Společně disponovali několika stovkami mužů a 11. října se jim podařilo zahnat na útěk jednotku vojáků vedenou Ťiang Kchajem osobně.¹⁶⁴ Pro boxery se jednalo o obrovský úspěch, neboť se jim poprvé podařilo vystoupit a vzdorovat úřední moci. Tím proti sobě ovšem vyprovokovali zásah guvernéra, neboť reálný stav v Pching-jüanu nešlo již dále utajit. Jü-sien vyslal proti boxerům oddíl pod vedením magistráta Lu Čchang-iho a důstojníka Jüana Š'-tuna¹⁶⁵ s instrukcemi vyřešit nastalou situaci co možná nejmírněji a soustředit se na potrestání vůdců.¹⁶⁶ Zatímco se Lu věnoval vyšetřování a pokusům naklonit si místní obyvatelstvo, Jüan vyrazil s asi 500 muži pronásledovat Čua a Liho. Ti se

¹⁵⁹ ESHERICK, s. 188–189.

¹⁶⁰ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 197–198; XIANG, s. 111.

¹⁶¹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 198.

¹⁶² XIANG, s. 111.

¹⁶³ ESHERICK, s. 246.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 247.

¹⁶⁵ Jedná se o bratrance Jüana Š'-kchaje.

¹⁶⁶ PURCELL, s. 200.

mezitím přesunuli do chrámu Sen-luo u řeky Ma-ťia, kde shromáždili více než 1000 boxerů.¹⁶⁷ Nově se sami označili za domobranu *tchuan* a žádali možnost uspořádat tažení proti křesťanům s úředním posvěcením. Mezi Jüanovým předvojem a boxery patrně došlo 18. října k nedorozumění, po kterém Jüan nařídil na seskupené boxery zaútočit. Ti neměli proti mnohem lépe vyzbrojenému a vycvičenému vojsku šanci. Vojáci zabili 27 boxerů a popravili několik místních obyvatel. Zbytek boxerů se během bitvy obrátil na útěk. Uprchnout se podařilo také Čuovi, který se po svém triumfálním návratu do Čch'-pchingu prohlásil vítězem.¹⁶⁸

Guvernér Jü-sien byl s postupem svých podřízených nespokojen, neboť si nepřál ozbrojený konflikt. Ťiang Kchaje i Jüana Š'-tuna zbavil funkcí a vydal rozkaz zadržet Čua, ale nezakročovat proti běžným boxerům. To však Čua motivovalo k podniknutí dalších útoků a dále posílilo jeho řady novými následovníky. Své další tažení proti křesťanům zahájil společně s dalšími boxerskými vůdci 4. listopadu 1899, a v plenění křesťanských obydlí pokračoval až do svého zadržení 21. listopadu. Násilí eskalovalo do dosud nevídané míry, během listopadu bylo provedeno přes 330 útoků a zabito pět lidí, z toho tři čínští křesťané.¹⁶⁹ Guvernérovým mužům se nakonec podařilo zadržet všechny boxerské vůdce a rozehnat jejich následovníky. Ču Chung-teng a další předáci byli následně v prosinci popraveni. Avšak místo toho, aby se boxeři vrátili k pokojnému životu, začali hromadně opouštět provincii a zakládat nové skupiny. Přístup *kuo-fan*, úspěšný v boji se Společností velkého nože a boxery z Kuanu, zde selhal. Velký rozměr nepokojů také upoutal pozornost cizinců a tisku. Dne 2. října 1899 o boxerech poprvé informoval mezinárodní deník *North China Daily News*.¹⁷⁰ Misionáři se obrátili na vyslanectví v Pekingu s kritikou Jü-siena, jenž podle nich zanedbal ochranu křesťanů a boxery svým přístupem podporoval. Na základě jejich stížností požádal 5. prosince americký vyslanec Edwin Hurd Conger Cung-li ja-men o Jü-sienovo odvolání z úřadu. Žádosti bylo částečně vyhověno, Jü-sien byl následující den povolán do Pekingu a prozatímním guvernérem Šan-tungu se stal Jüan Š'-kchaj. Jü-sien se však nadále těšil podpoře dvora a v březnu 1900 byl znovu jmenován do funkce guvernéra, tentokrát v provincii Šan-si.¹⁷¹

¹⁶⁷ ESHERICK, s. 250; MORSE, s. 178.

¹⁶⁸ TAN, s. 48.

¹⁶⁹ ESHERICK, s. 258–265. Počet incidentů za různá období udává přehled na stranách 259–263.

¹⁷⁰ PURCELL, s. 242.

¹⁷¹ KOČVAR, s. 122–123.

Na rozdíl od svého předchůdce se Jüan Š'-kchaj rozhodl proti boxerům tvrdě zakročit. Obvinil je z heterodoxie a nechal rozšířit Laův spis objasňující jejich původ. V boji s boxery se mohl opřít o svoji elitní Nově zřízenou armádu, kterou dále doplnil místními milicemi. Jüan se snažil spolupracovat s misionáři i cizinci a dbal na ochranu jejich majetku. Je paradoxem, že první oběť boxerů z řad cizinců, britský misionář Sidney Brooks, byl zavražděn 31. prosince 1899 ve Fej-čchengu až za Jüanova působení.¹⁷² Na druhou stranu si Jüan uvědomoval příčiny podpory boxerů a snažil se zamezit zneužívání vlivu misionářů u místních soudů. Z podobného důvodu shromáždil část svého vojska v okolí Čching-taa, aby odradil Němce od podnikání expedic proti místnímu obyvatelstvu.¹⁷³ Rovněž posílil vojenskou přítomnost na venkově a zakázal shromažďování většího počtu osob. Jüan ignoroval instrukce Pekingů, podle kterých se měl uchýlovat k násilí jen v krajních případech. Nicméně díky nesmlouvavému přístupu se mu do léta 1900 podařilo boxery v Šan-tungu zpacifikovat.¹⁷⁴ K rozkladu hnutí v provincii přispěl v dubnu 1900 také příchod silných dešťů, po kterých se mnoho boxerů vrátilo k práci na polích.¹⁷⁵ Za hranicemi provincie však hnutí naopak sílilo. Na přelomu let 1899–1900 se centrum boxerské aktivity přesunulo do Č'-li. V menší míře se boxeři rozšířili i do provincií Šan-si, Che-nan, do Vnitřního Mongolska a do Mandžuska.¹⁷⁶

¹⁷² SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 200.

¹⁷³ SHAN, s. 94–95.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 103.

¹⁷⁵ ESHERICK, s. 281.

¹⁷⁶ COHEN, s. 16.

4 Boxerské povstání

4.1 Začátek povstání

Začátkem ledna 1900 se boxerské hnutí nezadržitelně šířilo směrem k Peking. Nově na sebe upoutalo pozornost cizinců, které vyděsily zprávy o vraždě reverenda Brookse. O boxerech 5. ledna informoval Londýn prostřednictvím depeše britský vyslanec Claude MacDonald. Varoval před nebezpečím tajných společností usilujících o vyhlazení křesťanů. Jeho obavy sdíleli i další vyslanci. Spíše než boxery však odsuzovali neochotu dvora proti hnutí razantně zakročit.¹⁷⁷ Vícekrát provincie Č'-li Jü-lu nedokázal boxery zadržet a raději se omezil na plnění instrukcí Peking. Císařský dvůr sice věnoval boxerské otázce pozornost, ale její řešení bylo provázáno s pokračujícím intrikařením kolem jmenování císařova nástupce. Konzervativní klika se nadále snažila prosadit jako následníka trůnu syna prince Tuana Pchu-t'üna. Uvědomovala si však, že tento krok nebude mocnostmi a jižními provinciemi přijat kladně. Nechtěla proto případnou krizi ještě prohloubit eskalací konfliktu s boxery, a ve vztahu k nim proto zastávala smířlivý postoj. Umírnění hodnostáři se na druhé straně obávali možného zásahu velmocí v případě, že budou útoky na křesťany pokračovat. Pohled konzervativců nicméně převážil. Dne 11. ledna 1900 byl vydán císařský výnos, který vyzýval k rozlišování mezi bandity a pokojnými boxery, a v souladu s principem *kuo-fan* požadoval trestání spáchaných zločinů, nikoliv však postihy za účast v tajných společnostech. Ve výnosu zazněla také kritika Jüan Š'-kchaje, jehož tvrdý postoj podle konzervativců vedl k radikalizaci boxerů.¹⁷⁸

Potvrzením dosavadního přístupu byla boxerská otázka prozatím vyřešena a pozornost dvora se přesunula zpět k otázce následnictví. Ke dvoru byli císařským výnosem z 23. ledna svoláni na následující den nejvyšší hodnostáři a členové císařského rodu. Pchu-t'ün byl formálně jmenován následníkem trůnu.¹⁷⁹ Na základě formulace příslušného výnosu se navíc neměl stát nástupcem současného císaře Kuang-süho, ale byl chápán jako následník jeho předchůdce císaře Tchung-č'a. Kuang-sü tímto prakticky přiznával nelegitimitu vlastního panování.¹⁸⁰ Tuanova konzervativní klika si upevnila pozici, ale z pohledu cizinců se jednalo především o potvrzení xenofobního postoje dvora. Žádný z vyslanců proto k jmenování Pchu-t'ünovi navzdory protokolu

¹⁷⁷ COHEN, s. 44.

¹⁷⁸ ESHERICK, s. 272–273.

¹⁷⁹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 204.

¹⁸⁰ XIANG, s. 132.

negratuloval. Vyslanectví Německa, Spojených států, Francie, Velké Británie a Itálie 27. ledna reagovala na výnos z 11. ledna zasláním nót stejného znění Cung-li ja-menu. Diplomaté požadovali vydání a zveřejnění výnosu nařizujícího naprosté potlačení boxerského hnutí.¹⁸¹ Dvůr jim odmítl vyhovět a trval na pokračování dosavadního přístupu. Pochopení našli diplomaté jen u prince Čchinga, vedoucího Cung-li ja-menu. Princ Čching zveřejnil 19. února memorandum, ve kterém požadoval úplný zákaz boxerů, neboť „užívají nenávist k misionářům jako omluvu provozování loupežné činnosti“.¹⁸² Na základě tohoto memoranda ještě týž den změnil dvůr svůj postoj, a v interních instrukcích zaslaných guvernérům a místním úřadům členství v boxerských organizacích zakázal. Nadále však odmítal zákaz zveřejnit. Vyslanectví zopakovala své požadavky znovu 21. února.¹⁸³ V odpovědi zaslané o čtyři dny později Cung-li ja-men ubezpečil diplomaty, že boxeři byli již zakázáni interním výnosem. Vyslanci shledali toto řešení nedostatečným a trvali na zveřejnění instrukcí. V zasílání nót pokračovali až do března, a když se nesečkali s kladnou odpovědí, rozhodli se přistoupit k zastrašování. Po odmítnutí jedné z nót 10. března se britský vyslanec Claude MacDonald a americký vyslanec Edwin H. Conger obrátili na své vlády a požádali je o uskutečnění námořní demonstrace síly v Pochajském zálivu.¹⁸⁴ Oba také rozhořčilo jmenování odvolaného Jü-siena guvernérem Šan-si zveřejněné 15. března. Britský premiér Robert Cecil, 3. markýz ze Salisbury a americký ministr zahraničí John Hay však odmítli s tím, že použití síly musí zůstat až posledním řešením.¹⁸⁵ Ve výsledku se plánovaná demonstrace omezila pouze na proplutí dvou britských a jedné americké lodi zálivem a přesun několika německých lodí do přístavu v Ta-ku.¹⁸⁶

Tato ukázka císařský dvůr nijak nevyděsila, ovšem na doporučení ruského vyslance Michaela Nikolajeviče de Gierse byl nakonec 16. dubna zákaz boxerů otištěn ve vládním věstníku *Peking Gazette*.¹⁸⁷ Hned druhý den však následovalo vydání nového výnosu, který opět vyzýval k rozlišování mezi pokojnými a rebelujícími boxery a k dodržování pořádku. Znovu se objevila i myšlenka přetvořit je v uznanou domobranu a posílit tak armádu. O vyjádření k tomuto návrhu byli požádáni Jü-lu

¹⁸¹ TAN, s. 61.

¹⁸² XIANG, s. 147.

¹⁸³ Tamtéž, s. 150–151.

¹⁸⁴ MORSE, s. 187–188.

¹⁸⁵ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 160.

¹⁸⁶ PURCELL, s. 245.

¹⁸⁷ XIANG, s. 170.

a Jüan Š'-kchaj, přičemž oba se vyjádřili ostře proti. Shodně označili boxery za nespolehlivé živly, jejichž užitek v opravdovém boji by byl pochybný.¹⁸⁸

S rozšířením boxerů po většině provincie Č'-li na konci dubna se začala prudce zhoršovat také situace na venkově. Křesťané začali ve strachu opevňovat své vesnice a misijní stanice a připravovat se na obléhání boxery. Menší komunity se spojovaly a vyzbrojovaly, aby měly lepší šanci na úspěšnou obranu. Některé dokonce aktivně napadaly blízké boxerské skupiny. Největší výhodou křesťanů představovala o něco lepší výzbroj.¹⁸⁹ K prvnímu z řady střetů došlo 21. dubna při útoku na křesťanskou vesnici Ťiang-čuang. Boxerům se podařilo zapálit místní kostel a několik domů, ale následně byli donuceni se stáhnout. Z obránců nikdo nezemřel, zatímco boxeři ztratili přes 20 mužů.¹⁹⁰ Další útok následoval 12. května ve vesnici Kao-luo. Místní magistrát se pokusil boxery zastavit, ti však přemohli jeho muže a posléze celou vesnici vypálili, přičemž zahynulo 68 čínských křesťanů.¹⁹¹ Takto rozsáhlý útok již nemohly úřady ignorovat. Pronásledováním boxerů z Kao-lua byl pověřen plukovník Jang Fu-tchung. Jím vedená skupina 16. května zahнала na útěk velké seskupení boxerů nedaleko Kao-lua a během následujícího týdne se jí podařilo dopadnout většinu mužů stojících za masakrem. Jeho úspěchy však 22. května ukončilo přepadení nedaleko vesnice Š'-tching. Boxerům se podařilo Janga překvapit, sám plukovník padl hned na začátku boje a zbytek jeho mužů byl zahánán na útěk.¹⁹² Ze strany boxerů se jednalo významné vítězství, neboť poprvé dokázali porazit vládní vojsko. Motivováni tímto úspěchem pokračovali v dalších akcích. Nově se soustředili na železniční trať z Pao-tingu do Pekingu. Dne 28. května byla vypálena stanice Feng-tchaj na trati do Tiencinu, pouhých 16 kilometrů od hlavního města. Útokům musela čelit i skupina belgických a francouzských železničních inženýrů přechající do Tiencinu a 1. června byla v Jung-čchingu zavražděna dvojice britských misionářů.¹⁹³

Zprávy o masakru v Kao-luo mezitím vyvolaly u cizinců v Pekingu paniku. Diplomatický sbor byl o dění mimo Peking 19. května informován biskupem Alphonsem Favierem, který dostával denně zprávy od napadených křesťanů. Favier se obával vpádu boxerů do Pekingu a požádal francouzského vyslance Stephena Pichona

¹⁸⁸ HSÜ, s. 393.

¹⁸⁹ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 23–25.

¹⁹⁰ ESHERICK, s. 282–283.

¹⁹¹ TAN, s. 55. Xiang udává stejný počet, ale upozorňuje také na čísla z pozdějšího vyšetřování incidentu, podle kterých mělo zahynout pouze 5 osob a přes 20 dalších mělo být zraněno. XIANG, s. 193.

¹⁹² SILBEY, s. 68.

¹⁹³ ESHERICK, s. 287.

o poskytnutí mužů pro obranu Pejčchangské katedrály. Pichon o den později inicioval schůzku diplomatů, na které navrhl povolání z Ta-ku námořníky jako legační stráž, avšak jeho návrh byl prozatím zamítnut.¹⁹⁴ Cung-li ja-menu byla 22. května pouze doručena kolektivní nóta opět požadující potlačení boxerů. Vlivem pokračujících útoků byla otázka povolání posíl znovu otevřena 26. května. Vyslanci požádali Cung-li ja-men o souhlas s povoláním stráží, a když se úřad rozhodl jejich žádosti nevyhovět, padlo 28. května rozhodnutí přivést vojáky do Pekingu i bez předchozího souhlasu čínské strany.¹⁹⁵

Císařovna vdova se nacházela ve velice složité pozici. Pokud by boxery nadále ignorovala, hrozila by jí intervence cizích vojsk, které by v rámci potlačování povstání mohly také usilovat o restauraci císařské moci. Žádost o povolání legační stráže v době, kdy se boxeři ještě nenacházeli přímo v Pekingu, byla z jejího pohledu prvním krokem směřujícím k jejímu svržení. Na druhou stranu boxerské hnutí dosáhlo takových rozměrů, že si Cch'-si nebyla jistá, zdali je vůbec možné jej účinně potlačit.¹⁹⁶ Ve své nerozhodnosti setrvala až do 29. května, kdy vyhověla požadavkům vyslanců a vydala rozkaz boxery vyhladit. Žung-lu pověřil tímto úkolem svého podřízeného generála Nie Š'-čhenga, velitele moderně vyzbrojené Houževnaté armády. Nie nejprve 4. června utrpěl porážku u Chuang-cchunu, ale o dva dny později dosáhl velkého vítězství nad boxery útočícími na železnici u města Lang-fang. Dodatečně bylo vyhověno i žádosti diplomatů o povolání strážních jednotek, ty však měly být omezeny počtem 30 mužů na legaci.¹⁹⁷ Vyslanectví však tento limit ignorovala a do Pekingu dorazilo na přelomu května a června asi 450 mužů včetně důstojníků. Skupina 43 převážně francouzských a italských vojáků pod vedením francouzského poručíka Paula Henryho se ujala obrany Pejčchangské katedrály.¹⁹⁸ Britští vojáci se s boxery nejspíše setkali již 3. června při cestě do letní rezidence nedaleko Feng-tchaje náležící k britskému vyslanectví, ovšem záležitost se obešla bez boje.¹⁹⁹

¹⁹⁴ PURCELL, s. 246. Nejednalo se o první případ, k povolání legační stráže došlo také v roce 1898.

¹⁹⁵ KEOWN-BOYD, s. 48; MORSE, s. 196–197.

¹⁹⁶ CHANG, Jung, *Empress Dowager Cixi. The Concubine Who Launched Modern China*, London 2013, s. 266–267.

¹⁹⁷ COHEN, s. 48.

¹⁹⁸ KEOWN-BOYD, s. 52; MORSE, s. 198; SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 206. Přesná čísla se liší v řádu jednotek, v Pekingu bylo nejspíše přítomno cizích 451–458 vojáků.

¹⁹⁹ COOPER, Roger G., *A Private's View of The Siege Of Peking In 1900*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 61, 1983, 246, s. 83.

Čínská armáda vyrazila do boje s boxery a obavy cizinců byly alespoň částečně rozptýleny. Přesto se však Cch'-si rozhodla již 3. června svůj postoj znovu změnit a tentokrát se již definitivně přidat na stranu boxerů. Její rozhodnutí bylo nejspíše důsledkem příchodu většího počtu cizích vojáků, než bylo povoleno. Císařský dvůr neměl přehled o počtu mužů v řadách legační stráže a nejspíše toto číslo značně nadhodnocoval. Novým výnosem Cch'-si rušila nařízení vyhladit boxery a požadovala návrat k předchozí toleranci. Několik vysokých hodnostářů bylo pověřeno s boxery vyjednávat a zjistit jejich požadavky. Ty zahrnovaly zastavení pronásledování tajných společností, potrestání některých úředníků, a především uspořádání tažení proti cizincům pod vedením generála Tung Fu-sianga.²⁰⁰ Žung-lu a Nie tento výnos sice ignorovali a nadále pokračovali v potírání boxerů, nicméně císařovna vdova tímto krokem ještě více vyděsila diplomaty. Ti 8. června reagovali další žádostí o ještě větší posílení legační stráže, jež však byla vzápětí zamítnuta. Claude MacDonald požádal o posily již dříve, přičemž situaci konzultoval s viceadmirálem Edwardem Hobartem Seymourem, velitelem britské eskadry v Ta-ku.²⁰¹ Seymour svolal 5. června v Ta-ku poradu námořních velitelů, na které se svými protějšky konzultoval možnosti společné ochrany legací. Následující den byla na druhé poradě řešena možnost záchranné expedice do Pekingů. Za jejího případného velitele byl vybrán viceadmirál Seymour jako služebně nejstarší důstojník.²⁰²

Děni v okolí Pekingů skutečně nasvědčovalo možnému útoku boxerů. Počínaje 7. červnem začaly ozbrojené boxerské skupiny pronikat přímo do města, aniž by se jim ve vstupu snažil kdokoliv zabránit. Okolí legací zůstávalo prozatím bezpečné a to jednak díky přítomnosti mezinárodní stráže, jednak díky posílenému policejnímu sboru, který měl jasné rozkazy zabránit jakýmkoliv útokům na cizince a udržovat pořádek.²⁰³ Jeho přítomnost naznačuje dvojakost dvora v přístupu k diplomatům. Konzervativní klika měla nejspíše v úmyslu využít boxery jako nátlakový prostředek, zároveň ale neměla v plánu zahájit skutečný konflikt. Konzervativci však přecenili svoji kontrolu nad boxery. Ti se 9. června odvážili přepadnout dostihovou dráhu ležící mimo hradby Pekingů, což vyústilo v boj se skupinkou Britů. Těm se sice podařilo jednoho z útočníků zabít, ale poté museli ustoupit, načež boxeři celé závodíště s tribunami

²⁰⁰ TAN, s. 68.

²⁰¹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 210.

²⁰² OTSUKA, Umio, *Coalition Coordination during The Boxer Rebellion. How Twenty-Seven „Councils of Senior Naval Commanders“ Contributed to the Conduct of Operations*. In: *Naval War College Review* 71, 2018, 4, s. 114–116.

²⁰³ XIANG, s. 222.

vypálili.²⁰⁴ Pod vlivem tohoto incidentu přikročil MacDonald se souhlasem dalších vyslanců týž den k osudovému rozhodnutí požádat telegrafem o pomoc viceadmirála Seymoura. Ten zprávu obdržel krátce po konci další porady námořních velitelů, na které bylo rozhodnuto prozatím ponechat řešení celé záležitosti v rukách diplomatů. S jasnou instrukcí podpořit legace začal Seymour organizovat jednotky osmi mocností v Ta-ku. Ještě 9. června se mezinárodní síly pod Seymourovým velením vylodily a zamířily do Tiencinu, kde se plánovaly přeskupit a vyrazit následující den po železnici do Pekingů.²⁰⁵

4.2 Vypuknutí války

Rozhodnutí vyslanců povolát do Pekingů posily z pobřeží přispělo k vyhocení krize. Zatímco viceadmirál Seymour organizoval své muže v Tiencinu, Cch'-si se 10. června 1900 rozhodla provést výměnu šéfa Cung-li ja-menu. Umírněný princ Čching byl nahrazen hlavou xenofobní kliky princem Tuanem, jehož úkolem nyní bylo najít řešení boxerské otázky.²⁰⁶ Jeho jmenování bylo nejspíše motivováno úvahou, že jako otec následníka trůnu měl největší zájem celou záležitost co nejlépe urovnat. Avšak namísto návrhu konstruktivního řešení a zajištění bezpečnosti cizinců se princ Tuan omezil pouze na stížnosti vůči neschválenému povolání cizích posil.²⁰⁷

Napětí v Pekingů dále narůstalo a diplomaté netrpělivě očekávali Seymourův příchod. Podle původních předpokladů měl dorazit odpoledne 11. června. Na nádraží jej očekávalo několik cizinců. Když se expedice neobjevila, rozhodli se vrátit do vyslanecké čtvrti, přičemž cestou zpět byl muslimskými vojáky generála Tung Fu-sianga zabit tajemník japonského vyslanectví Akira Sugijama.²⁰⁸ Cung-li ja-men vyjádřil nad vraždou politování a slíbil potrestání viníků, ovšem generál Tung odmítl své muže vydat, čímž byla celá věc smetena ze stolu. Princ Tuan následně vrátil rozhovory zpět k otázce expedice. Diplomátům pohrozil, že pokud bude viceadmirál Seymour pokračovat ve svém postupu na Peking, doporučí císařovně jej zastavit pomocí Gardové armády pod velením Žung-lua.²⁰⁹ Cch'-si tak skutečně učinila

²⁰⁴ SILBEY, s. 78.

²⁰⁵ KEOWN-BOYD, s. 60; OTSUKA, s. 117.

²⁰⁶ CHANG, s. 266.

²⁰⁷ TAN, s. 71.

²⁰⁸ KEOWN-BOYD, s. 64.

²⁰⁹ Gardová armáda byla profesionální složkou čínské branné moci složenou z pěti divizí, Středové armády pod velením Žung-lua, Čelní (Houževnaté) armády pod velením Nie Š'-čhenga, Armády po levici, Týlové armády pod vedením Tung Fu-sianga, které se přezdívalo „Stateční z Kan-su“ a Nově zřízené armády Jüan Š'-kchaje, která se však v roce 1900 nacházela v Šan-tungu. Celkem se v Č'-li nacházelo 40 000–50 000 vojáků Gardové armády. POWELL, s. 103–104.

13. června, když výnosem odsoudila přítomnost cizích vojsk ve vnitrozemí a vydala rozkaz generálu Nie Š'-čchengovi Seymourovu výpravu zastavit.²¹⁰ Vyslanectví po 12. červnu ztratila s expedicí spojení v důsledku přerušení telegrafních drátů. O pět dní později se dostala do úplné izolace, když ztratila spojení i s ruskou telegrafní sítí. Místo posíl přicházelo do města stále více boxerů. Dne 13. června vpadli do Pekingů, načež následovaly dva dny útoků na křesťany, vypalování kostelů a rabování. Boxeři se zaměřili především na kostely a vyslanectví Rakouska-Uherska a Belgie, neboť obě ležela ve větší vzdálenosti od zbytku legací. Cizincům se podařilo prvotní útoky boxerů odrazit a v následujících dnech pokračovaly pouliční boje. Boxeři se snažili pobít izolované křesťany, zatímco mezinárodní stráž se je snažili doprovodit do bezpečí vyslanectví.²¹¹ Tam se kromě stráže nacházelo asi 475 cizinců a 2300 čínských konvertitů. Dalších zhruba 3000 křesťanů našlo útočiště v Pejčchangské katedrále.²¹² K částečnému zklidnění došlo až 15. června po zásahu Žung-lua. Žung-lu, sám skeptický ke krokům prince Tuana a k požadavkům boxerů, si přál zabránit konfliktu s mocnostmi. Svým vojákům vydal rozkaz bez milosti popraviti kohokoliv, kdo by vyzýval k zabíjení. Přesto se boxery z města nepodařilo vyhnat a jejich přítomnost zůstávala zdrojem napětí.²¹³

Viceadmirál Seymour plánoval vyrazit vlakem do Pekingů již ráno 10. června. Dosud nepředpokládal, že by kromě boxerů musel čelit také čínské armádě. Usiloval o co nejrychlejší dosažení cíle, aniž by se příliš soustředil na zajištění zásobování. Celkem se mu pro expedici podařilo shromáždit kolem 2100 mužů osmi velmocí. Největší část tvořili Britové následováni Němci, Rusy, Francouzi a Američany. Účastnilo se také několik desítek vojáků z Japonska, Itálie a Rakouska-Uherska.²¹⁴ Odjezd byl však zpožděn v důsledku absence zaměstnanců drah a sporů při obsazování vagónů. Expedice nakonec Tiencin opustila pozdě odpoledne a menší část mužů se k ní připojila až následující den.²¹⁵ Zpočátku se Seymourovi dařilo postupovat rychle. U Jang-cchunu narazil na jednotky generála Nieho, který mu bez odporu umožnil pokračovat. Expedici však brzy zpomalil stav železnice poškozené nedávnými útoky boxerů. Seymour mohl od Jang-cchunu postupovat pouze rychlostí několika málo

²¹⁰ SILBEY, s. 90.

²¹¹ SKŘIVAN, *Zdvořilý nezájem*, s. 109.

²¹² FAIRBANK, LIU, s. 122; MORSE, s. 282.

²¹³ EDGERTON, Robert B., *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*. Praha 2002, s. 61.

²¹⁴ KEOWN-BOYD, s. 61.

²¹⁵ JELÍNEK, Milan, *Zapomenuté boje na Dalekém východě*. Cheb 2019, s. 30.

kilometrů za den. Jakmile 12. června dosáhl Lang-fangu, rozhodl se poslat část mužů zpět zajistit cestu pro zásobování. Další skupinu asi 50 mužů vyslal napřed prozkoumat stav železnice a zajistit stanici v An-tchingu. Poškozená trať nebyla jediným problémem, kterému musel Seymour čelit. Kolem expedice se začalo shromažďovat velké množství boxerů. Napadnout se jí pokusili ještě 12. června v Lang-fangu, ale útok byl obránci snadno odražen. Větší riziko představovali boxeři pro vojáky provádějící průzkum nebo střežící železnici v menších skupinách.²¹⁶ Dne 14. června boxeři přerušili Seymourovi zásobování dobytím provizorní pevnůstky u stanice Lo-fa. Ta byla sice záhy získána zpět, přesto se ale boxerům podařilo pokračujícími útoky 16. června celou expedici zastavit. Seymourovi však pomohla skutečnost, že jednotky Gardové armády se zatím i přes rozkaz z 13. června do bojů nezapojovaly.²¹⁷

Velká seskupení boxerů se začala společně s čínskou armádou shromažďovat rovněž v okolí Tiencinu. Na jihovýchodě města se u řeky Paj-che nacházely koncese, bráněné asi 2400 muži, převážně spěšně povolanými ruskými vojáky z Port Arthuru. Boxeři 15. června v Tiencinu obsadili většinu čínského města, přičemž se zmocnili velkého množství zbraní a podobně jako v Pekingu vyrabovali a zapálili křesťanská obydlí a kostely. Cizinci se stáhli do koncesí, kde zahájili pod vedením budoucího amerického prezidenta Herberta Hoovera opevňovací práce.²¹⁸ Boxeři se začali shromažďovat také v okolí čtyř pevností v Ta-ku, které kontrolovaly ústí Paj-che, kde se nacházela důležitá železniční stanice. Na základě zpráv o úmyslu Číňanů zablokovat cesty z Ta-ku do Tiencinu svolal ráno 16. června ruský viceadmirál Jakov Hildebrandt na palubě své lodi poradu námořních velitelů. Její účastníci si uvědomovali, že v případě přerušení spojení nebudou mít možnost zásobovat a eventuálně podpořit izolované cizince v Tiencinu a vojáky Seymourovy expedice. Zvažovali proto možnost zmocnit se železnice i pevností silou, takový krok by však prakticky znamenal zahájení války a konec veškerých nadějí na nalezení diplomatického řešení. Shoda byla dosažena až na druhé poradě následující den v důsledku zprávy o čínském plánu zaminovat Paj-che. Bylo proto přijato rozhodnutí předat obráncům ultimátum požadující vydání pevností. Jako jediný jej odmítl podpořit americký kontraadmirál Louis Kempff. Ultimátum mělo být předáno také Jü-luovi, k němu ovšem dorazilo až po pádu Ta-ku.²¹⁹

²¹⁶ SILBEY, s. 88.

²¹⁷ JELÍNEK, s. 34.

²¹⁸ EDGERTON, s. 66.

²¹⁹ OTSUKA, s. 117.

Čínský velitel ultimátum odmítl přijmout s tím, že bez rozkazu nemůže pevnost vydat. Ještě před vypršením ultimáta bylo 17. června v jednu hodinu v noci z neznámého důvodu vystřeleno z jednoho z pevnostních děl. Devět cizích lodí odpovědělo odvetnou palbou, čímž fakticky došlo k zahájení bitvy o Ta-ku. Pro mezinárodní síly představovala hrozbu moderní německá děla Krupp, která měli obránci k dispozici. Po zahájení ostřelování podniklo asi 900 mužů výsadek a následně útok na jednotlivé pevnosti. Útočníci měli štěstí, neboť se přesnou palbou jejich lodí podařilo zasáhnout muniční sklady dvou z pevností. Britové navíc bez obtíží obsadili i čtyři moderní čínské torpédoborce německé proveniencí kotvící v ústí řeky Paj-che.²²⁰ Poslední z pevností byla dobytá kolem osmé hodiny. Mezi útočníky měli největší ztráty ruští námořníci, neboť jedna z jejich lodí omylem rozsvítla světla a stala se tak snadným cílem pro čínskou dělostřelbu.²²¹

Obsazení pevností v Ta-ku znamenalo eskalaci konfliktu a přimělo k zapojení do bitev s cizinci i dosud vyčkávající Gardovou armádu. Ještě 17. června zahájili boxeré společně s vojskem generála Nie Š'-čhenga útok na koncese v Tiencinu. Číňané využili proti cizincům těžké dělostřelectvo, které však trpělo sníženou efektivitou kvůli špatné kvalitě čínské munice. Obráncům pomohly také kvalitně postavené cihlové budovy, které poskytovaly proti palbě alespoň částečnou ochranu. Cizinci se nejprve pokusili obležení koncesí několikrát prolomit, ale čínští vojáci je vždy zahnali zpět. Posléze proto zanechali marných pokusů a soustředili se na ochranu civilistů a navázání spojení s pobřežím. Po několika neúspěšných pokusech se jim podařilo dopravit zprávu k jednotkám v Ta-ku a požádat je o okamžitou pomoc.²²²

Zprávy o ultimátu a dobytí Ta-ku nedorazily do Pekingu ihned. Přesto již 16. června svolala císařovna vdova schůzi, které se účastnilo na 70 vysokých hodnostářů včetně členů Velké rady. Jejím cílem bylo najít odpověď na otázku, jak se vypořádat s nastalou situací. Na schůzi brzy převážil vliv stoupenců prince Tuana, který navrhoval uznat boxery a vyslat je do boje proti cizincům. Cch'-si se sama v diskusi postavila na stranu boxerů, když prohlásila: „*Je pravda, že se na taková umění nemůžeme spoléhat, ale cožpak se nemůžeme spolehnout na srdce a myslí [sic!] našich lidí? [...] Pokud je odmítneme, co nám ještě zbývá k zachování země?*“²²³ Po schůzi následovalo užší zasedání Velké rady, na kterém princ Tuan prezentoval císařovně jím

²²⁰ SILBEY, s. 100.

²²¹ XIANG, s. 287–289.

²²² MORSE, s. 215–216.

²²³ CHANG, s. 268.

zfalšované ultimátum, ve kterém měli vyslanci požadovat ve čtyřech bodech restauraci císaře a převedení veškeré finanční a vojenské moci na zástupce velmocí. Pro Cch'-si se jednalo o důkaz existence spiknutí majícího za cíl ji odstranit. Dne 19. června dorazila do hlavního města zpráva o dobytí pevnosti v Ta-ku. Seznámení se zfalšovanými požadavky cizinců bylo nejspíše chvílí, kdy se Cch'-si začala domnívat, že je válka s cizinci nevyhnutelná. Obsazení pevností pak značilo její začátek. Chování cizinců císařovnu nesmírně rozzuřilo, neboť jej považovala za osobní urážku.²²⁴ Týž den bylo proto přijato rozhodnutí přerušit s mocnostmi diplomatické styky. Vyslanectví byla prostřednictvím Roberta Harta²²⁵ informována o událostech mimo Peking a diplomatům bylo nařízeno opustit pod ochranou čínských vojáků během 24 hodin město. Hart se pokusil Cung-li ja-men od tohoto kroku odradit, zároveň však doporučil diplomatickému sboru výzvu uposlechnout, a sám se začal připravovat na odchod do Tiencinu.²²⁶ Proti požadavku se vyslanci ohradili a požadovali schůzku s představiteli Cung-li ja-menu, přesto jich byla většina připravena v případě neúspěchu nařízení vyhovět. Výjimku představoval německý vyslanec baron Clemens von Ketteler. Poté, co Cung-li ja-men nereagoval na žádosti diplomatů o projednání odchodu, se Ketteler kolem deváté ráno 20. června rozhodl dostavit se do budovy úřadu osobně a odpověď si vynutit. Cestou však byl přepaden dvojicí útočníků a namísto zastřelen. Jeho tlumočnickovi se podařilo uniknout, ale Kettelerovo tělo zmizelo.²²⁷ O incidentu se vzápětí dozvěděl zbytek diplomatického sboru, ve kterém zpráva o vraždě vyvolala paniku. V danou chvíli nikdo nepovažoval za moudré svěřit se pod ochranu čínských vojáků. Diplomaté dali raději přednost pokusu ubránit legační čtvrt' a doufat v pomoc zvenčí. Došlo tak k urychlení opevňovacích prací, které započaly již 18. června. Civilisté se soustředili v prostorách britského vyslanectví, zatímco vojáci a několik ozbrojených dobrovolníků očekávalo čínský útok.²²⁸

Po zahájení útoku na legace zuřily boje již na třech různých místech. Přesto byla Čchingská říše dosud formálně v míru. To se změnilo 21. června rozhodnutím Cch'-si vyhlásit císařským výnosem válku 11 zemím.²²⁹ Nejvíce pocítily dopad proválečného

²²⁴ PURCELL, s. 251.

²²⁵ Sir Robert Hart byl od roku 1863 generálním inspektorem Císařské námořní celní služby a mezi Číňany se těšil mimořádné důvěře.

²²⁶ VAN DE VEN, Hans, *Robert Hart and Gustav Detring during the Boxer Rebellion*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 3, s. 635–636.

²²⁷ Pohřbené tělo bylo nalezeno až po dobytí Pekingu 16. srpna.

²²⁸ COOPER, s. 86.

²²⁹ TAN, s. 75. Kromě koalice osmi velmocí vedoucí vojenské operace v Číně se jednalo ještě o Belgii, Nizozemsko a Španělsko.

kurzu dvora a deklarace války mezinárodní síly v Č'-li. Viceadmirál Seymour musel po 16. červnu počítat nejen s útoky boxerů, ale stále častěji také se zapojením Gardové armády. Zatímco Seymour organizoval v Jang-cchunu zásobování, byla 18. června hlavní část expedice pod velením německého kapitána Guida von Usedom napadena u Lang-fangu asi 5000 muži Tung Fu-sianga. Cizincům se sice podařilo způsobit Číňanům těžké ztráty, ale početní převaha nepřítele je donutila ustoupit.²³⁰ Usedom a Seymour společně vyhodnotili, že další postup nepřipadá v úvahu, a že je nezbytné vrátit se zpět do Tiencinu. Expedice se však nacházela hluboko na území nepřítele, navíc pro cestu zpět nebylo možné využít železnici, neboť byla příliš poškozena sabotážemi. Seymour proto shromáždil své muže v Jang-cchunu, odkud plánoval pokračovat na lodích po řece do Tiencinu. Ve městě však našel pouze čtyři džunky, které byly použity přednostně pro transport raněných. Zbytek mužů musel postupovat po levém břehu řeky Paj-che, obklopen výraznou přesilou čínských vojáků. Při ústupu byl Seymour napaden u Pej-cchangu, kdy v nastalém střetu sice zvítězil, ale přišel o většinu vybavení. Expedici, které hrozilo naprosté zničení, nakonec zachránila náhoda. Po cestě narazily mezinárodní síly v noci 22. června na opevněný čínský arzenál v Si-ku. Vojákům se jej podařilo do rána obsadit a zmocnit se velkých zásob moderních zbraní a munice. Seymour se poté rozhodl namísto ústupu vyčkat na záchranu v opevněných prostorách dobytého arzenálu.²³¹

Úkol zachránit nejen legace v Peking, ale i Seymoura připadl velitelům mezinárodních sil na pobřeží. Ty byly narychlo posilovány všemi dostupnými jednotkami velmocí na Dálném východě. Dne 20. června byla svolána v pořadí již sedmá porada námořních velitelů v Ta-ku, na které byl projednán další postup. Velitelé odmítli vyhovět požadavku přesunout část vojska na ochranu Šanghaje, a naopak se rozhodli soustředit všechny dostupné muže pro záchranu koncesí v Tiencinu a pozdější postup na Peking. V danou chvíli tvořili většinu mezinárodních sil Rusové a Japonci.²³² Kabinet japonského prvního ministra Aritoma Jamagaty se rozhodl již 15. června vyslat do Číny dva prapory 5. Hirošimské divize, přičemž zbytek jednotky je brzy následoval na žádost britských diplomatů.²³³ Díky posilám se koalici podařilo 23. června prolomit obležení tiencinských koncesí, a o dva dny později byla oddílem ruského plukovníka

²³⁰ SILBEY, s. 104–105.

²³¹ KOČVAR, s. 135.

²³² SILBEY, s. 129.

²³³ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 115.

Širinského vyproštěna i expedice v Si-ku. Z jejích zhruba 2100 členů bylo 232 raněno a 62 padlo.²³⁴

Po záchraně Seymoura následovaly necelé tři týdny menších střetů, během kterých padl i generál Nie. Počátkem července dorazily do Č'-li silné deště, po kterých začalo v řadách čínských vojsk postupně ubývat boxerů. S koncem sucha, které bylo hlavní příčinou nespokojenosti, ztratili motivaci pokračovat v nebezpečných bojích: „*Prší. Můžeme se vrátit domů a obdělávat půdu. K čemu nám to je takhle trpět?*“²³⁵ Koalice osmi velmocí postupně shromáždila 12 000 mužů a 12. června bylo rozhodnuto pokusit se následující den dobýt Tiencin.²³⁶ Spojenci zaútočili současně na jižní i východní hradby města, ale obráncům se dařilo celý den vzdorovat. Úspěšný byl až noční útok japonských jednotek. Do města se jim podařilo proniknout díky sebevražedné akci poručíka Inaweho, který vyhodil do povětří jednu z městských bran. Číňané posléze z města ustoupili a Tiencin se ráno 14. července zmocnili cizinci, kteří se ve městě okamžitě pustili do rabování.²³⁷

Porážka u Tiencinu znamenala konec nadějí Pekingu na rychlé vítězství. Zároveň se jednalo o poslední bitvu, ve které po boku armády bojoval větší počet boxerů. Ti, co se nevrátili k zemědělství, se zaměřili na pronásledování křesťanů a do bojů s vojáky se nezapojovali. Po dobytí města nebyly v Č'-li delší dobu podnikány žádné významné vojenské akce.²³⁸

4.3 Dění v provinciích a reakce velmocí

Rozhodnutí císařovny vdovy z 21. června 1900 vyhlásit válku se v provinciích nesetkalo s všeobecným souhlasem. Zatímco guvernéri v severní Číně postupovali podle pokynů z Pekingu a boxery podporovali, vicekrálové na jihu země a v povodí Dlouhé řeky se rozhodli vyložit si císařské dekrety po svém. Největší podporu vyjádřil císařovně guvernér Šan-si Jü-sien, který v provincii boxerům pomáhal již od svého březnového nástupu do úřadu. Po vyhlášení války vypukla v Šan-si vlna pronásledování křesťanů, na němž se Jü-sien sám aktivně podílel. Přestože obdržel rozkazy přivést provinční vojsko do Pekingu, rozhodl se zůstat v hlavním městě provincie Tchaj-jüanu, kde pod záminkou poskytnutí ochrany před boxery shromažďoval misionáře.²³⁹ Ve

²³⁴ KEOWN-BOYD, s. 98.

²³⁵ COHEN, s. 78.

²³⁶ OTSUKA, s. 118.

²³⁷ EDGERTON, s. 80–81.

²³⁸ ESHERICK, s. 309.

²³⁹ COHEN, s. 51.

městě pak 9. července došlo k masakru shromážděných misionářů a jejich rodin, při kterém zahynulo 45 osob včetně dětí. Celou akci nejspíše organizoval přímo Jü-sien, byť je možné, že jednal pod nátlakem boxerů. Celkem v Šan-si během povstání zahynulo asi 130 cizinců a okolo 2000 čínských křesťanů, což provincii staví na první místo v počtu civilních obětí z řad cizinců během boxerského povstání. Nejvíce křesťanů se zachránilo v opevněných misijních stanicích na jihu provincie, které většinou dokázaly útočícím boxerům odolat.²⁴⁰

Podobná byla situace také ve Vnitřním Mongolsku. Tamní křesťané museli čelit nejen boxerům, ale i vojákům mongolských korouhví. I zde však většina misijních stanic dokázala nepřátele odrazit, mimo jiné díky tomu, že jich většina byla opevněna již od poloviny 90. let. K obraně přispěl také belgický dělostřelec Arthur Wittamer, který se v místě náhodou nacházel. V Si-wan-c' zorganizoval křesťany v efektivní bojovou sílu, která disponovala i improvizovaným dělostřelectvem.²⁴¹ Boje probíhaly v oblasti až do října, kdy do ní začali pronikat ruští kozáci. Spojeným silám Rusů a ozbrojených křesťanů se posléze podařilo zničit většinu nepřátel a zajistit ochranu misijních stanic. Během boxerského povstání zahynulo ve Vnitřním Mongolsku přibližně 50 cizinců a 3000 konvertitů.²⁴² K útokům boxerů docházelo také v Mandžusku. Jejich agitace tu padala na úrodnou půdu díky nespokojenosti místních obyvatel s ruskými vojáky střežícími Čínskou východní dráhu. Podobně jako jinde i v Mandžusku podnikali boxeři od jara útoky na cizince a místní křesťany. Koncem června se k nim připojili i vojenští guvernéri²⁴³ a armáda, která svou pozornost zaměřila na zničení železničních tratí. Celkem zemřelo asi 1500 křesťanů, avšak obětí z řad cizinců bylo jen několik.²⁴⁴ Útoky na železnice přesto představovaly ohrožení zájmů Petrohradu, které vyústilo až v ruskou intervenci a obsazení celého Mandžuska.²⁴⁵

Ve zbytku Číny se však vyhlášení války neseťkalo s přílišným nadšením. Vicekrál Chu-kuangu Čang Č'-tung a vicekrál Liang-t'iang Liou Kchun-i byli dlouhodobě kritičtí ke xenofobní politice dvora a jeho podpoře boxerům. Ještě 14. června se pokoušeli společným memorandem přesvědčit císařovnu k vydání zákazu boxerského hnutí. S politikou dvora nesouhlasil ani Li Chung-čang, v té době vicekrál

²⁴⁰ ESHERICK, s. 305.

²⁴¹ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 30–32.

²⁴² ESHERICK, s. 305.

²⁴³ Mandžusko bylo rozděleno do tří správních oblastí, přičemž každou řídil vojenský guvernér označovaný také jako „tatarský generál“.

²⁴⁴ COHEN, s. 52.

²⁴⁵ VAN DER OYE, s. 75–76.

Liang-kuangu. Na rozdíl od svých kolegů ale pochyboval, že se jí podaří změnit. Vyhlášení války představovalo pro vicekrále šok. Uvědomovali si, že ve válce s cizinci nemají v dlouhodobém horizontu naději na vítězství a konflikt Čínu pouze ještě více oslabí. Čang Č'-tung se proto rozhodl zachovat neutralitu, kterou odůvodnil císařským výnosem z 20. června, který přikazoval vicekrálům a guvernérům „*společně se spojit k ochraně jejich území*“.²⁴⁶ K jejímu zajištění byla podle Čanga neutralita nejlepším krokem. Toto stanovisko podpořili i Li, Liou a Jüan Š'-kchaj a jejich příklad posléze následovali i guvernéři zbylých provincií v jižní a střední Číně. Ve výsledku se jejich válečné úsilí omezilo na vyslání menších kontingentů do Č'-li, které navíc dorazily se zpožděním a byly tvořeny druhořadými jednotkami.²⁴⁷ Na stranu vicekrálů se postavil také Šeng Süan-chuaj, ředitel železničních a telegrafních sítí, který se ujal role prostředníka pro jednání s cizinci. Jediným, kdo hodlal výzvy k válce uposlechnout, byl Li Ping-cheng, toho času císařský inspektor námořních sil na řece Jang-c'. Nejprve plánoval zahájit střelbu na cizí lodě v okolí Šanghaje, ale po intervenci vicekrálů od svého úmyslu ustoupil a 30. června odcestoval do Peking. Šeng zaznamenal úspěch, když se mu podařilo s britským generálním konzulem v Šanghaji vyjednat návrh dohody o devíti bodech. Ta znamenala praktickou neutralizaci povodí Jang-c' a pokračující plnění všech závazků vůči velmocím výměnou za zajištění bezpečnosti císaře a císařovny vdovy a za příslib, že cizinci po dobu krize omezí své aktivity ve vnitrozemí. Přestože dohoda nebyla nakonec kvůli drobným neshodám přijata, vicekrálům se podařilo dosáhnout svého cíle a zachovat mír ve střední a jižní Číně.²⁴⁸

Velmoci byly krizovým vývojem v Číně překvapeny. Žádná z nich nehodlala v danou chvíli měnit status quo. Rusko se drželo strategie mírového pronikání a usilovalo o udržení co možná nejlepšího vztahu s Pekingem, navíc v Petrohradu panovala představa, že boxerské hnutí je namířeno pouze proti západním zemím.²⁴⁹ Japonsko svých cílů dosáhlo již v roce 1895 a nyní se soustředilo především na soupeření s Ruskem v oblasti Mandžuska a Koreje. Nedotýkalo se jej ani pronásledování křesťanů. Ambice Velké Británie se omezovaly na udržení vlastní sféry vlivu v povodí Jang-c', a stejný zájem měla i Francie v Jün-nanu. Londýn byl navíc zaměstnán probíhající druhou búrskou válkou. Spojené státy usilovaly o zachování tzv. politiky otevřených dveří a rovné podmínky pro obchod i ve sférách vlivů velmocí,

²⁴⁶ TAN, s. 78.

²⁴⁷ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 218.

²⁴⁸ TAN, s. 80–82.

²⁴⁹ VAN DER OYE, s. 70.

k čemuž se již 6. září 1899 svou nótou přihlásil ministr zahraničí John Hay.²⁵⁰ Německo sice toužilo po posílení svých pozic na Dálném východě, ale případné dělení Číny by znamenalo riskovat ztrátu odbytišť pro německý export. Němci správně chápali, že v konkurenci Britů a Rusů mohou při dělení země více ztratit než získat. Dalším zájmem Berlína bylo odvést pozornost zejména Ruska od dění v Evropě a soustředit ji na soupeření v Číně. Zbylým mocnostem chyběl pro vedení vlastní politiky dostatečný vliv.²⁵¹

Během boxerského povstání velmoci povětšinou pouze reagovaly na kroky Pekingů. Navzájem na sebe pohlížely s nedůvěrou. Panovaly obavy, že by se některá z nich mohla přece jen pokusit využít situace a část Číny anektovat. Vyhlášení války 21. června 1900 se rozhodly ignorovat a nadále se chovaly, jako by byly s Říší středu v míru. Velmi ochotně přijaly interpretaci událostí v Ta-ku podanou Li Chung-čangem, který zahájení střelby na cizí lodě vydával za selhání jednotlivce, a podle kterého nebyl žádný z následných útoků autorizován císařským dvorem.²⁵² Boje mezi mezinárodními silami a čínským vojskem tak byly z pohledu mocností pouze intervencí na ochranu životů a majetku jejich občanů, přičemž bojovaly s boxery a zrádci, nikoliv s císařovnou vdovou. Čínským vyslancům v zahraničí doporučil Li setrvat na svých postech a v žádném případě nepřerušovat diplomatické styky. Nastalou situaci však nebylo vzhledem k obleženým legacím možné zcela přehlížet.²⁵³

První reakcí mocností bylo shromáždit v Ta-ku vojáky pro ochranu koncesí, ale dosud neexistoval plán expedice, která by měla vyslanectví zachránit. Nejtvrději proti Číně vystoupil německý císař Vilém II., který pod vlivem mylné informace z 16. června o zničení legací navrhoval mobilizaci a vyslání armádního sboru do Číny. Ve svých plánech uvažoval o vzniku velké koalice západních velmocí pod německým vedením, jejímž cílem mělo být srovnání Pekingů se zemí. Tyto drastické návrhy byly ovlivněny Vilémovou silnou křesťanskou vírou a odporem k Asiatům. Císař se posléze spokojil s mobilizací podstatně menších sil, ale myšlenka Německem vedené koalice v Berlíně přetrvala.²⁵⁴ Britský premiér Salisbury netoužil po vedoucí roli pro Británii, ale byl pevně rozhodnut zajistit, aby se jí nechopilo Rusko, vůči kterému byl i přes existenci

²⁵⁰ PURCELL, s. 98.

²⁵¹ XIANG, s. 53–54.

²⁵² MORSE, s. 229.

²⁵³ TAN, s. 84–85.

²⁵⁴ KOČVAR, s. 136–137.

smlouvy z roku 1899 o vymezení sfér vlivu silně podezřívavý.²⁵⁵ Nejprve odmítal vyslání většího počtu mužů s odkazem na nároky kladené búrskou válkou. Přesunuty byly pouze jednotky z Hong Kongu a 18. června byla dosažena dohoda o jejich posílení malou expediční jednotkou z Britské Indie.²⁵⁶ Jeho obavy z ruského plánu na ovládnutí Číny však byly nepodložené. Proti intervenci se v Petrohradu postavil nejen umírněný ministr financí Witte, ale také ministr zahraničí hrabě Muravjov a po jeho smrti 21. června i jeho nástupce hrabě Vladimír Nikolajevič Lamsdorff. Podle jejich názoru bylo Rusko v danou chvíli příliš slabé pro vedení agresivní politiky, která by pouze poškodila dobré vztahy s Pekingem.²⁵⁷

Neúspěšný návrat Seymourovy expedice a zprávy o smrti Kettelera, které do Evropy dorazily 2. července, přinutily mocnosti zabývat se organizací tažení na Peking. Očekávalo se, že k dobytí Pekingu bude potřeba soustředit velké množství sil. Odhady se pohybovaly mezi 25 000 až 80 000 muži. Jako nejbližší možné datum pro zahájení tažení bylo zmiňováno 15. září.²⁵⁸ Po jednotném velení volaly i mezinárodní jednotky v Ta-ku a Tiencinu, dosažení shody však bránily antipatie mocností. Jednotnému velení se chtěl vyhnout zejména Salisbury, který navrhoval, aby každá velmoc vyslala shodně 10 000 mužů, což by zabránilo Rusům získat v rámci koalice převahu. Zároveň se pokoušel přesvědčit Tokio, aby limit nerespektovalo a samo vyslalo větší počet.²⁵⁹ Naopak největší zájem na uspořádání společné expedice měli Němci. Toužili se pomstít za smrt svého vyslance a současně využít soupeření mezi mocnostmi k tomu, aby získali podporu pro vlastního kompromisního kandidáta. Do čela mezinárodních sil proto chtěli prosadit bývalého náčelníka německého Velkého generálního štábu polního maršála Alfreda hraběte von Waldersee. Berlín usiloval o zajištění všeobecného souhlasu s německým vedením mezinárodních sil, ovšem této snaze uškodily některé nešťastné výroky císaře Viléma II. Kontroverzi vyvolala především proslulá „Hunská řeč“, kterou pronesl 27. července před vojáky směřujícími do Číny v přístavu Bremerhaven. Císař vojáky vyzýval, aby neměli s Číňany slitování a do jejich paměti se zapsali stejně krutě, jako Hunové v Evropě.²⁶⁰ Těmito výroky se císaři podařilo

²⁵⁵ OTTE, s. 174. Jedná se o smlouvu Scott-Muravjov z dubna 1899 řešící především otázku výstavby železnic. Rusku přiznávala vliv v oblasti severně od Velké čínské zdi, zatímco Británii potvrdzovala její dominantní postavení ve střední Číně.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 182–183.

²⁵⁷ VAN DER OYE, s. 70–71.

²⁵⁸ MORSE, s. 264–265.

²⁵⁹ OTTE, s. 186–187.

²⁶⁰ KOČVAR, s. 148.

znepokojit především Brity a Salisbury i přes protesty členů svého kabinetu odmítl Němce podpořit. Nevyhověl ani prosbě, aby návrh na jmenování Walderseeho vzešel z Londýna. Zatímco se v Tiencinu soustřeďovalo stále více sil, jednání o jejich veliteli stagnovala až do počátku srpna.²⁶¹

Zlom přinesl až další krok Berlína, který se se žádostí o podporu Walderseeho jmenování obrátil na Petrohrad. Car Mikuláš II. žádosti 6. srpna ochotně vyhověl, ovšem pod podmínkou, že autorita velitele bude vázána pouze na provincii Č'-li a nebudou jí podléhat ruské jednotky v Mandžusku. Následující den byly o ruském návrhu jmenování Walderseeho informovány zbylé mocnosti. V Londýně to vyvolalo velkou kritiku Salisburyho, jehož Němci s Rusy postavili před hotovou věc. Nezbylo mu než ustoupit naléhání svých ministrů a 9. srpna britský kabinet souhlasil se jmenováním Walderseeho s podmínkou, že jej podpoří také všechny další zúčastněné země. Souhlas všech velmocí získal Berlín až 14. srpna.²⁶² Téhož dne se však jednotkám v Číně podařilo dobýt Peking a prolomit obležení legací. Hlavního cíle mezinárodní expedice tak bylo dosaženo, aniž by její nově jmenovaný velitel vůbec opustil Německo. Berlínu nezbývalo než doufat, že boje budou pokračovat dostatečně dlouho, aby Waldersee stihl dorazit do Číny a mohl alespoň krátce převzít velení koalice. Když však polní maršál odplouval 23. srpna z Neapole, byla již hlavní fáze boxerského povstání u konce.²⁶³

4.4 Obrana a vysvobození cizinců v Pekingu

V šestnáct hodin odpoledne 20. června 1900 zahájili Číňané první útok proti legacím v Pekingu, čímž započalo 55 dnů dlouhé obléhání. Obránci si uvědomovali, že vyslanectví Belgie, Nizozemí, Itálie a Rakouska-Uherska byly příliš odlehlé, než aby je bylo možné udržet. Rozhodli se je proto opustit a soustředit obranu v oblasti, která byla na východě vymezena francouzským vyslanectvím a na severu vyslanectvím Velké Británie a palácem Su-wang-fu. Západní okraj určovaly budovy amerického a ruského vyslanectví a na jihu čtvrt' vymezovaly hradby Tatarského města.²⁶⁴ Asi 500 vojáků a dobrovolníků hájilo linii o celkové délce 2323 metrů. Jednotlivé úseky byly rozděleny podle národností. Každý z národů bránil své vlastní vyslanectví, Japoncům a Italům byla navíc svěřena obrana Su-wang-fu, zatímco Američané a Němci měli na

²⁶¹ KOČVAR, s. 150.

²⁶² BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 163–164.

²⁶³ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 224.

²⁶⁴ SKŘIVAN, *Zdvořilý nezájem*, s. 111–112.

starosti jižní hradbu. Vrchním velitelem byl na základě nejvyšší hodnosti vybrán rakouský fregatní kapitán Eduard Thomann, rytíř Montalmar. Uvnitř čtvrti se nacházelo i několik studní s pitnou vodou a dostatečné zásoby potravin, které byly ještě doplněny masem z poražených koní.²⁶⁵ Kvůli velkému počtu čínských křesťanů uvnitř čtvrti se cizinci obávali vypuknutí epidemie, proto byla většina konvertitů oddělena od cizinců a obléhání přečkala ve vyhrazených prostorách v zahradách paláce Su-wang-fu.²⁶⁶

Hlavní část útočníků představovali vojáci z Kan-su generála Tung Fu-sianga a boxeři. Na obléhání se podílely také jednotky pod přímým velením Žung-lua, které se však do útoků zapojovaly spíše sporadicky a odmítaly spolupracovat s boxery. Přestože měly k dispozici moderní výzbroj a dělostřelectvo, nedosáhly žádných úspěchů. Dokonce umožňovaly obchodníkům, aby dovnitř čtvrti pašovali potraviny.²⁶⁷ Tungovi vojáci přistupovali k obléhání mnohem vážněji. V prvních dnech byly vydrancovány opuštěné legace, načež následovalo několik dní velmi tvrdých bojů, zejména v prostorách francouzského vyslanectví a na jižních hradbách. Štěstím cizinců bylo, že Číňané nikdy nezaútočili plnými silami a koordinace jejich útoků nebyla na příliš vysoké úrovni. Totéž platí i o přesnosti čínského dělostřelectva, které legace sice ostřelovalo, ale nezpůsobilo větší škody. Vinou chybné komunikace se obrana málem zhroutila 22. června, když Thomann na základě mylné informace o ztrátě jižní hradby nařídil ústup do prostoru britského vyslanectví. Jakmile zjistil, že se obránci na jihu stále drží, nařídil vojákům pozice znovu obsadit. Přesto byl po tomto incidentu odvolán a na postu vrchního velitele jej nahradil Claude MacDonald.²⁶⁸ Později Thomann pomáhal bránit francouzské vyslanectví a 8. července padl za oběť dělostřelecké palbě.²⁶⁹ I přes početní převahu podnikali útočníci jen menší akce. Po neúspěchu počátečních útoků se 24. června uchýlili k pokusu legace zapálit. Cizinci měli z ohně oprávněné obavy, snažili se proto odstranit hořlaviny a zahájili palbu na každého Číňana, kterého spatřili manipulovat s ohněm v blízkosti barikád.²⁷⁰ Další krizový okamžik nastal 25. června, kdy se Tungovým vojákům na krátkou dobu podařilo dobýt jižní hradbu, ze které měli přehled o celé legační čtvrti. Obránce zachránila pouze

²⁶⁵ Zásoby měly cizincům vystačit zhruba na dobu tří měsíců, ovšem do této úvahy nebyli zahrnuti konvertité, kteří žádné přídělky nedostávali. Většina jich i přes snahu obstarat si potraviny svépomocí trpěla hladem. JELÍNEK, s. 96.

²⁶⁶ KEOWN-BOYD, s. 90–92.

²⁶⁷ CHANG, s. 273.

²⁶⁸ Vyslanec MacDonald pocházel z vojenského prostředí a účastnil se mj. expedice proti Ahmadu Urábimu a několika menších akcí proti kmenům v západní Africe. KEOWN-BOYD, s. 41.

²⁶⁹ SKŘIVAN, *Zdvořilý nezájem*, s. 112.

²⁷⁰ COOPER, s. 86.

rychlá akce amerického kapitána námořní pěchoty Johna T. Myerse, jemuž se podařilo protiútokem získat opuštěné pozice zpět.²⁷¹

Koncem června se situace kolem vyslanectví uklidnila. Číňané zanechali přímých ztečí a obléhání vstoupilo do fáze občasných přestřelek a výpadů cizinců ve snaze zmocnit se čínských děl. Znovu se prokázala také neschopnost boxerů konkurovat nejen cizincům, ale i pravidelnému čínskému vojsku. Nepočetným obráncům však postupně narůstaly ztráty, které nebylo jak nahradit a jejich pozice se zhoršovala i přes nižší intenzitu střetů. Ty bez větších změn pokračovaly až do poloviny července. Obrat přinesly 16. července zprávy o pádu Tiencinu do rukou mezinárodních sil. Tváří v tvář tomuto neúspěchu se frakce na císařském dvoře snažily nalézt východisko z války. Umírnění hodnostáři v čele s princem Čchingem doufali v možné ukončení konfliktu a přesvědčili Cch'-si, aby přerušila útoky vůči legacím. Následující den tak Číňané jednostranně vyhlásili příměří, které vyčerpaní obránci s vděkem přijali.²⁷² Princ Čching navázal kontakt s Claudem MacDonaldem a Robertem Hartem, jejichž prostřednictvím nabídl obléhaným odchod do Tiencinu nebo možnost svěřit se pod ochranu Cung-li ja-menu a přesunout se do budov tohoto úřadu. Jakmile by bylo cizincům v Pekingu zajištěno bezpečí, neměly mít mezinárodní síly na pobřeží motivaci podnikat obtížné tažení na Peking. Vyslanci obdrželi na důkaz dobré vůle několik vozů s potravinami. Nabídnuta jim byla také možnost kontaktovat prostřednictvím nezašifrovaných telegramů své vlastní země. Ti však nabídku odmítli a trvali na poslání zašifrovaných zpráv, čemuž bylo posléze vyhověno.²⁷³

Vyjednávání zmařil příchod proválečného Li Ping-chenga. Poté, co 26. června dorazil do Pekingu, získal mimo jiných poct také pozici zástupce velitele Gardové armády Žung-lua. Díky Li Ping-chengovi upevnila konzervativní klika svoji pozici a popravou dvou umírněných ministrů zahájila 28. července čistku proti politickým soupeřům.²⁷⁴ Následující den byly obnoveny také útoky na vyslanectví. Boje nadále probíhaly v podobném duchu, jako před zahájením příměří. Nebyla však přerušena komunikace s Cung-li ja-menem, a obráncům se tak jeho prostřednictvím podařilo udržovat kontakt s okolním světem.²⁷⁵

²⁷¹ JELÍNEK, s. 92.

²⁷² COOPER, s. 90; PURCELL, s. 254.

²⁷³ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 220; VAN DE VEN, s. 636–637.

²⁷⁴ TAN, s. 106.

²⁷⁵ SKŘIVAN, *Zdvořilý nezájem*, s. 116.

Po vyhlášení války bylo obléháno také druhé útočiště cizinců v Pejčchangské katedrále. Na její obraně se kromě vojáků Paula Henryho podíleli také konvertité vyzbrojení improvizovanými zbraněmi, povětšinou dřevěnými kopími. Oproti legační čtvrti se zde mezi útočníky, vedenými princem Tuanem, nacházelo mnohem více boxerů. Jinak byl průběh obléhání podobný. Dělostřelecká palba nezpůsobila velké škody, a stejně tak selhaly i pokusy katedrálu zapálit. Velký problém představovala epidemie pravých neštovic, která mezi křesťany vypukla 29. června a kterou dále zhoršoval nedostatek potravin a vysoké teploty přesahující 40 stupňů Celsia. Oproti spolubojovníkům z legací nebyl obráncům katedrály dopřán odpočinek v podobě příměří, boje zde probíhaly po celou dobu až do příchodu záchranné expedice.²⁷⁶ Během obrany padl 30. července i její velitel Paul Henry. Asi nejhorší den obléhání zažili křesťané 12. srpna. Číňané vyhloubili tunel pod prostorem sirotčince ležícího přes ulici severně od katedrály a následně nechali pod budovou explodovat minu, což si vyžádalo život 136 osob včetně 51 dětí.²⁷⁷

Po pádu Tiencinu došlo k neoficiálnímu příměří také mezi čínskou armádou a mezinárodními silami v Č'-li. Do Číny přicházelo stále více koaličních vojáků, ovšem otázka jejich velení nebyla stále vyřešena. Rozhodování tak i nadále spočívalo v rukách velitelů jednotlivých kontingentů. Úvahy o spuštění druhé záchranné expedice²⁷⁸ znovu ožily po příchodu zpráv z pekingských legací. Jakmile byl vyvrácen černý scénář jejich zničení, začali velitelé uvažovat o jejich vysvobození. Za co nejbližší termín záchranné expedice loboval britský velitel generálmajor Alfred Gaselee.²⁷⁹ Přesné datum bylo diskutováno na poradě svolané admirálem Hildebrandtem 24. července a znovu na poradě velitelů pozemních sil v noci na 4. srpna.²⁸⁰ Na druhé schůzi se Gaseleemu s podporou svého amerického protějšku Adny Chaffeeho podařilo prosadit zahájení pochodu hned následující ráno. Bylo rozhodnuto postupovat podél řeky Paj-che, která měla sloužit k dopravě zásob. Němci se expedice neúčastnili, neboť většina jejich sil byla převelena do Šan-tungu. Každý z kontingentů měl podléhat pouze vlastnímu veliteli, centrální autorita během kampaně neexistovala.²⁸¹

²⁷⁶ EDGERTON, s. 77.

²⁷⁷ KEOWN-BOYD, s. 201–202.

²⁷⁸ Za první je považována Seymourova expedice.

²⁷⁹ Gaselee od Seymoura převzal velení nad britskými pozemními jednotkami v Č'-li.

²⁸⁰ OTSUKA, s. 121.

²⁸¹ SILBEY, s. 172.

Ráno 4. srpna se mezinárodní jednotky o síle necelých 19 000 mužů vydaly na pochod směrem k Pekingu.²⁸² Hned následujícího dne se postupující spojenci střetli s čínskou armádou a menším množstvím boxerů u města Pej-cchang. Číňané kolem města vybudovali opevnění a zaplavili přilehlá pole, aby ztížili nepřátelům postup. Obránci vytvořili také provizorní most z lodí, po kterém mohli rychle přesouvat své jednotky mezi oběma břehy. Naopak koalice musela své síly rozdělit. Rusové a Francouzi postupovali po levém břehu řeky, ale pod palbou uvázli až do konce bitvy v zaplavených polích. Větší úspěch měl postup Japonců, Britů a Američanů na pravém břehu. Měli zde k dispozici příznivější terén poskytující lepší krytí. Hlavní tíhu bojů nesli Japonci, kterým se podařilo prolomit pravé křídlo čínské obrany. Číňané zareagovali přesunutím všech sil na pravý břeh řeky. Následně za sebou strhli provizorní most a spořádaně ustoupili na severozápad směrem k Jang-cchunu.²⁸³ Přestože se koalici podařilo zvítězit, její velitelé byli překvapeni schopnostmi čínských vojáků, a především skvěle provedeným ústupem. Jejich slabinou však byla nízká přesnost střelby.²⁸⁴ Největší ztráty na straně koalice utrpěli Japonci, a to 60 mrtvých a 240 zraněných. Odhady čínských ztrát se liší, nejspíše byly o něco vyšší než v případě spojenců.²⁸⁵

Další střet následoval o den později 6. srpna u Jang-cchunu. Mezinárodní jednotky opět postupovaly na město po obou stranách řeky Paj-che, Japonci na pravém břehu, zbytek expedice na levém. Spojenci čelně zaútočili na čínské pozice a po těžkých bojích ještě zhoršených úmornými vedry se jim podařilo obranu prorazit. Ovšem stejně jako předchozí den, byl i nyní ústup Číňanů spořádaný. Britský poručík Richard Steel v deníku poznamenal: „*Číňané s sebou odnesli většinu svých mrtvých a raněných, takže jsme nemohli říct, jaké škody jsme způsobili. [...] Nepřítel se stáhl pryč skvěle, nenechal za sebou žádné zbraně.*“²⁸⁶ Ztráty koalice byly o něco menší než předchozí den. V průběhu bitvy a na následky zranění zemřelo 30–40 mužů, většinou Američanů a Britů, nejméně dva muži zahynuli v důsledku dehydratace a vysokých teplot.²⁸⁷

²⁸² Expedice se skládala z 8000 Japonců, 4800 Rusů, 3000 vojáků Britského impéria, z nichž většinu tvořili Indové, dále z 2500 Američanů a 800 Francouzů. SILBEY, s. 172; SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 225.

²⁸³ SILBEY, s. 177–178.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 186. Silbey uvádí několik výpovědí vojáků expedice, podle kterých měli Číňané ve zvyku střílet příliš vysoko a vždy nastavovat mířidla na největší možnou vzdálenost.

²⁸⁵ KEOWN-BOYD, s. 163.

²⁸⁶ CARRINGTON, George Williams (ed.), STEEL, Richard Alexander, *Through Peking's Sewer Gate. Relief of the Boxer Siege 1900–1901*, New York 1985, s. 16.

²⁸⁷ SILBEY, s. 185.

Výsledky bitev u Pej-cchangu a Jang-cchunu nenasvědčovaly tomu, že se cizincům podařilo čínský odpor zlomit. Spojenečtí velitelé se obávali dalších zadržovacích bojů a přechodu Číňanů k partyzánské válce. Mnohem větší skepse však panovala na čínské straně. Ju-lü po porážce u Jang-cchunu spáchal ještě též den sebevraždu. Porážky podkopaly morálku armády a k dezerci se nyní uchýlili i ti boxeři, kteří zůstali s armádou po bitvě u Tiencinu.²⁸⁸ Při dalším postupu se expedice nesetkala s výraznějším odporem, největší překážku představovaly vysoké teploty: „*Den byl hrozivě horký a cesta byla příšerná, písek a velmi vysoké plodiny.*“²⁸⁹ Dne 11. srpna si vzal život také Li Ping-cheng. Jeho smrt přivedla dvůr zpět k myšlence diplomatického řešení. Cch'-si jmenovala císařským dekretem Li Chung-čanga zástupcem pro vyjednávání s cizinci a pověřila generála Sung Čchinga dohodnout s expedicí příměří, zároveň však došlo k zintenzivnění útoků na legace i Pejčchangskou katedrálu.²⁹⁰ O den později dosáhla expedice města Tchung-čou a byly zahájeny přípravy na dobytí Pekingu. Velitelé se 13. srpna rozhodli vést společný útok na hradby až 15. srpna po předchozím pečlivém průzkumu. Tento plán narušila vzájemná rivalita jednotlivých národů a touha osvobodit legace jako první. Ještě v noci ze 13. srpna zahájili útok na východní hradby Tatarského města Rusové. To přimělo k zapojení i zbylé účastníky a ráno 14. srpna se tak na útoku podílela celá expedice. Největšího úspěchu dosáhli Britové, kterým se podařilo zdolat obranu čínského města a postupovat skrze něj až k jižnímu okraji Tatarského města. Přibližně kolem patnácté hodiny se vojáci indického 7. rádžputského pěšího pluku probili až k odvodňovací stoce ležící v úseku hradeb pod kontrolou obránců vyslanectví. Ti rychle odstranili kovovou mříž a umožnili Indům vstoupit do legační čtvrti. Později se do města podařilo proniknout i dalším kontingentům, ovšem menší střety pokračovaly po několik dalších dnů.²⁹¹ V průběhu bitvy se císař i Cch'-si stále nacházeli uvnitř Zakázaného města. Peking ve spěchu opustili až 15. srpna pod záminkou inspekční cesty do provincií. Křesťané v Pejčchangské katedrále byli zachráněni až 16. srpna, kdy k obráncům pronikly současně japonské a britsko-francouzsko-ruské oddíly.²⁹²

²⁸⁸ COHEN, s. 54.

²⁸⁹ CARRINGTON (ed.), STEEL, s. 17.

²⁹⁰ TAN, s. 110–111.

²⁹¹ CARRINGTON (ed.), STEEL, s. 20; KEOWN-BOYD, s. 180.

²⁹² MORSE, s. 282.

Odhady počtu obětí během obléhání se liší, většinu padlých z řad cizinců tvořili vojáci legační strážce.²⁹³ Mnohem více obětí bylo mezi čínskými křesťany, v součtu necelých 1000 osob.²⁹⁴ Peking byl po obsazení rozdělen do okupačních zón mezi jednotlivé národnosti. Kromě pěti mocností nesoucích hlavní podíl na dobytí Pekingu obdrželi vlastní sektor také Němci. Ve všech zónách následně docházelo ke zločinům vůči místnímu obyvatelstvu. Převážně se jednalo o rozsáhlé rabování, které dosáhlo až takové úrovně, že muselo být regulováno zřízením speciálních komisí.²⁹⁵ Zřejmě nejhorší byla situace v části města svěřené Rusům, odkud se obyvatelé snažili uprchnout do ostatních sektorů. Naopak relativně mírně bylo s místními zacházeno v japonské zóně.²⁹⁶ Zakázané město mělo být ponecháno bez trvalé přítomnosti spojeneckých vojáků, nejprve v něm však byla 28. srpna uspořádána vojenská přehlídka k příležitosti vítězství mezinárodních sil.²⁹⁷

4.5 Ruská intervence v Mandžusku

Na počátku boxerského povstání se situace v Mandžusku nelišila od dění v jiných provinciích. Od března 1900 se ve městech a vesnicích začala objevovat náborová propaganda a pozvolna se zvyšoval i počet drobných incidentů, které postupně přerostly ve vypalování kostelů a útoky na křesťanské komunity.²⁹⁸ Kromě boxerů zde dlouhodobě působily také skupiny banditů, tzv. *chunchuzů*. Význam Mandžuska spočíval především v zájmech jednotlivých velmocí. Za svoji sféru vlivu jej tradičně považovalo Rusko, které zde dále posílilo svoji pozici ziskem Port Arthuru během boje o koncese. Na počátku povstání se v Mandžusku nacházel větší počet ruských vojáků a civilistů, z nichž velkou část tvořili strážci a zaměstnanci místní dráhy.²⁹⁹

První závažný útok zaznamenali Rusové v dubnu. Při přepadení byl zabit jeden důstojník a dva kozáci dohlížející na železnici. Petrohrad nicméně tento dosud ojedinělý incident přehlédl a setrval v přesvědčení, že nenávisť Číňanů k cizincům není zaměřena proti pravoslavným Rusům.³⁰⁰ K přehodnocení tohoto názoru došlo až v důsledku událostí z června 1900 v provincii Č'-li. Vydání císařského výnosu

²⁹³ Morse udává 76, Keown-Boyd 80 a Purcell 66 cizinců padlých v boji při obraně legací. Keown-Boyd dále uvádí 13 cizinců padlých při obraně Pejčchangské katedrály, zatímco Morse pouze 11. KEOWN-BOYD, s. 258, MORSE, s. 280–282, PURCELL, s. 252.

²⁹⁴ KEOWN-BOYD, s. 258.

²⁹⁵ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 96.

²⁹⁶ EDGERTON, s. 81.

²⁹⁷ SILBEY, s. 215.

²⁹⁸ LI, s. 113.

²⁹⁹ EDGERTON, s. 44.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 46.

vyhlašujícího válku vyvolalo zejména na jihu Mandžuska vlnu boxerských útoků. Dobře vyzbrojená železniční stráž se však dokázala povětšinou bez problémů ubránit. Nepokoje vyvolaly v Petrohradu debatu o případné intervenci, kterou však s výjimkou ministra války Alexeje Nikolajeviče Kuropatkina většina ministrů odmítala. Witte se rozhodl raději uvolnit finance na posílení obrany železnic. Část peněz byla využita i na úplatky pro místní úředníky, na jejichž pomoc se Rusové spoléhali. Zabránit ruské intervenci se pokoušel také Li Chung-čang. Guvernéry severovýchodních provincií v telegramu vyzval k zajištění ochrany cizinců a zachování neutrality po vzoru jižních provincií.³⁰¹

Zásadní ránu ruským snahám o zachování míru v Mandžusku zasadilo rozhodnutí guvernéra provincie Feng-tchien Ceng-čchiho uposlechnout císařský výnos a zapojit do bojů s cizinci pravidelné vojsko. Splnění tohoto rozkazu se 25. června ujal jeho zástupce Ťin-čchang. Pod jeho velením zahájili Číňané sérii útoků na železnice. Podařilo se jim donutit Rusy vyklidit většinu Mandžuska a opevnit se ve větších městech. K obléhání Rusů ne nepodobnému tomu v Pekingu tak došlo například v Charbinu.³⁰² Ťin-čchangovy akce znamenaly pro válečnou stranu v Petrohradu vhodný argument pro zahájení invaze. Bez existence reálné alternativy dal svůj souhlas k jejímu zahájení i Witte. Rusko mobilizovalo jednotky Sibiřského a Amurského vojenského okresu. Jako první vstoupil do Mandžuska 9. července generálmajor Vladimír Viktorovič Sacharov. Jeho úkolem bylo postupovat z Chabarovsku po řece Sungari do Charbinu a zachránit tamní cizince. Witte informoval čínského vyslance v Petrohradě o vstupu ruských jednotek 11. července. Ujistil jej, že Rusové postupují pouze s cílem zajistit bezpečnost železnic a cizinců. Zároveň na něj apeloval, aby čínská vojska nekladla odpor s příslibem, že Petrohrad stáhne své síly, jakmile bude dosaženo potlačení povstání.³⁰³

Kromě Chabarovsku postupovali Rusové do Mandžuska také ve třech dalších směrech, z Blahověščensku, Vladivostoku a na jihu z Port Arthuru. K prvnímu závažnějšímu střetu došlo u města Aj-chuej³⁰⁴ ležícího naproti Blahověščensku na opačném břehu Amuru. Místní posádka se pokusila 14. července ostřelováním zastavit ruské lodě převážející po řece vojáky. Další den zahájila palbu přes hranici a po několik následujících dní ostřelovala téměř nechráněný Blahověščensk. Město bylo zachráněno

³⁰¹ TAN, s. 158.

³⁰² VAN DER OYE, s. 75.

³⁰³ TAN, s. 159.

³⁰⁴ Jedná se o dnešní město Chej-che.

až 21. června s příchodem ruských posil. O dva dny později byl dobyt Aj-chuej. Během ostřelování došlo v Blahověščensku k pogromu, při kterém byli jeho čínští obyvatelé násilím vyhnáni z města a pod hrozbou smrti donuceni podstoupit pochod ke třináct kilometrů vzdálenému přivozu přes řeku. Tam jim bylo nařízeno přeplavat na druhý břeh Amuru. Většina jich při tom vinou silného proudu v řece utonula. Během několika dní přišlo v okolí Blahověščenska o život 3000–3500 Číňanů a Mandžů.³⁰⁵

Tatarským generálům se nepodařilo klást invazi žádný významný odpor. Za cenu minimálních ztrát se část ruského vojska během srpna rychle zmocnila Ciciharu, zatímco Sacharovovy síly osvobodily Charbin. Během září získali Rusové kontrolu nad většinou území provincií Ťi-lin a Chej-lung-t'iang. Většina čínských sil se buď vzdala bez boje, nebo dezertovala a přidala se k banditům. Civilní správa v okupovaných územích byla ponechána v rukách čínských úřadů. Dne 1. října se ruská vojska zmocnila Mukdenu, čímž intervence dosáhla svého cíle.³⁰⁶ Petrohrad si razantní akcí zajistil ochranu svých investic, zabránil intervenci jiné mocnosti a získal vojenskou kontrolou nad celým územím Mandžuska, kde bylo soustředěno 200 000 ruských vojáků.³⁰⁷

Ještě před skončením bojů začalo vyjednávání o předání okupovaných území zpět do rukou Číny. Vedením rozhovorů byl za čínskou stranu pověřen Li Chung-čang, který usiloval o co nejrychlejší stažení Rusů. Byl ovšem ochoten učinit kompromis a přistoupit na setrvání části jejich sil určených pro ochranu železnic. Jako vstřícné gesto doporučil dvoru odsoudit a potrestat vojenské guvernéry, kteří se postavili proti intervenci. Rusové však nevedli jednání pouze s Lim, ale také s guvernérem Ceng-čchiem. Guvernér obdržel od prince Čchinga instrukce zabránit pokračování bojů, aby mohlo dojít k zahájení vyjednávání se všemi velmocemi. Ceng-čchi proto vyslal svého pověřence Čou Miena dohodnout příměří s ruským admirálem Jevgenijem Ivanovičem Alexejevem. Čou Mien však překročil svoji pravomoc, když bez svolení guvernéra 10. listopadu podepsal ruský návrh smlouvy o příměří.³⁰⁸ Tato dohoda o devíti bodech byla následně předložena k podpisu i Ceng-čchiho. Její text obsahoval demobilizaci čínských jednotek v Mandžusku, vydání veškerých zbraní a munice Rusům, demontáž opevnění a přímou ruskou správu některých oblastí. Patrně nejvýznamnějším bodem bylo jmenování ruského rezidenta v Mukdenu, který měl

³⁰⁵ EDGERTON, s. 48.

³⁰⁶ VAN DER OYE, s. 76.

³⁰⁷ HSÜ, s. 402.

³⁰⁸ MORSE, s. 344.

disponovat rozsáhlými pravomocemi a přístupem ke všem informacím guvernéra. Ceng-čchih předložil k textu své výhrady, ale byl ujistěn, že se jedná pouze o provizorní řešení, které bude možné později revidovat. Z obav z možného selhání jednání se 30. listopadu rozhodl smlouvu podepsat.³⁰⁹ Císařský dvůr obdržel zprávy o podpisu až v lednu 1901 a již od počátku se ke smlouvě stavěl odmítavě. Guvernér podle něj neměl pravomoc uzavřít jakoukoliv, byť provizorní dohodu bez předchozí konzultace. Císařský dvůr proto zahájil diplomatická jednání s cílem revidovat podmínky smlouvy Ceng-Alexejev. Otázka nového uspořádání v Mandžusku začala úzce souviset s mírovými jednáními mezi dvorem a mocnostmi.³¹⁰

³⁰⁹ HSÜ, s. 402.

³¹⁰ TAN, s. 168.

5 Mírová jednání

5.1 Cesta k boxerskému protokolu

Po dobytí Pekingu se mezinárodní síly i čínský dvůr dostaly do obtížné situace. Pád hlavního města neznamenal okamžité ukončení vojenských operací. Útěk císaře a císařovny vdovy naopak zapříčinil, že v danou chvíli neměli cizinci s kým jednat. Mezinárodní jednotky se nadále dostávaly do menších střetů s čínskou armádou a zbytky boxerů, ale po pádu Pekingu neměly žádný plán, jak dále postupovat. Velkou organizační výzvou představovala také správa okupovaných území. Spojenci museli čelit odporu obyvatel a vypořádat se s následky bojů. Zatímco Peking byl rozdělen do jednotlivých zón, v Tiencinu vznikla provizorní vláda s velkými pravomocemi složená ze zástupců velmocí, která vynikala efektivitou a město úspěšně spravovala až do 15. srpna 1902. Situaci velmoci rovněž využily k rozšíření svých koncesí v Tiencinu, nově zde získali území také další státy včetně Rakouska-Uherska.³¹¹

Otázkou zůstávalo, zdali Cch'-si i přes neúspěchy neplánuje pokračovat ve válce. V prvních dnech po svém útěku vydala císařovna vdova guvernérovi Jü-sienovi a generálu Tung Fu-siangovi rozkazy posílit obranu provincie Šan-si, ale zároveň 19. srpna 1900 výnosem nařídila Žung-luovi a několika dalším hodnostářům vrátit se do Pekingu a zahájit jednání. Ten však neuposlechl, a namísto setrvání ve městě odcestoval do Pao-tingu. Žung-lu si správně uvědomoval, že kvůli své účasti na obléhání legací bude jako vyjednaváč pro protistranu nepřijatelný. Raději se proto vrátil ke dvoru, kde vystupoval proti stoupencům pokračování války.³¹²

Do Pekingu byl v průběhu povstání opakovaně povolán také Li Chung-čang, který však svůj příchod záměrně odkládal a od 21. července vyčkával v Šanghaji.³¹³ V jeho úmyslném zdržení hrály roli dva důvody. Předně se Li obával, že pokud by se osobně dostavil do Pekingu, budou jeho pokusy přesto sabotovány konzervativci. Potřeboval proto, aby se Tuanova klika v očích císařovny vdovy nejprve sama zdiskreditovala vlastní neschopností. Tato strategie přinesla ovoce. Po vojenských neúspěších byl Li dne 7. srpna jmenován zmocněncem pro jednání s cizinci a 24. srpna mu bylo povoleno vést jednání dle vlastního uvážení.³¹⁴ Druhým důvodem byla snaha zajistit si uznání své pozice zmocněnce všemi velmocemi a získat předběžnou podporu

³¹¹ BICKERS, TIEDEMANN (ed.), s. 133–135.

³¹² HSÜ, s. 399.

³¹³ CHAN, Lau Kit-ching, *Li Hung-chang and the Boxer Uprising*. In: *Monumenta Serica* 32, 1976, 1, s. 63.

³¹⁴ TAN, s. 125.

alespoň některé z nich. S osobou Li Chung-čanga měli problémy především Němci a Britové, kteří jej považovali za proruského. Nejednalo se o zcela mylné tvrzení, Li pragmaticky chápal spolupráci s Ruskem jako nutnost, neboť neměl k dispozici lepšího spojence. Proti jeho jmenování se přímo v Pekingu postavil Robert Hart, když se 21. srpna setkal se zástupci dvora a doporučil jim namísto Liho raději bývalého šéfa Cung-li ja-menu prince Čchinga. Jeho radu vyslyšel dvůr jen částečně, princ Čching byl zmocněn k vedení jednání, ovšem měl tak činit ve spolupráci s Li Chung-čangem.³¹⁵

Předtím, než mohla být vyjednávání zahájena, musely být dořešeny některé otázky. Velmoci považovaly za vhodné vyčkat s jejich začátkem až do návratu dvora do Pekingu, který však z čínského pohledu nebyl na pořadu dne, a kromě konzervativců se proti němu stavěli také vicekrálové ve střední Číně.³¹⁶ Cch'-si se odmítala vrátit, neboť by v Zakázaném městě byla vydána na milost mezinárodním jednotkám. Jako podmínku svého návratu stanovila odchod spojeneckých vojsk z hlavního města, čemuž byl nakloněn také Petrohrad. Hrabě Lamsdorff oznámil 26. srpna plánované stažení ruských jednotek a vyslanectví z Pekingu do Tiencinu a nótou vyzval ostatní velmoci, aby učinily totéž.³¹⁷ Žádná však tento krok nepodpořila, pro Německo bylo z hlediska prestiže nepřijatelné stáhnout mezinárodní jednotky ve chvíli, kdy jejich velitel Waldersee ještě ani nedorazil do Číny. Ostatní velmoci považovaly za vhodné s tímto krokem vyčkat až do návratu dvora, který byl však ponecháním jednotek ve městě vyloučen. Čína nicméně začátkem září dosáhla alespoň uznání svých zmocněnců prince Čchinga a Li Chung-čanga, jenž na palubě ruské lodi dorazil 18. září do Ta-ku.³¹⁸

Druhou překážku představovala otázka potrestání organizátorů povstání – proboxerských úředníků na nižších pozicích. Z vysoce postavených čínských činovníků požadovali spojenci potrestání prince Tuana, generála Tung Fu-sianga a zejména guvernéra Jü-siena, jemuž dávali za vinu masakr cizinců v Tchaj-jüanu. Tvrdé tresty prosazovala především německá vláda, která v nótě z 18. září požadovala vydání hlavních viníků do rukou cizinců, aby mohli být následně popraveni.³¹⁹ Velká část obviněných osob však stále zastávala vysoké posty u dvora, který se v září přesunul do Tchaj-jüanu a 23. října dorazil do Sia-nu v provincii Šen-si. Tungovo vydání nepřipadalo v danou chvíli v úvahu, neboť velel zbytku vojsk doprovázejících dvůr,

³¹⁵ VAN DE VEN, s. 643.

³¹⁶ CHAN, s. 70.

³¹⁷ OTTE, s. 196–197.

³¹⁸ TAN, s. 128.

³¹⁹ MORSE, s. 308.

a pozice císařovny vdovy tak závisela na jeho loajalitě. V očích dvora navíc nebylo za co Tunga trestat, neboť jako generál pouze plnil rozkazy, za které nemohl nést odpovědnost. Li Chung-čang přesto doporučil Němcům vyhovět a v tomto stanovisku jej podpořil i Jüan Š'-kchaj.³²⁰ Vicekrálové Čang Č'-tung a Liou Kchun-i navrhovali udělit konzervativcům mírnější tresty a vyloučit je ze dvora a státní správy. Cch'-si, která si plně uvědomovala neúspěchy dosavadní politiky, se rozhodla velmocím vyjít vstříc. Dne 25. září vydala výnos, kterým odebrala předním proboxerským hodnostářům jejich úřady a předala prince Tuana k potrestání rodovému soudu. O tři dny později byl svého postu zbaven také Jü-sien.³²¹ Tento krok znamenal definitivní pád konzervativní kliky, z níž se u moci udržel pouze zatím nepotrestaný Tung. Cizím diplomatům však připadal výnos příliš mírný a požadovali daleko tvrdší opatření. V následujících měsících se odehrálo složité vyjednávání o potrestání konkrétních jedinců, během kterého dvůr zpřísnil navrhované tresty a postupně se snažil omezit moc generála Tunga, na jehož popravě Němci trvali. V průběhu listopadu byl Tung donucen několikrát snížit početní stav svých jednotek a o část vlivu jej připravil rovněž příchod Žung-lua do Si-anu.³²²

Zatímco probíhala předběžná jednání, mezinárodní síly v Č'-li podnikly několik menších akcí. Většinou se jednalo o trestné expedice, které měly za úkol zlikvidovat přetrvávající ohniska odporu, popřípadě vyprostit skupiny dosud obléhaných křesťanů. Dne 11. září německá námořní pěchota společně s indickou jízdou uspořádala výpravu proti městu Liang-siang. Při jeho neúspěšné obraně padlo 800 čínských vojáků a boxerů a město bylo po svém pádu spojenci vypáleno. Další expedice byla podniknuta do oblasti západně od Pekingu ve dnech 16.–17. září, ovšem chybou špatné koordinace spojeneckých kolon se nepodařilo Číňany obklíčit a celá výprava se omezila na zničení dvou chrámů a pagody.³²³

Koaliční velitelé se přes nesouhlas admirála Alexejeva rozhodli 27. září zmocnit také strategicky důležitých pevností v Šan-chaj-kuanu a v nedalekém přístavu Čchin-chuang-tao. Zhostit se tohoto úkolu měl viceadmirál Seymour, který určil datum útoku na 2. října.³²⁴ Jeho plány se však ukázaly být zbytečné díky akci britského diplomata Waltera Hilliera. Na palubě *HMS Pigmy* dorazil do Šan-chaj-kuanu před

³²⁰ HSÜ, s. 398–399.

³²¹ TAN, s. 138.

³²² PURCELL, s. 260.

³²³ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 230.

³²⁴ OTSUKA, s. 123.

začátkem útoku a přesvědčil místního velitele, aby pevnosti bez boje opustil. Ten tak učinil nejspíše v souladu s nařízením Li Chung-čanga neklást mezinárodním jednotkám odpor. Britové obě města obsadili podle původního plánu 2. října, vztyčili zde vlajky států koalice a pevnosti byly poté rozděleny do správy mezi jednotlivé mocnosti. Přístav v Čchin-chuang-tau byl následně rozšířen, aby skrz něj mohly lépe proudit zásoby pro mezinárodní jednotky.³²⁵

K dalším expedicím přispěl příjezd velitele spojeneckých sil Alfreda von Waldersee do Tiencinu 27. září. Polní maršál toužil vynahradit německou neúčast na srpnových bitvách a dobytí Pekingů sváděním dalších bojů s čínskou armádou a boxery, kteří se však až na výjimky vrátili do svých vesnic. Německé jednotky na jeho příkaz hlídkovaly v okolí Pekingů, přičemž se dopouštěly rabování, a snažily se nalézt vhodnou záminku pro boj. Dne 17. října Waldersee dorazil do Pekingů, kde si zřídil velitelství v prostorách Zimního paláce. O den později zorganizoval vojenskou expedici do Pao-tingu, které se účastnilo 3500 mužů a která skončila naprostým neúspěchem. Číňanům se povedlo evakuovat ještě před příchodem spojenců, navíc dříve než Němci obsadil město francouzský kontingent. Spojenecké síly se musely spokojit s prostým vypleněním města a návratem do Pekingů. V průběhu podzimu klesala ochota většiny mocností podílet se na trestných výpravách, čímž se jejich počet postupně snižoval, a nakonec se staly především německou záležitostí.³²⁶

Manévry spojeneckých jednotek na jedné straně vyvíjely tlak na císařský dvůr, na druhé straně však nestačily k tomu, aby bezpodmínečně přijal kladené požadavky. S výjimkou Německa toužily také velmoci po rychlém řešení, neboť vojenská přítomnost v Číně přinášela nemalé náklady. Ve snaze posílit svoji pozici v povodí Jang-c' usiloval Londýn o dohodu s Berlínem, přičemž jejím obsahem měla být garance politiky otevřených dveří a společný postup proti pokusům třetích zemí získat v Číně další území. Výsledná smlouva z 16. října však představovala spíše prohlášení o společných zájmech obou velmocí, a navíc se omezovala na území jižně od 38. rovnoběžky a nevztahovala se tak na sever země ani samotný Peking.³²⁷ K stále větším konfliktům docházelo mezi Británií a Ruskem, neboť ruské jednotky obsadily železnici mezi Pekingem, Tang-ku³²⁸ a Šan-chaj-kuanem, před povstáním

³²⁵ OTSUKA, s. 124.

³²⁶ MORSE, s. 316–317; SILBEY, s. 221. Ruské jednotky se na výpravách vůbec nepodílely a na základě snah Petrohradu udržet dobré vztahy s Čínou byly staženy do okolí Tiencinu.

³²⁷ OTTE, s. 212.

³²⁸ Město ležící mezi Tiencinem a pevnostmi v Ta-ku.

provozovanou Brity. Ti se s protestem obrátili na Walderseeho, jehož možnosti však byly značně limitované. Waldersee neměl dostatečnou autoritu, aby mohl Rusům opuštění železnice nařídít a nehodlal pro zájmy Londýna ohrozit německo-ruské vztahy. Ve snaze docílit stažení ruských vojsk se proto omezil na diplomacii. Jednání však pokračovala jen velmi pomalu a dohody o vrácení železnice zpět do britských rukou bylo dosaženo až na počátku následujícího roku.³²⁹

Začátkem října pokusy o návrat dvora ztroskotaly, rozpory mezi mocnostmi rostly a předběžná jednání s čínskými zmocněnci se omezovala na otázku potrestání viníků. Ke zmatku přispěly také personální změny, např. britský vyslanec Claude MacDonald byl vystřídán Ernestem Masonem Satowem, a nepřítomnost ruského vyslance Gierse, který se nacházel v Tiencinu a zpět do Pekingu se vrátil až 21. října.³³⁰ Pokroku bylo dosaženo až iniciativou francouzské vlády, která jako základ pro vyjednávání vypracovala návrh o šesti bodech. Hned první z nich stanovil požadavek potrestání viníků, ovšem rozsah trestů měl být předmětem jednání. Zbylé body zahrnovaly reparace, zákaz dovozu zbraní a munice a posílení přítomnosti velmocí v severní Číně za účelem zajištění bezpečnosti legací. Francie svůj návrh zveřejnila formou nóty 4. října, a i přes jisté výhrady USA byl všemi velmocemi přijat.³³¹

V průběhu příštích týdnů proběhly o návrhu další diskuze. Původní body byly ponechány jen s drobnými úpravami, diplomaté nicméně do návrhu zařadili několik dalších podmínek, obsahujících např. zveřejnění zákazu členství v tajných společnostech pod trestem smrti, či nahrazení Cung-li ja-menu ministerstvem zahraničních věcí.³³² S nótou byli seznámeni také Li a princ Čching, kteří ji shledali přijatelnou, a především usilovali o rychlé zahájení rozhovorů. Museli však vyčkat do zpracování konečné verze společné nóty, která byla čínské straně předložena až 24. prosince.³³³ Dvůr byl s nótou seznámen o tři dny později. Její text byl považován za uspokojivý, nicméně zmocněnci byli přesto instruováni pokusit se dosáhnout co největších možných ústupků. Li Chung-čang odpověděl, že úpravy návrhu nejsou

³²⁹ OTTE, s. 230–231; SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 229. Německo podepsalo s Británií a Ruskem první smlouvu 17. ledna 1901 a druhou 15. února 1901, jejímž podpisem byla železnice navrácena zpět britské správě.

³³⁰ MORSE, s. 332–333.

³³¹ Tamtéž, s. 339–340.

³³² Tamtéž.

³³³ SILBEY, s. 225.

možné a doporučil dvoru jej co nejrychleji akceptovat. Po získání souhlasu 10. ledna 1901 mohl Li nótu přijmout a zahájit samotná vyjednávání.³³⁴

Stejně jako v případě předběžných rozhovorů byla i nyní klíčová otázka potrestání viníků povstání. Ve snaze dosáhnout řešení dvůr 13. února dále zpřísnil udělené tresty. Když se diplomaté nespokojili ani s tímto krokem, byl 21. února vydán v pořadí již čtvrtý, ještě tvrdší výnos, který již byl protistranou přijat.³³⁵ V dalších měsících zástupci velmocí předložili seznam 142 provinčních úředníků, kteří měli pomáhat boxerům, přičemž z tohoto počtu bylo dvorem shledáno vinnými a potrestáno 119 osob.³³⁶ Souběžně s jednáními v Pekingu předali 16. února Rusové Číně návrh smlouvy k uspořádání situace v Mandžusku, jejíž podmínky v praxi předpokládaly trvalou okupaci. Pokus Petrohradu o separátní dohodu se setkal s velkou kritikou zbytku země, především Japonska. Císařský dvůr o přijetí ruského návrhu skutečně uvažoval, ale konečné rozhodnutí ponechal na vyslanci v Petrohradě Jang Ťüovi, který se nakonec i přes velký nátlak rozhodl 23. března smlouvu nepodepsat. Zklamání Rusové reagovali 6. dubna prohlášením, ve kterém vyjádřili svou ochotu Mandžusko opustit, ovšem zdůraznili, že jim to přetrvávající situace prozatím neumožňuje.³³⁷

Postoj jednotlivých mocností se lišil rovněž v otázce finančního odškodnění. Americký vyslanec Edwin H. Conger navrhl 16. února nejprve stanovit maximální částku, kterou je Říše středu schopná zaplatit, a tu posléze rozdělit mezi jednotlivé státy. Tento plán se ale setkal s odporem Francie, Německa a Ruska, které prosadily stanovení celkové výše náhrady na základě odhadu škod a vojenských nákladů jednotlivých zemí. Pro výpočet odhadu nároků soukromých osob byla 23. února zřízena mezinárodní komise.³³⁸ Souhrn veškerých reparací byl k 1. červenci 1901 stanoven na 462 538 116 chajkuanských taelů, přičemž požadovaná částka byla posléze snížena na 450 milionů taelů, tedy 67,5 milionů liber, ze kterých měly necelou polovinu obdržet Rusko a Německo.³³⁹

Přestože jednání již probíhala, německá strana nebyla s jejich průběhem spokojena a Waldersee postoj své země reflektoval 15. února rozhodnutím obnovit

³³⁴ TAN, s. 156.

³³⁵ CHAN, s. 81.

³³⁶ TAN, s. 223.

³³⁷ HSÜ, s. 402–403.

³³⁸ TAN, s. 224.

³³⁹ KING, Frank H. H., *The Boxer Indemnity. Nothing but Bad*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 3, s. 669. Přesné nároky jednotlivých zemí a přidělené částky viz. MORSE, s. 353.

velké vojenské operace a zahájit přípravy pro tažení do Si-anu.³⁴⁰ Od plánu však 28. března opustil, když pro něj nedokázal získat mezinárodní podporu. Po tomto neúspěchu naopak 6. dubna navrhl postupné stažení jednotek z Číny. Sám polní maršál ještě před podpisem finální smlouvy odplul 3. června 1901 zpět do Německa.³⁴¹

5.2 Boxerský protokol

Dne 7. září 1901 konečně dospěla několik měsíců trvající vyjednávání k zdárnému konci přijetím tzv. Boxerského protokolu. Kromě zástupců 11 zúčastněných zemí jej za Čínu podepsali Li Chung-čang a princ Čching. Dokument obsahoval 12 článků založených na původních bodech nóty z 24. prosince 1900 a 19 dodatků, z nichž většinu tvořily výnosy císařského dvora.³⁴²

Článkem I. Čína přijala závazek vyslat do Berlína prince Čchuna, aby německému císaři osobně předložil omluvu za vraždu vyslance Kettelera. Čchun z Pekingu do Berlína odcestoval 12. července 1901 ještě před podpisem protokolu. Na místě Kettelerovy smrti měl být zřízen pomník s vyjádřením lítosti v němčině, latině a čínštině. V podobném duchu se nesl článek III., který stanovil povinnost vyslat zvláštního vyslance do Japonska, aby zde přednesl omluvu za vraždu tajemníka Sugijamy.³⁴³

Článek II. potvrzoval tresty pro čelní podporovatele boxerů podle výnosu z 21. února 1901. Princ Tuan byl odsouzen k trestu smrti, nicméně dvoru byla ponechána možnost zmírnit rozsudek formou milosti na doživotní exil. Zbytek života tak strávil ve vyhnanství v Sin-ťiang. Jü-sien byl pro svůj podíl na povstání popraven, zatímco Tung Fu-siang byl „jen“ zbaven veškerých funkcí. Druhá část článku obsahovala pětiletý zákaz konání úřednických zkoušek ve všech městech, ve kterých byli zabiti či týráni cizinci.³⁴⁴ V textu nebyla zmínka o šestnáctiletém následníkovi trůnu Pchu-ťünovi, který se událostí boxerského povstání aktivně neúčastnil. Exil jeho otce Tuana a rozpad konzervativní kliky jej však připravily o podporu a 30. listopadu 1901 byl zbaven nástupnictví.³⁴⁵ Článek IV. obsahoval závazek Číny

³⁴⁰ CARRINGTON, s. 87, SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 230.

³⁴¹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 232.

³⁴² Komplettní text boxerského protokolu viz. BEVANS, Charles Irving (ed.), *Treaties and other International Agreements of the United States of America 1776–1949*, Washington 1968, s. 302–330.

Podmínky protokolu analyzují MORSE, s. 349–359 a TAN, s. 233–236.

³⁴³ Článek II. Boxerského protokolu, BEVANS (ed.), s. 303–304.

³⁴⁴ Článek IV. Boxerského protokolu, BEVANS (ed.), s. 304.

³⁴⁵ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 234.

postavit památníky na znesvěcených cizineckých hřbitovech a článek V. zakazoval dovoz zbraní, munice a materiálu pro jejich výrobu po minimální dobu dvou let.³⁴⁶

Otázku stanovené peněžní náhrady řešil článek VI. Vysoké zadlužení Číny činilo získání úvěru pro splacení reparací obtížným, velmoci proto přijaly řešení v podobě poskytnutí mezinárodní půjčky s roční úrokovou sazbou 4 % se splatností do roku 1940, což byly podstatně výhodnější podmínky, než jaké bylo možné získat u běžné komerční banky.³⁴⁷ Přestože byl dluh stanoven ve stříbrných taelech, podle podmínek půjčky měl být splácen ve zlatě. Velmoci se také shodly na zvýšení čínského dovozního cla na hodnotu 5 %, aby tak poskytly Říši středu nový zdroj příjmů, ze kterého by mohla splátky financovat.³⁴⁸ Celkové náklady na splacení 450 milionů taelů tak měly v roce 1940 činit 982 milionů taelů.³⁴⁹ Zadlužení představovalo pro Čínu podstatnou zátěž, neboť se projevilo nedostatkem kapitálových investic a obtížemi se získáním dalších úvěrů. Ke zlepšení podmínek splacení paradoxně přispěla první světová válka, po které Čína nadále nemusela plnit své závazky vůči Německu a revolucí zmítanému Rusku.³⁵⁰

Články VII., VIII. a IX. se vztahovaly k budoucímu zajištění bezpečí diplomatů a cizinců v Pekingu. Cizinci získali právo opevnit legační čtvrt', která byla nově nepřístupná čínskému obyvatelstvu. Každá z velmocí zde také mohla udržovat stálou stráž. Po zkušenostech z boxerského povstání si mocnosti také vynutily zničení pevností v Ta-ku a právo umístit na stanovených místech mezi Pekingem a pobřežím své jednotky za účelem ochrany komunikací.³⁵¹

Problematicke boxerů se v protokolu dostalo jen malého prostoru, neboť byla již vyřešena výnosy císařského dvora. Dne 1. února 1901 bylo pod trestem smrti navždy zakázáno členství v proticizineckých společnostech, další výnosy pak ukládaly tresty konkrétním jedincům a zavedena byla také povinnost místních úředníků neprodleně potírat jakékoliv projevy nenávisti k cizincům a trestat nedodržování přijatých smluv. Požadavky cizinců se tak ve článku X. omezily na zveřejnění konkrétních výnosů ve všech okresních městech po dobu dvou let. Článek XI. s boxerským povstáním přímo nesouvisel – věnoval se projektům zlepšení splavnosti řek Paj-che a Chuang-pu a jejich financování.³⁵²

³⁴⁶ Článek V. Boxerského protokolu, BEVANS (ed.), s. 304–305.

³⁴⁷ KING, s. 669.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 670.

³⁴⁹ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 235.

³⁵⁰ KING, s. 677. Sovětské Rusko se vzdalo svého podílu na náhradě v roce 1922.

³⁵¹ Články VII.–IX. Boxerského protokolu, BEVANS (ed.), s. 306–307.

³⁵² Články X.–XI. Boxerského protokolu, BEVANS (ed.), s. 307–308.

V závěrečném článku XII. byla zahrnuta přeměna Cung-li ja-menu na nové ministerstvo zahraničních věcí (*Waj-wu-pu*), jeho podstatu však tvořilo prohlášení o čínském přijetí podmínek a plán stažení mezinárodních jednotek. Ty měly s výjimkou legační stráže a vojáků umístěných podle článku IX. opustit Peking 17. září 1901 a provincii Č'-li 22. září. Obsah protokolu nijak neřešil situaci v Mandžusku, které bylo nadále okupováno ruskými vojsky. Tento stav vadil zejména Tokiu, které uvažovalo o válce, ale nakonec sebekriticky přiznalo, že se nemůže odvážit akce bez podpory další mocnosti.³⁵³ Petrohrad souhlasil s postupným stahováním svých jednotek až 4. dubna 1902. Proběhnout mělo během následujícího roku a půl, ovšem Rusové termín nedodrželi a v okupaci pokračovali až do své porážky v rusko-japonské válce v letech 1904–1905.³⁵⁴

Podpisem boxerského protokolu se otevřela možnost návratu císaře a císařovny vdovy do Pekingu. Dvůr se ze Si-anu vypravil 6. října 1901, přičemž během cesty obdržel zprávu o úmrtí Li Chung-čanga dne 7. listopadu.³⁵⁵ Po ceremoniálním návratu 7. ledna 1902 poskytl císař audienci vyslancům a přijal pověřovací listiny nových členů diplomatického sboru, čímž byla završena normalizace vztahů s mezinárodní komunitou.³⁵⁶

Boxerské povstání bylo tvrdou lekcí, ze které si ponaučení vzala i císařovna vdova. Omezený program sebezposilování se během konfliktu ukázal jako neúspěšný, což nyní bylo jasné i Cch'-si. Již v roce 1901 proto iniciovala program *Sin-čeng* (Nová politika). Ten se skládal ze série umírněných reforem, které oproti stavu před povstáním představovaly určitý pokrok. Jednalo se mj. o úspěšný boj s dovozem opia, zrušení systému zkoušek a plány na ustanovení provinčních a národního shromáždění. Po smrti císaře Kuang-süho 14. listopadu 1908 a císařovny Cch'-si o den později se však dynastie s novým, teprve dvouletým císařem Süan-tchungem již nadále nedokázala udržet u moci. V říjnu 1911 vypukla v zemi Sinchajská revoluce, která během následujícího roku přinesla konec Říše Čching.³⁵⁷

³⁵³ TAN, s. 206.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 236.

³⁵⁵ CHANG, s. 305–307.

³⁵⁶ SKŘIVAN, *Hra o Říši středu*, s. 236.

³⁵⁷ FAIRBANK, GOLDMAN, s. 242.

Závěr

Boxerské povstání v letech 1899–1901 bylo nejprve sérií útoků vůči cizincům a křesťanům v severní Číně, v červnu 1900 však přerostlo ve válku mezi Říší středu a velmocemi. Svě kořeny mělo v zhoršující se hospodářské a společenské situaci v oblasti severní Číny, především na severozápadě provincie Šan-tung. Její obyvatelstvo bylo v průběhu 90. let 19. století stejně jako ve zbytku země vystaveno ekonomickým změnám, které měly v krátkodobém horizontu negativní vliv. V Šan-tungu se tyto potíže spojily s dalšími regionálně působícími faktory. Předně zde byla problémem vysoká kriminalita. V důsledku rozpočtových škrťů po čínsko-japonské válce bylo z armády propuštěno mnoho vojáků, ze kterých se posléze často stávali bandité. Vzhledem k tomu, že místní úřady nedokázaly tomuto problému čelit, rozhodli se vesničané zakládat pro svoji ochranu oddíly domobrany. Západ Šan-tungu byl také mimořádně těžce zasažen rozvojem námořní dopravy podél čínského pobřeží. Ta představovala ničivou konkurenci pro zdejší obchod, zejména v okolí Velkém kanálu, a přispěla k chudnutí celého regionu.

O vzniku boxerů existují různé teorie. Starší literatura přijímá dobové vysvětlení Lao Naj-siena, který boxery spojil se sektou Bílého lotosu a starší skupinou vystupující pod stejným názvem *I-che-čchüan*, která existovala na počátku 19. století. Jeho vysvětlení nebylo dosud zcela vyvráceno, nicméně obsahuje některé nedostatky, zejména zásadní rozdíly mezi programem Bílého lotosu a novodobými boxery. Bílý lotos byla sekta s křesťanskými prvky vystupující proti dynastii, jež však byla většinou boxerského hnutí naopak podporována. Teorii George Nye Steigera, který boxery považoval od počátku za loajální milici, lze dnes již označit za překonanou, neboť neodpovídá dochovaným pramenům. V nich jsou boxeři opakovaně označováni za rebely. Autor se proto kloní k teorii zastávané Josephem W. Esherickem, podle které boxeři nebyli jednotnou organizací, ale několika skupinami, které sdílely stejný název a odpor k cizincům a křesťanům. Podobné, avšak ne zcela, byly také jejich rituály a víra. Podle této teorie měli boxeři svůj původ v okrese Kuan. V roce 1897 zde došlo ke splnutí protikřesťanské skupiny tzv. Osmnácti náčelníků a několika členů jedné ze škol bojového umění. Nově vzniklá skupina přijala jméno *I-che-čchüan*, tedy stejný název, jakým se označovali boxeři v průběhu povstání a používala i stejné heslo. Původní organizace v Kuanu byla úřady potlačena na podzim roku 1898, avšak bývalí členové její název a učení rozšířili, a dali vzniknout masovému boxerskému hnutí.

Boxeři jsou běžně chápáni jako protikřesťanská organizace, v počátcích je však autor považuje primárně spíše za protimisionářské. Většina zaznamenaných incidentů se pojila s majetkovými spory, do kterých vstupovali misionáři. Jejich velký vliv jim umožnil ovlivňovat rozhodování soudců a úředníků ve prospěch čínských konvertitů. Tímto chováním si zneprátelili zbylou část populace a zásadně narušili její důvěru ve spravedlivý soudní systém. Naopak vůči křesťanské víře jako takové byli Číňané překvapivě tolerantní a problémy ve společném soužití měly opět spíše majetkové pozadí. Konvertité často odmítali přispívat na provoz čínských chrámů, které však nesloužily čistě náboženským účelům. Křesťanské rodiny tak pro své vesnice představovaly finanční zátěž. Boxerské hnutí se v průběhu svého působení radikalizovalo. Zatímco do konce roku 1899 byl počet obětí boxerů poměrně malý, následně začal prudce narůstat.

Boxerům se po svém vzniku podařilo mimořádně rychle rozšířit a získat masovou podporu. V jejich úspěchu hrály roli dva faktory. Zcela zásadní byly přírodní katastrofy, které sever Číny postihly v období let 1898–1900. Zápaly v srpnu roku 1898 a následné sucho zničily na severozápadě Šan-tungu úrodu, a poskytly boxerům dostatek rekrutů z řad zoufalých zemědělců, kteří byli vinou počasí bez práce. Boxeři sváděli neúrodu na křesťany a cizince a nabízeli řešení formou jejich vyhnání ze země. O významu sucha svědčí také to, že jakmile se v polovině roku 1900 vrátily do severní Číny deště, začali se boxeři rozcházet a vracet k práci na polích. Po zbytek války čelily mezinárodní síly především jednotkám pravidelné čínské armády.

Druhým faktorem byla neschopnost a neochota čínské správy proti boxerům efektivně zasáhnout. V boji s podobnými organizacemi zastávala osvědčenou politiku potrestání vůdců, která však v tomto případě selhala. Boxerské hnutí bylo příliš decentralizované a postrádalo jasné vůdce, tudíž vůči němu tato strategie nemohla fungovat. Hnutí navíc vznikalo a šířilo se v době, kdy byli císařský dvůr i guvernéri Šan-tungu zaměstnáni jinými problémy. V Pekingu probíhalo v létě 1898 tzv. období Sta dní reform, během kterého se císař Kuang-sü pokoušel prosadit řadu zásadních změn vedoucích k modernizaci země. Jednalo se však o neúspěšný pokus, který byl ukončen převratem vedeným císařovnou vdovou Cch'-si a členy konzervativní dvorské kliky. Císař Kuang-sü byl uvržen do domácího vězení, proti jeho možnému sesazení ale rázně vystoupili zástupci velmocí.

Guvernéri v provinciích museli svoji pozornost věnovat nejprve boji o koncese a následné činnosti cizinců. Vznik koncesí sice vedl k nespokojenosti čínského

obyvatelstva, spíše než ke zrodu boxerského hnutí ale přispěl k jeho šíření. Je nutno připustit, že někteří guvernéri s boxery sympatizovali a vinu za neklid dávali misionářům. Tehdejší správce provincie Jü-sien přes eskalující násilí váhal se zásahem až do podzimu 1899 a opět se při řešení problému omezil pouze na popravy vůdců, zatímco řadovým členům hnutí bylo umožněno se rozejít. Docílil však pouze toho, že boxeři začali odcházet za hranice provincie. Během jara 1900 se rozšířili v celé severní Číně, zvláště v provincii Č'-li.

Moment kdy boxeři překročili hranice Šan-tungu je současně chvílí, kdy je začali za hrozbu pokládat také vyslanci v Peking. Od tohoto okamžiku se také projevovala nedůvěra mezi císařským dvorem a legacemi. Právě ji autor hodnotí jako hlavní příčinu toho, proč povstání přerostlo v konflikt Číny s velmocemi. Jeho kořeny lze spatřit v intervenci vyslanců během převratu, který ukončil období Sta dní reform. Jejich starost o život císaře vyvolala u Cch'-si podezření, že proti ní existuje spiknutí velmocí s cílem ji odstranit a provést restauraci panovnické moci. Boxery naopak viděla jako potenciální spojence a váhala proti nim rázně zakročit. V žádném případě však nebyla jejich nadšenou podporovatelkou, ve svém postoji byla po celé jaro 1900 spíše nerozhodná. Pokračující útoky boxerů spolu s nečinností dvora přivedly vyslance k rozhodnutí pokusit se na dvůr působit hrozbou vojenské intervence, čímž však pouze dále přispívali k císařovninu podezření. Peking také do značné míry přeceňoval hrozbu boxerů. Panovalo domnění, že jejich potlačení by bylo příliš náročné, což však bylo v rozporu s úspěchy Jüan Š'-kchaje v Šan-tungu. Jeho nekompromisní postup vůči boxerům se zde v průběhu roku 1900 naopak osvědčil.

Zásadní význam mělo rozhodnutí vyslanců povolání koncem května 1900 legační stráž z pobřeží bez předchozího svolení dvora. Navíc tak bylo učiněno v době, kdy čínské jednotky konečně zahájily proti boxerům větší vojenské operace, byť bez významnějších úspěchů. V tento okamžik došlo k zásadnímu nedorozumění. Cizinci nemohli s jistotou vědět, že je Cch'-si upřímná ve své snaze potlačit boxery, když je až dosud ignorovala. Naopak císařovna vdova nemohla pochopit, proč chtějí vyslanci přivést do Peking jednotky právě ve chvíli, kdy konečně ustoupila jejich požadavkům. Její důvěru v úmysly cizinců poškodilo také jejich rozhodnutí ignorovat stanovené limity a přivést do Peking větší počet vojáků, než bylo povoleno. Cch'-si tak logicky v postupu velmocí spatřovala pokus o restauraci císaře.

Přestože Peking po povolání legační stráže opět přerušil akce proti boxerům a začal se připravovat na střet s cizinci, rozhodně nelze tvrdit, že by Cch'-si toužila po

válce. Nechtěla ji ani druhá strana, pod tlakem pokračujícího boxerského nebezpečí však velitelé mezinárodních jednotek v Č'-li podnikli některé kroky, které válku nevyhnutelně rozpoutaly. Prvním byla expedice britského viceadmirála Edwarda Hobarta Seymoura, která představovala neoprávněný vstup vojenských jednotek do vnitrozemí. Druhým bylo 17. června 1900 dobytí pevností v Ta-ku mezinárodními silami. Právě tato akce byla pro Cch'-si hlavním důvodem k vyhlášení války 11 zemím dne 21. června 1900. Přílišný význam naopak nelze přičítat zfalšovanému ultimátu předloženého princem Tuanem. To bylo na dvoře prezentováno 16. června a obsahovalo požadavek restaurace císařské moci. Ve stejný den padlo rozhodnutí předat ultimátum pevnostem v Ta-ku a v případě odmítnutí je obsadit. Pro vyhlášení války tak existoval důvod i bez Tuanova falza.

Pokud hodnotíme dění v Pekingu, není možné říci, že by vyslanci s výjimkou povolání stráží jakkoliv přispěli k eskalaci konfliktu. Rovněž k vraždě německého vyslance Kettlera došlo až ve chvíli, kdy již bylo o začátku války rozhodnuto. Význam jeho smrti lze spatřit zejména v rozhodnutí cizinců setrvat a bránit se uvnitř legační čtvrti. Jejich přítomnost v hlavním městě následně představovala překážku pro diplomatická jednání, a naopak pro mezinárodní jednotky znamenala nutnost co nejrychleji zahájit záchranou expedici. Obléhání vyslanectví a druhého útočiště cizinců v Pejčchangské katedrále představuje případ hrdinného odporu obránců, kteří se dokázali udržet i proti mnohem početnějšímu nepříteli. Přes jejich odhodlání by však legační čtvrť padla, pokud by Číňané skutečně využili veškeré dostupné síly. Část jednotek pod velením umírněného Žung-lua se však do obléhání zapojila pouze vlašně.

Účast boxerů po boku čínských armád v nastalém konfliktu dala na Západě vzniknout domněnce, že boxeři byli od svého počátku podporováni přímo císařským dvorem. Tuto možnost je však třeba odmítnout. Boxeři se sice skutečně těšili sympatiím části vládnoucí vrstvy, ta ovšem boxerské hnutí pouze tolerovala a stavěla se proti jeho zákazu. Přímo na podporu jeho cíle vyhnat cizince však až do počátku války nevystoupila. Mnoho významných osobností včetně zástupců armády bylo naopak silně proti spolupráci s boxery. Správně odhadli, že hnutí má potenciál zatáhnout Říši středu do konfliktu s mocnostmi a jako správná se ukázala také pochybnost o reálném přínosu boxerů v nastalých bojích. Spojenectví mezi boxery a dvorem vzniklo až jako následek činnosti mezinárodních jednotek v červnu 1900.

Samotný konflikt trval poměrně krátce, neboť Čína nedokázala vzdorovat agresivnímu a moderně vyzbrojenému nepříteli. Největší nebezpečí cizincům hrozilo na

jeho začátku v případě, že by se čínským vojskům podařilo izolovat a zničit oddělené koaliční síly. Jakmile došlo k opětovnému spojení Seymourovy expedice s vojsky v Tiencinu a na pobřeží, bylo vítězství spojenců pouze otázkou času. Zásadní význam mělo zachování neutrality střední a jižní Číny, které mezinárodním jednotkám značně ulehčilo operace na severu. Tento postoj části země byl dosažen díky společnému postupu vicekrálů a guvernérů, kteří jako nejlepší řešení pro uhájení svěřených provincií viděli kompromisní dohodu s koalicí.

Na průběhu bojů jsou zajímavé především dva faktory. Prvním byla role boxerů, kteří nejprve dokázali úspěšně sabotovat Seymourovu expedici, ovšem v následných bojích naprosto selhali. Již po porážce v bitvě o Tiencin se postupně rozcházeli a naprostá většina se vrátila k zemědělství. To lze jistě připisovat vlivu válečných neúspěchů, nicméně za hlavní příčinu je nutno považovat změnu počasí, která přinesla deště a ukončila dlouhotrvající sucho. Z pohledu boxerů tak náhle zanikl důvod pokračovat v boji.

Druhou zajímavostí byl kolísavý postoj císařovny Cch'-si. Přestože to byla ona, kdo vyhlásil válku, rozhodla se po prvních neúspěších obnovit jednání a pokusila se dohodnout i s obléhanými vyslanci. Následně však opět obnovila vojenské operace, o jejichž pokračování uvažovala i po pádu Pekingu. Její nerozhodnost na jedné straně bránila vážným diplomatickým jednáním, na druhou stranu dala mezinárodním silám dostatek času k shromáždění posil a velice pomohla i obráncům legací. Císařovna nejspíše neměla reálný přehled o situaci a své rozhodování omezovala na pouhé reagování na nastalé události. Toto chování je dalším důkazem toho, že Cch'-si válku nepřipravovala a poměrně záhy po jejím začátku se jí snažila, byť nešikovně ukončit.

Po dobytí Pekingu mezinárodními silami a osvobození legací projevila Říše středu ochotu vyjednávat. V řadách koalice se mezitím začaly projevovat rozdíly mezi zájmy jednotlivých velmocí. Zatímco v průběhu bojů většinou spolupracovaly a shodně se rozhodly nepovažovat intervenci za skutečnou válku, po ukončení operací se však snažily prosadit své vlastní cíle, což se týkalo zejména Německa a Ruska. Petrohrad využil konflikt k obsazení Mandžuska a následně se snažil neúspěšně vyjednat s dvorem v Si-anu separátní mír. Ruská přítomnost v Mandžusku trvala až do rusko-japonské války, přičemž byla také jednou z příčin tohoto konfliktu. Berlín před začátkem jednání požadoval potrestání hlavních stoupenců boxerů a německé jednotky pokračovaly v tvrdých represích. Německá snaha prodlužovat okupaci Číny pramenila také

z vůdčího postavení v rámci koalice dané osobou velitele spojeneckých sil Alfreda von Waldersee, který však do země dorazil až po pádu Pekingů.

Boxerské povstání bylo definitivně ukončeno až 7. září 1901 podpisem Boxerského protokolu. Nejednalo se o skutečnou mírovou smlouvu, neboť Čína nebyla s velmocemi z pohledu mezinárodního práva ve válce. Podmínky protokolu byly pro Říši středu tvrdé, nicméně s výjimkou okupovaného Mandžuska a drobného rozšíření tiencinských koncesí byla zachována její územní celistvost. Do budoucna mělo pro Čínu největší negativní důsledky splácení dluhu vzniklého uhrazením vyměřené peněžní náhrady. Vysoká míra zadlužení v budoucnu představovala překážku pro další vývoj země a její modernizaci. Dvouletý zákaz dovozu zbraní oslabil bojeschopnost čínské armády. Mezinárodní okupace části vojensky důležitých míst v provincii Č'-li pak učinila Peking do budoucna prakticky nehájitelným.

Zástupci velmocí si rovněž vyžádali tvrdé potrestání podporovatelů boxerů. Na císařském dvoře zanikla konzervativní klika a změny se dotkly i předpokládaného dědice Říše středu. Pchu-t'ün byl zdiskreditován rolí svého otce Tuana během povstání a krátce po podpisu boxerského protokolu byl zbaven nástupnictví. Císařovna vdova Cch'-si si svoji pozici udržela i po povstání, nabyté zkušenosti ji však přivedly ke změně dosavadního kurzu. Během mírových jednání se rozhodla zahájit program umírněných reforem *Sin-čeng* (Nová politika), pomocí kterého chtěla zvrátit úpadek dynastie. Změny však byly příliš omezené a přišly příliš pozdě. Cch'-si i císař Kuang-sü zemřeli v roce 1908 a o tři roky později vypukla v Říši středu Sinchajská revoluce.

Seznam použitých pramenů a literatury

Publikované prameny

BEVANS, Charles Irving (ed.), *Treaties and other International Agreements of the United States of America 1776–1949*, Washington 1968, s. 302–330.

CARRINGTON, George Williams (ed.), STEEL, Richard Alexander, *Through Peking's Sewer Gate. Relief of the Boxer Siege 1900–1901*, New York 1985.

COOPER, Roger G., *A Private's View of The Siege Of Peking In 1900*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 61, 1983, 246, s. 80–91.

Literatura

BICKERS, Robert, TIEDEMANN, Rolf Gerhard (ed.), *The Boxers, China, and the World*, Lanham 2007.

BICKERS, Robert, *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire, 1800–1914*, London, New York, Toronto 2012.

COHEN, Paul A., *History in Three Keys. The Boxers as Event, Experience, and Myth*. New York 1997.

EDGERTON, Robert B., *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*. Praha 2002.

ESHERICK, Joseph W., *The Origins of the Boxer Uprising*, Berkeley, Los Angeles, London 1987.

FAIRBANK, John King, GOLDMAN, Merle, *China. A New History*, Cambridge, Massachusetts, London 2006.

FAIRBANK, John King. LIU, Kwang-Ching (ed.), *The Cambridge History of China. Late Ch'ing, 1800–1911. Vol. 11, Part II.*, Cambridge, London, Melbourne, New York, New Rochelle, Sydney 1980.

HSŮ, Immanuel C. Y., *The Rise of Modern China*, New York, Oxford 2000.

CHAN, Lau Kit-ching, *Li Hung-chang and the Boxer Uprising*. In: *Monumenta Serica* 32, 1976, 1, s. 55–84.

CHANG, Jung, *Empress Dowager Cixi. The Concubine Who Launched Modern China*, London 2013.

CHEN, Jerome, *The Nature and Characteristics of the Boxer Movement. A Morphological Study*. In: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London 23, 1960, 2, s. 287–308.

JELÍNEK, Milan, *Zapomenuté boje na Dalekém východě*. Cheb 2019.

KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. Boxer Rebellion. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. London 1991.

KING, Frank H. H., *The Boxer Indemnity. Nothing but Bad*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 3, s. 663–689.

KOČVAR, Jan, *Germany and the Boxer Uprising in China*. In: *West Bohemian Historical Review* 5, 2015, 2, s. 121–167.

KWONG, Luke S. K., *Chinese Politics at the Crossroads. Reflections on the Hundred Days Reform of 1898*. In: *Modern Asian Studies* 34, 2000, 3, s. 663–695.

LI, Ji, *Catholic Communities and Local Governance in Northeast China*. In: *China Review* 18, 2018, 4, s. 107–130.

MINERS, Norman, *Building The Kowloon-Canton-Hankow Railway*. In: *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* 46, 2006, 1, s. 5–24.

MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire. Vol. III, The Period of Subjection, 1894–1911*, New York, Bombay, Calcutta 1918.

MURAMATSU, Yuzi, MURAMATSU, Yuji, *The „Boxers“ in 1898–1899. The Origin of the „I-Ho-Chuan“ Uprising 1900*. In: *The Annals of the Hitotsubashi Academy* 3, 1953, 2, s. 236–261.

OTSUKA, Umio, *Coalition Coordination during The Boxer Rebellion. How Twenty-Seven „Councils of Senior Naval Commanders“ Contributed to the Conduct of Operations*. In: *Naval War College Review* 71, 2018, 4, s. 111–130.

OTTE, Thomas G., *The China Question. Great Power Rivalry and British Isolation, 1894–1905*, Oxford, New York 2017.

- POWELL, Ralph L., *The Rise of the Chinese Military Power 1895–1912*, Princeton 1955.
- PURCELL, Victor, *The Boxer Uprising. A Background Study*, London 1963.
- ROWE, William T., *China's Last Empire. The Great Qing*, London, Cambridge (Mass.) 2009.
- SHAN, Patrick Fuliang, *Yuan Shikai. A Reappraisal*, Toronto, Vancouver 2018.
- SILBEY, David J., *The Boxer Rebellion and the Great Game in China. A History*, New York 2012.
- SKŘIVAN, Aleš a kol., *Hra o Říši středu. Politické a hospodářské zájmy Velké Británie a Německa v Číně, 1894–1914*, Praha 2017.
- SKŘIVAN, Aleš a kol., *Zdvořilý nezájem. Ekonomické a politické zájmy Rakouska-Uherska na Dálném Východě 1900–1914*, Praha 2014.
- TAN, Chester C., *The Boxer Catastrophe*, New York 1955.
- VAN DE VEN, Hans, *Robert Hart and Gustav Detring during the Boxer Rebellion*. In: *Modern Asian Studies* 40, 2006, 3, s. 631–662.
- VAN DER OYE, David Schimmelpenninck, *Russia's Ambivalent Response to the Boxers*. In: *Cahiers Du Monde Russe* 41, 2000, 1, s. 57–78.
- WONG, Young-Tsu, *Revisionism Reconsidered. Kang Youwei and the Reform Movement of 1898*. In: *The Journal of Asian Studies* 51, 1992, 3, s. 513–544.
- XIANG, Lanxin, *The Origins of the Boxer War. A Multinational Study*, London, New York 2003.

Resumé

The aim of this bachelors' thesis is to analyze the events of the Boxer Uprising, its origins, course and consequences. The Boxers were an anti-christian and anti-foreigner group that had appeared in the Shandong Province, Qing Empire between 1897–1898.

Its origin is tied to the poor economic situation and the natural disasters that struck the province following 1898. A Combination of floods, and long-lasting drought helped to radicalize the affected population. Boxers had blamed the Christians and foreigners for the situation and gradually started to attack them and loot Christian villages. The Qing government tried to address the issue with the policy of executing the Boxer leaders while letting the ordinary Boxers disperse. However, this strategy proved unfruitful, and the Boxer movement spread all over Northern China. The failure to deal with the issue and the continuous attacks had alerted the foreign ministers in Beijing, who responded with the demand of official public ban of the Boxers. The Imperial Court had repeatedly denied this request, which resulted in the decision of the foreign ministers to summon legation guards from the coast to the capital city without the approval of the Chinese. Both the conservative-dominated court and the Empress Dowager Cixi felt threatened by this move, and when ministers called for additional troops, they decided to stop them on their march to Beijing.

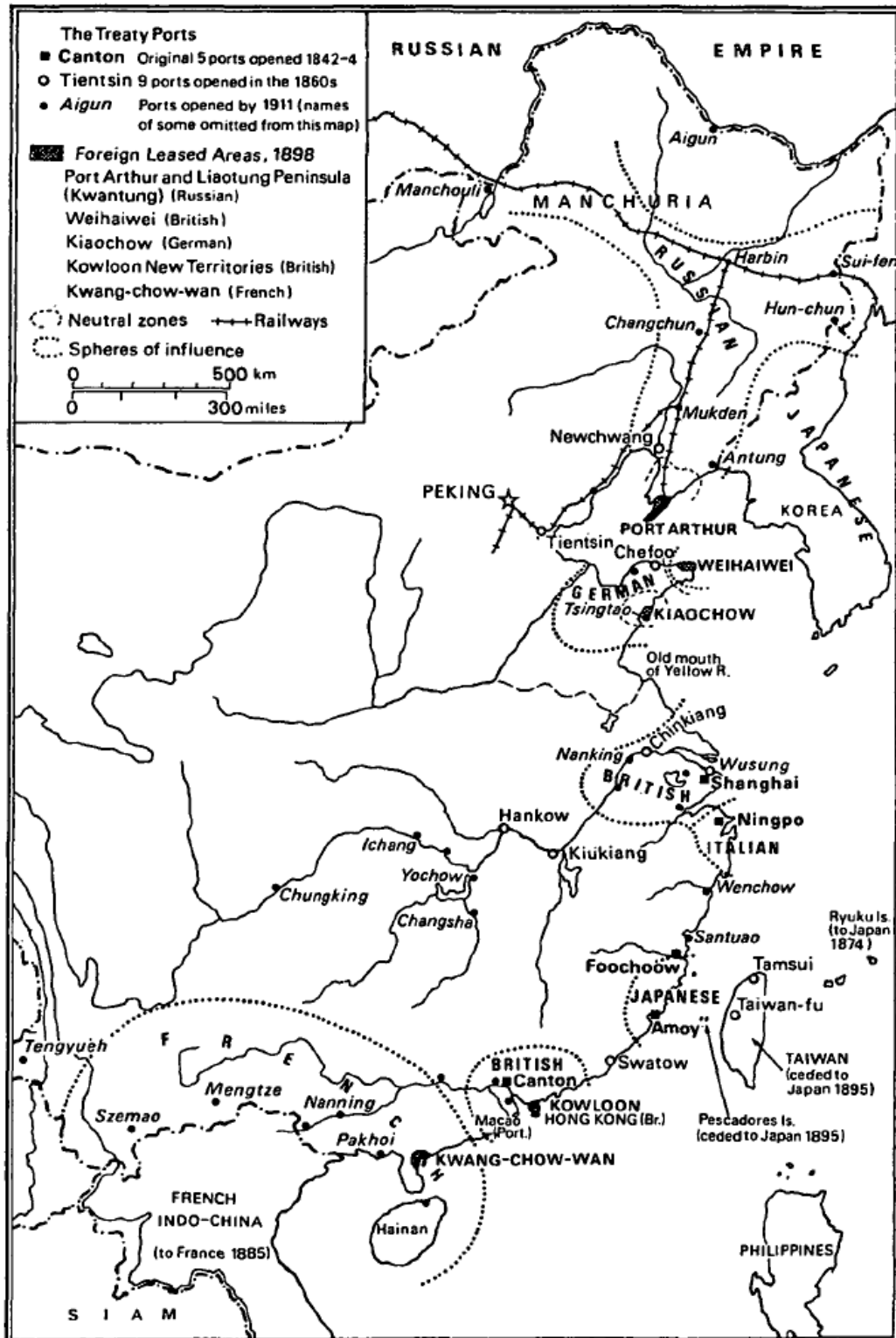
The situation escalated in June 1900 after the foreign troops conquered the strategically important Dagu forts. Empress Dowager declared war on 11 countries, although only eight powers actually participated in the conflict. The Chinese side had the favorable position at the beginning of the war thanks to the divided forces of the foreign coalition, however it was still defeated due to its technological inferiority. A significant chapter of the war is the siege of foreign legations in Beijing, which held for 55 days against far more numerous imperial and Boxer forces. During the conflict, Boxers had allied themselves with the Qing government and distinguished themselves by sabotaging railways, but they started to disappear after the first battles were lost.

The primary military operations ended after the coalition captured Beijing on August 14th, 1900. Months of negotiations followed, resulting in the signing of the Boxer Protocol on September 7th, 1901. The Qing Empire was forced to accept a series of harsh terms, including a significant financial compensation, which seriously damaged the Chinese economy. Overall, the Boxer Uprising took place because of the inadequate response of the Chinese government to the issue of anti-foreign societies and

the impoverishing natural disasters. The subsequent defeat contributed to the further decline of the late Qing Empire.

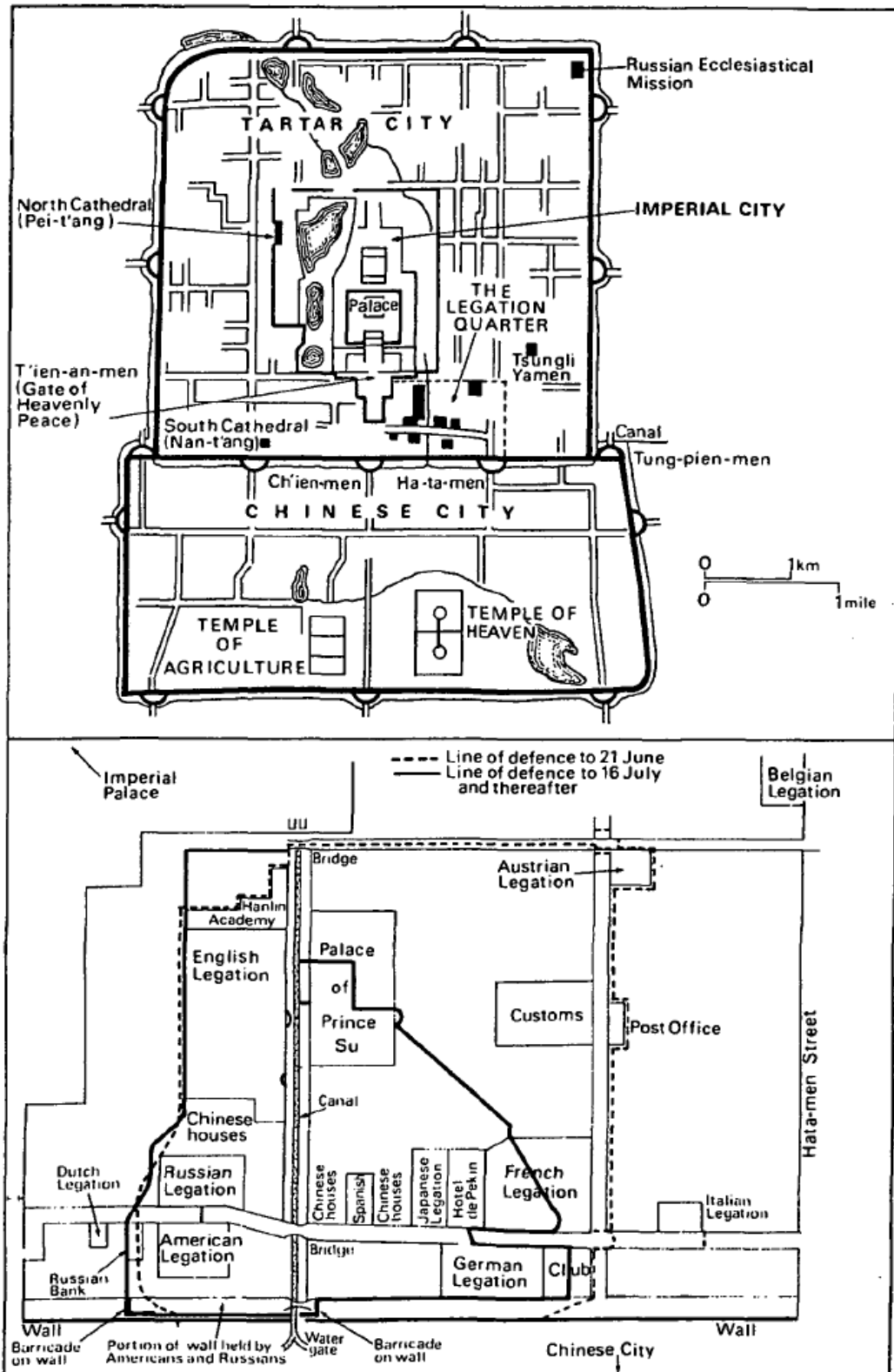
Přílohy

Příloha č. 1: Mapa koncesí a sfér vlivu v Číně v 90. letech 19. století

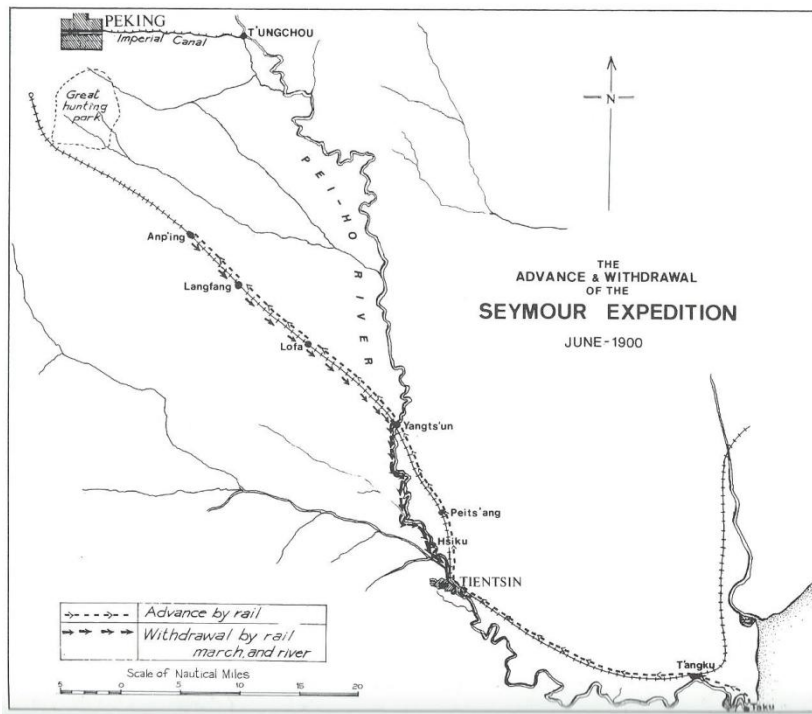
Zdroj: FAIRBANK, John King. LIU, Kwang-Ching (ed.), *The Cambridge History of China. Late Ch'ing, 1800-1911. Vol. 11, Part II.*, Cambridge, London, Melbourne, New York, New Rochelle, Sydney 1980, s. 114.

Příloha č. 2: Plán Pekingu a obléhaných vyslanectví

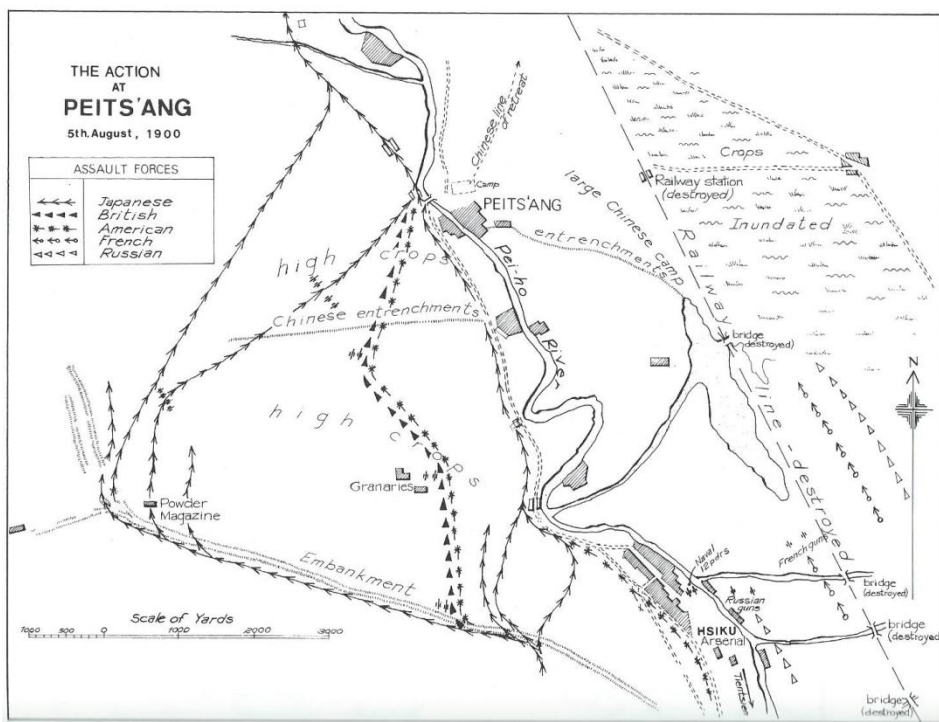
Zdroj: FAIRBANK, John King. LIU, Kwang-Ching (ed.), *The Cambridge History of China. Late Ch'ing, 1800–1911. Vol. 11, Part II.*, Cambridge, London, Melbourne, New York, New Rochelle, Sydney 1980, s. 120.

Příloha č. 3: Schéma postupu Seymourovy expedice

Zdroj: KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. Boxer Rebellion. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. London 1991, s. 62.

Příloha č. 4: Schéma bitvy o Pej-cchang

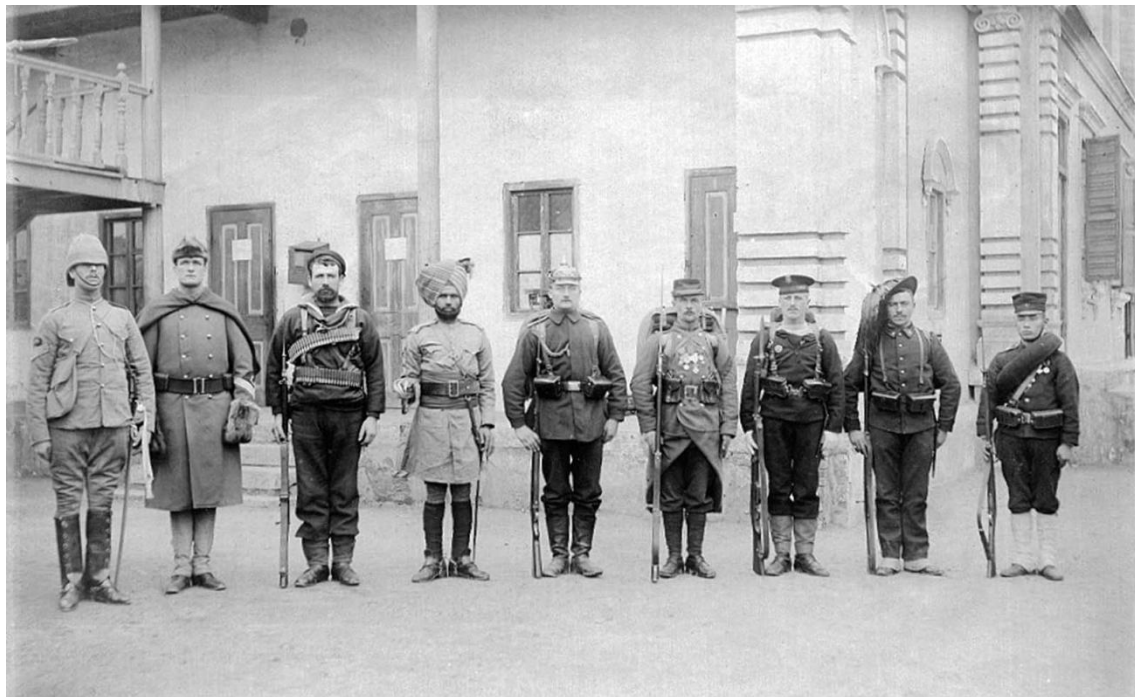
Zdroj: KEOWN-BOYD, Henry, *The Fists of Righteous Harmony. Boxer Rebellion. A History of the Boxer Uprising in China in the Year 1900*. London 1991, s. 162.

Příloha č. 5: Boxeři v Tiencinu

Dostupné z: <https://www.newspapers.com/topics/wp-content/uploads/BoxerRebellion.jpeg> [cit. 2021-03-04]

Příloha č. 6: Vojáci koalice osmi velmocí v Tiencinu

Dostupné z: <https://rarehistoricalphotos.com/troops-eight-nation-alliance-1900/> [cit. 2021-03-04]